

T E Š K O J E N A Ć I  
D O B R A Č O V J E K A \*

**B**AKA nije htjela ići na Floridu. Htjela je posjetiti neke svoje poznate u istočnome Tennesseeju i koristila je svaku priliku da navede Bailevja neka se predomisli. Bailev je bio sin s kojim je živjela, njezino jedino muško dijete. Sjedio je za stolom, na rubu stolca, pognut nad narančastom sportskom sekcijom *Journala*. - Evo, pogledaj, Bailev - rekla je - vidi ovo, pročitaj; - stajala je s jednom rukom na svome mršavom boku dok je drugom drmusala novinama nad njegovom ćelavom glavom. - Evo, ovaj muškarac što si je dao ime Neprilagođeni pobjegao je iz Saveznog zatvora i krenuo prema Floridi i pročitaj tu što kaže da je učinio tim ljudima. Samo pročitaj. Ja svoju djecu ne bih vodila nekamo gdje takav kriminalac slobodno šeće. Savjest mi ne bi bila mirna da ih odvedem.

Bailev nije podigao pogled sa štiva pa se okrenula prema majci djece, mladoj ženi u sportskim hlačama, čije je lice bilo široko i nevino poput glavice kupusa te povezano zelenim

\* Ime Fannerv OConnor je naslov preuzela iz bluesa *A Good Man is Hard to Find*  
(Napomena sve su bilješke prevoditeljčine.)

rupcem s dva šiljka na vrhu nalik na zečje uši. Sjedila je na kauču i hranila dijete marelicama iz staklenke. - Djeca su već bila na Floridi - rekla je stara gospoda. - Trebali biste ih sada za promjenu voditi na neko drugo mjesto, da vide razne dijelove svijeta, da steknu široku kulturu. U istočnom Tennesseeju još nikad nisu bili.

Majka djece kao da je nije čula, ali osmogodišnji John Wesley, zdepasto dijete s naočalama, rekao je: - Ako ti se ne ide na Floridu, zašto ne ostaneš doma? - On i djevojčica June Star na podu su čitali zabavnike.

- Ne bi ona ostala doma ni kad bi joj ponudili da jedan dan bude kraljica - rekla je June Star, ne dižući svoju žutokosu glavu.

- Da, a što biste vi kad bi vas taj muškarac, Neprilagođeni, uhvatio? - pitala je baka.

- Ja bih ga tresnuo po nosu - rekao je John Wesley.

- Ne bi ona ostala doma ni da joj daju milijun dolara - rekla je June Star. - Boji se da će nešto propustiti. Mora ići kamo god mi idemo.

- Dobro, gospođice - rekla je baka. - Samo se sjeti toga kad idući put budeš tražila da ti nakovrčam kosu.

June Star rekla je da je njoj kosa prirodno kovrčava.

Sutradan ujutro baka je prva bila u autu, spremna za put. U kut je stavila svoj veliki crni putni kovčeg koji je izgledao kao glava vodenkonja, a ispod je skrila košaru u kojoj je bio Pitty Sing, mačak. Nije kanila ostaviti mačka samoga u kući tri dana jer bi previše patio za njom i bojala se da se ne bi očešao o neki od plinskih plamenika i slučajno se ugušio. Njezin sin Bailey nije volio ići u motel s mačkom.

Sjela je u sredinu stražnjeg sjedala, a John Wesley i June Star sjedili su joj sa strane. Bailey, majka djece i najmanje čedo sjedili su srijeda, a Atlantu su napustili u osam i četrdeset pet kad je miljnik na autu pokazivao 55890. Baka je to zapisala misleći da će biti interesantno vidjeti koliko su milja prešli kad se vrate. Da stignu do predgrađa trebalo im je dvadeset minuta.

Stara se gospoda udobno smjestila, skinula bijele pamučne rukavice i zajedno s taškom spremila ih na policu ispred stražnjeg prozora. Majka djece još je na sebi imala one sportske hlače i glava joj je još bila povezana zelenim rupcem, ali baka je imala mornarskoplavi slamnati šešir s kiticom bijelih ljubica na obodu te mornarskoplavu haljinu na sitne bijele točkice. Imala je kragnu i manšete od bijelog organdija obrubljenog čipkom, a na izrez oko vrata iglom je pričvrstila ljubičastu grančicu platnenih ljubica s umetnutom mirisnom vrećicom. U slučaju neke nesreće svatko tko bi je ugledao mrtvu na glavnoj cesti odmah bi vidio da je bila dama.

Rekla je da misli kako će dan biti ugodan za vožnju, ni previše vruć ni previše hladan, i upozorila Baileyja da je ograničenje brzine 55 milja na sat i da se prometnici kriju iza reklamnih panoa i gustiša i onda pojure za tobom prije nego što stigneš usporiti. Svrćala im je pozornost na zanimljivosti krajobraza: Kamenu planinu; plavi granit koji se ponegdje s obje strane uspinjao sve do glavne ceste; blistave terase od crvene gline lagano prošarane purpustom; te raznorazne usjeve koji su tvorili zelene čipkaste nizove na tlu. Drveće je bilo prepuno srebrno-bijelog sunčeva svjetla, a najogoljenija stabla su svjetlucala. Djeca su čitala stripove, a njihova majka opet je utonula u san.

- Idemo brzo proći kroz Georgiju da je ne moramo puno gledati - rekao je John Wesley.

- Da sam ja maleni dječak - rekla je baka - ne bih tako govorila o svojoj rodnoj državi. Tennessee ima planine, a Georgia brda.

- Tennessee je obično seljačko smetlište - rekao je John Wesley - a i Georgia je šuga od države.

- Dobro kažeš - rekla je June Star.

- U moje vrijeme - rekla je baka, preplećući svoje tanke prste prošarane venama - djeca su znala cijeniti svoju rodnu državu, svoje roditelje i sve ostalo. Ljudi su tada bili takvi. Ooo, pogledajte slatkog malog crnju - rekla je i pokazala prstom na crno dijete koje je stajalo na vratima trošne daščare. - Ne bi li to bila krasna slika? - pitala je te su se svi okrenuli da pogledaju malenog crnca kroz stražnje staklo. On im je mahnuo.

- Nije imao hlačice - rekla je June Star.

- Vjerojatno ih i nema - objasnila je baka. - Mali crnje na selu nemaju svakakve stvari kao mi. Kad bih znala slikati, naslikala bih taj prizor - rekla je.

Djeca su razmijenila stripove.

Baka se ponudila da preuzme dijete i majka joj ga je pružila preko prednjeg sjedala. Posjela ga je na koljeno, cupkala ga i pričala mu o stvarima kraj kojih su prolazili. Preokretala je očima, krivila usta i unosila se svojim grubim i mršavim licem u njegovo glatko i meko. On bi joj se povremeno odsutno nasmiješio. Prošli su kraj velikog polja pamuka u čijem je središtu bilo pet-šest ograđenih grobova, poput otočića. - Pogledajte, groblje! - rekla je baka, pokazujući prstom. - To je nekada bilo obiteljsko ukopište. Pripadalo je plantaži.

- Gdje je plantaža? - pitao je John Wesley.

- Zameo je vjetar - rekla je baka. - Ha. Ha.

Kad su djeca pročitala sve stripove koje su ponijeli, otvorili su ručak i pojeli ga. Baka je pojela sendvič s maslacem od kikirikija i jednu maslinu, te nije dala djeci da bace kutiju i papirnate salвете kroz prozor. Kad više nisu imali što raditi, igrali su se tako što bi jedno od njih odabralo oblak, a drugo dvoje morali su pogoditi čemu oblikom slični. John Wesley uzeo je oblak u obliku krave i June Star pogodila je kravu, a John Wesley rekao je ne, automobil, pa je June Star rekla da ne igra pošteno, pa su se počeli pljuscati preko bake.

Baka je rekla da će im ispričati priču ako budu mirni. Kad bi pričala priče, preokretala bi očima, mahala glavom i ponašala se vrlo dramatično. Rekla je da joj se nekoć, dok je još bila neudana djevojka, udvarao g. Edgar Atkins Teagarden iz Jaspera, država Georgia. Rekla je daje bio vrlo naočit i pravi gospodin i da joj je svake subote popodne donosio lubenicu u koju su bili urezani njegovi inicijali, E. A. T. No, jedne subote kad je g. Teagarden donio lubenicu, rekla je, kod kuće nije bilo nikoga, pa ju je ostavio na prednjem trijemu i u svome se jednopregu vratio u Jasper, ali ona tu lubenicu nikad nije dobila, jer ju je pojeo mali crnjo koji je vidio inicijale E. A. T\*! Ta priča zagolicala je Johna Wesleyja pa se stao kikotati, no June Star je smatrala da uopće ne valja. Rekla je da se ona ne bi udala za muškarca koji joj samo subotom donosi lubenicu. Baka je rekla kako bi dobro učinila da se udala za g. Teagardena, jer je on bio pravi gospodin i kupio je dionice Coca-Cole kad su se tek pojavile na tržištu, i da je umro tek prije nekoliko godina kao poprilično bogat čovjek.

Stali su u *Toweru* da pojedju sendviče s roštilja. *Tower*)t bio dijelom oštukana, dijelom drvena benzinska postaja i plesna dvorana smještena na čistini u nedaleko Timothyja. Vodio ju je debeljko po imenu Crveni Sammy Butts, a posvuda po zgradi i miljama naokolo u oba pravca autoceste bili su postavljeni natpisi koji su pozivali: KUŠAJTE SLAVNI ROŠTILJ CRVENOG SAMMYJA. NEMA ROŠTILJA DO SLAVNOG SAMMYJEVA ROŠTILJA! CRVENI SAM! MALI DEBELJKO SA SRETNIM OSMIJEHOM. VETERAN! POTRAŽITE CRVENOG SAMMYJA!

Crveni Sammy ležao je na goljoj zemlji pred *Towerom* s glavom pod kamionom, a sivi majmun visok tridesetak centimetara, lancem privezan za grm jorgovana, glasao se nedaleko odatle. Majmun je skočio u grm i popeo se na najvišu granu čim je ugledao djecu kako iskaču iz auta i trče prema njemu.

Iznutra je *Tower* bio dugačka mračna prostorija sa šankom na jednoj i stolovima na drugoj strani, a u sredini je bio prostor za ples. Svi su posjedali za daščani stol kraj orkestriona, a supruga Crvenog Sama, visoka žena izgorjela na suncu, kojoj su kosa i oči bili svjetliji od kože, prišla im je i primila njihovu narudžbu. Majka djece stavila je kovanicu od deset centa u aparat i pustila *The Tennessee Waltz*, a baka je rekla da joj se uvijek pleše kad čuje tu melodiju. Pitala je Bailevja bi li zaplesao s njom, ali on ju je samo ošinuo pogledom. On nije imao prirodenu vedru narav kao ona i putovanja su u njemu izazivala nervozu. Bakine smeđe oči jako su se blistale. Njihala je glavu slijeva nadesno i zamišljala da pleše na svome stolcu. June Star je rekla neka stave nešto na što ona može stepati, pa je majka djece ubacila još deset centi i pustila neku brzu melodiju, a June Star izašla je na plesni podij i izvela svoju plesnu točku.

- Zar nije slatka? - rekla je supruga Crvenoga Sama, naslanjajući se na pult. - Hoćeš ostati sa mnom da budeš moja?

- Neću, sigurno - rekla je June Star. - Ne bih živjela u ovakvoj zapuštenoj rupetini ni da mi daju milijun dolara! - i otrčala natrag za stol.

- Zar nije slatka? - ponovila je žena, pristojno razvukavši usnice.

- Zar te nije sram? - prosiktala je baka.

Crveni Sam ušao je i rekao ženi neka se prestane rastezati po šanku i brže posluži ljude. Kaki hlače jedva su mu dosezale do bedrenih kosti, a trbuh mu je visio preko njih kao da mu se pod košuljom biba vreća stočnog brašna. Prišao im je i sjeo za susjedni stol, te ispustio nešto između uzdaha i jodla. - Ništa se tu ne može - rekao je. - Ništa se ne može - obrisao je svoje oznojeno crveno lice sivom džepnom maramicom. - Čovjek danas više ne zna kome može vjerovati - rekao je. - Nije li tako?

- Ljudi svakako više nisu ljubazni kao što su nekoć bili - rekla je baka.

- Prošli tjedan došla meni tako dva prijana - rekao je Crveni Sammy - u *Chrysleru*. Stara krtija, ali dobra, a i momci mi se činili u redu. Rekli da rade u tvornici i ja im dao benzin na veresiju. A zašto sam to učinio?

- Jer ste dobar čovjek! - rekla je baka kao iz topa.

- Pa jes, valjda - rekao je Crveni Sammy kao da ga je zaprepastio taj odgovor.

Njegova žena donijela je naručeno jelo; nosila je pet tanjura odjednom bez pladnja, dva u svakoj ruci, a jednim je balansirala na nadlaktici. - Ne moš više ni živoj duši vjerovat na ovom Božjem svijetu - rekla je. - I kad kažem nikom, mislim

baš nikom, nikom živom - ponovila je, gledajući Crvenog Sammvoja.

- Jeste li čitali o onom zločincu, Neprilagođenome, koji je pobjegao? - pitala je baka.

- Ne bi mene uopće čudilo da se taj ne pojavi tu kod nas - rekla je žena. - Nek samo čuje za ovo, ne bi mene nimalo čudilo da mi dođe. Nek samo čuje da imamo dva centa u blagajni, ne bi mene ni malkice čudilo...

- Dobro, dosta - rekao je Crveni Sammy. - Idi donesi ljudima Cole - pa je žena otišla po ostatak.

- Teško je naći dobra čovjeka - rekao je Crveni Sammv. - Sve je postalo grozno. Sjećam se, prije koju godinu mogo si otići i ostavit vanjska vrata otključana, nisi moro spustit zasun. E pa sad više ne moš.

On i baka počeli su razgovarati o boljim vremenima. Stara gospoda rekla je kako je po njezinu mišljenju za sve kriva Europa. Rekla je kako se Europa ponaša kao da nama novac raste na drveću, a Crveni Sam rekao je kako o tome uopće ne vrijedi govoriti, jer da ona ima potpuno pravo. Djeca su istrčala van gdje je pržilo bijelo sunce i stala gledati majmuna na grmu jorgovana čije je granje bilo poput čipke. On je marljivo sam sebi trijebio buhe, pomno grizući jednu po jednu među zubima kao da su neka delikatesa.

Nastavili su s putovanjem u vruće poslijepodne. Baka je dremuckala i svakih ju je nekoliko minuta budilo vlastito hrkanje. Pred Toombsborom se probudila i prisjetila stare plantaže u okolici koju je jednom posjetila kad je bila mlada djevojka. Rekla je da je kuća imala šest bijelih stupova na prednjem pročelju i da je do nje vodio orahov drvored i da su pred kućom bile dvije malene drvene rešetkaste sjenice na kojima si se

1  
mogao odmoriti zajedno sa svojim kavalirom nakonjetnije po vrtu. Točno se sjećala na koju cestu treba skrenuti da bi se do nje došlo. Znala je ona da Bailev jamačno neće htjeti gubiti vrijeme da bi vidio staru kuću, ali što je više o tome govorila, sve je jače željela opet je vidjeti i provjeriti stoje li ondje još dvije malene sjenice. - U kući je postojala tajna pregrada - rekla je prepredeno, znajući da ne govori istinu, ali priželjkujući suprotno - i govorilo se da su unutra skrili svu obiteljsku srebrninu kad se Sherman probio, ali nikad nije pronađena...

- Hej! - rekao je John Wesley. - Idemo to vidjeti! Mi ćemo je naći! Probušit ćemo svu drvenariju i naći ćemo je! Tko u njoj živi? Gdje treba skrenuti? Hej, tata, zašto ne skrenemo?

- Nikad nismo vidjeli kuću s tajnom pregradom! - kričala je June Star. - Idemo u kuću s tajnom pregradom! Hej, tata, zašto ne idemo vidjeti kuću s tajnom pregradom!

- Nije daleko, znam ja - rekla je baka. - Ne bi nam trebalo više od dvadeset minuta.

Bailev je gledao ravno pred sebe. Čeljust mu je bila ukočena poput konjske potkove. - Ne može - rekao je.

Djeca su počela urlati i vrištati da žele vidjeti kuću s tajnom pregradom. John Wesley nogama je udarao naslon prednjeg sjedala, a June Star se objesila majci o rame i očajno joj cviljela u uho da se oni baš nikad ne mogu malo zabaviti pa čak ni kad idu na odmor, da nikad ne mogu raditi ono što ONI hoće. Čedo je počelo urlati, a John Wesley tako je snažno udarao naslon prednjeg sjedala da je njegov otac osjećao kako ga mlati u bubreg.

- Dobro! - povikao je i zaustavio auto kraj puta. - Prestanite galamiti! Prestanite galamiti jednu sekundu! Ako ne prestanete galamiti, nikamo ne idemo.

- To bi za njih bilo vrlo poučno - promrmljala je baka.  
 - Dobro - rekao je Bailev - ali zapamtite: stat ćemo sad i nikad više zbog ovakve gluposti. Sad i nikad više.  
 - Seoski put na koji moraš skrenuti prošli smo prije otprilike jednu milju - uputila ga je baka. - Primijetila sam ga kad smo prolazili.

- Seoski put - progundao je Bailev.

Kad su se okrenuli i krenuli prema seoskom putu, baka se sjetila i drugih pojedinosti u svezi s kućom, krasnog stakla nad prednjim ulazom i svijećnjaka u hodniku. John Wesley je rekao da je tajna pregrada vjerojatno u kaminu.

- Ne možete ući u tu kuću - rekao je Bailev. - Ne znate tko u njoj živi.

- Dok vi budete sprijeda razgovarali s tim ljudima, ja ću otrčati straga i ući kroz prozor - predložio je John Wesley.

- Mi ćemo ostati u autu - rekla je njegova majka.

Skrenuli su na seoski put i auto je pojurio preko neravnina u vrtlogu ružičaste prašine. Baka se prisjetila vremena kad još nije bilo popločenih cesta i da bi prešao trideset milija trebao ti je čitav dan. Seoski put je bio na brežuljkastom terenu, na njemu je bilo naglih rupa i oštih zavoja na opasnim nasipima. Najednom bi se našli na brdu, te su gledali odozgo u plave krošnje stabala što su se pružala miljama unaokolo, a idućeg trena našli bi se u crvenoj uleknini i prašinom prekrivena stabla gledala su odozgo na njih.

- Ako se ta kuća uskoro ne pojavi - rekao je Bailev - okrenut ću auto.

Cesta je izgledala kao da nitko njome nije prošao već mjesecima.

\_ Nije više daleko - rekla je baka i tek što je to rekla, pala joj je na pamet užasna pomisao. Pomisao je bila tako sramotna da se od nje zacrvenila u licu, oči su joj se razrogačile a stopala trznula nagore i prevrnula putni kovčeg u kutu. Čim se kovčeg pomaknuo, novinski list kojim je prekrila košaru uz frktanje je poskočio u zrak i mačak Pitty Sing skočio je na Bailevjevo rame.

Djeca su popadala po podu, a njihova majka, čvrsto stišćući čedo, ispala je kroz vrata na tlo; stara gospoda pala je na prednje sjedalo. Auto se jedanput prevrnuo i zaustavio na desnom boku u vododerini kraj ceste. Bailey je ostao na mjestu vozača dok mu se mačak - bio je to sivi prugasti mačak sa širokom bijelom njuškom i narančastim nosom - prilijepio za vrat poput gusjenice.

Čim su djeca vidjela da mogu micati rukama i nogama, ispuzala su iz auta vičući: - Doživjeli smo NESREČU! - Baka se sklupčala pod vjetrobranom, nadajući se da je ozlijeđena kako je Bailevjev gnjev ne bi stigao baš odmah. Užasna pomisao koja joj je pala na um prije nesreće bila je da se kuća koje se tako živo sjećala ne nalazi u Georgiji, nego u Tennesseeju.

Bailey je skinuo mačka sa svoga vrata objema rukama i zavilao ga kroz prozor ravno u borovo deblo. Onda je izašao iz auta i počeo tražiti majku djece. Ona je sjedila naslonjena na obronak crvenog udubljenog jarka, držeći dijete koje je urlalo, ali zaradila je samo posjekotinu na licu i slomljeno rame. - Doživjeli smo NESREČU! - urlala su djeca u mahnitom oduševljenju.

~ Ali nitko nije poginuo - rekla je June Star razočarano dok je baka šepajući izlazila iz auta; šesir joj je i dalje bio pričvršćen <sup>Za</sup> glavu, ali slomljen prednji obod prpošno se odvajao od

njega, a grančica ljubica visjela je sa strane. Svi su sjeli u jarak, osim djece, da se povrate od šoka. Svi su se tresli.

- Možda će naići neki auto - promuklo je rekla majka djece.

- Mislim da sam ozlijedila neki organ - rekla je baka, držeći se za slabinu, ali nitko joj nije odgovorio. Bailev je škrgutao zubima. Na sebi je imao žutu sportsku košulju na jarkoplave papige, a u licu je bio žut jednako kao košulja. Baka je odlučila ne spominjati da je kuća zapravo u Tennesseeju.

Cesta se nalazila oko tri metra iznad njih, pa su vidjeli samo vrhove krošanja s njezine druge strane. Iza jarka u kojemu su sjedili bilo je još šuma, visokih, mračnih i dubokih. Poslije nekoliko minuta ugledali su auto na vrhu obližnjeg brda kako im polako prilazi kao da ih putnici u njemu gledaju. Baka je ustala i počela dramatično mahati objema rukama kako bi im privukla pozornost. Auto se nastavio sporo približavati, nestao je iza zavoja da bi se opet pojavio na vrhu brda preko kojega su prešli, krećući se još sporije. Bio je to velik, star crni automobil nalik na mrtvačka kola. U njemu su bila trojica muškaraca.

Zaustavio se točno iznad njihovih glava i nekoliko minuta vozač je upornim bezizražajnim pogledom zurio dolje prema mjestu gdje su sjedili, ne progovorivši ni riječi. Onda je okrenuo glavu i promrmljao nešto drugoj dvojici, pa su izašli. Jedan od njih bio je debeli dječak u crnim hlačama i crvenom gornjem dijelu trenirke na kojemu je bio ispupčen lik srebrnog ždrijepca. Prešao je na desnu stranu i stajao zureći, a usta su mu bila ovlaš otvorena i nacerena. Onaj drugi na sebi je imao kaki hlače i plavi sako na prugice, te sivi šešir nabijen tako duboko da mu je skrivao veći dio lica. On je polako prešao na lijevu stranu. Ni jedan od njih nije rekao ni riječi.

Vozač je izašao iz auta i stao kraj njega, gledajući dolje prema njima. Bio je stariji od ostale dvojice. Kosa mu je počinjala siederjeti, a nosio je naočale sa srebrnim okvirima zbog kojih je izgledao učeno. Lice mu je bilo duguljasto i naborano, a na sebi nije imao ni košulju ni potkošulju. Imao je plave traperice koje su mu bile preuske, a u rukama je držao crni šešir i pištolj. I mladići su imali pištolje.

- Doživjeli smo NESREĆU! - urlala su djeca.

Baku je obuzeo čudan osjećaj da poznaje čovjeka s naočalama. Njegovo lice bilo joj je poznato kao da ga zna cijeli svoj život, ali nije se mogla sjetiti tko je to. Odmaknuo se od auta i počeo se spuštati niz nasip, oprezno gazeći kako se ne bi poskliznuo. Nosio je smeđe-bijele cipele na bosu nogu, a gležnjevi su mu bili crveni i tanki. - Dobar dan - rekao je. - Vidim da ste se malo pretumbali.

- Dvaput smo se prevrnuli! - rekla je baka.

- Jedamput - ispravio ju je. - Vidli smo. Idi vidi oćel im auto upalit, Hirame - rekao je tiho mladiću sa sivim šeširom.

-A što će ti taj pištolj? - pitao je John Wesley. - Što ćeš s tim pištoljem?

- Gospodo - rekao je muškarac majci djece - dajte pozovite tu djecu, nek se sjednu tu s vama. Djeca mi idu na živce. Oću da svi sjednete tu zajedno i ni makac.

- A zašto vi NAMA naređujete? - pitala je June Star.

Iza njih obris šume zijevao je poput otvorenih mračnih usta. - Dođite ovamo - rekla im je majka.

- Ma slušajte vi - rekao je Bailev odjednom - Mi smo u nevolji! Mi smo u...

Baka je vrisnula. Skočila je na noge i razrogačila oči. - Ti si Neprilagođeni! - rekla je. - Odmah sam te prepoznala!

- Aha - rekao je muškarac, slabašno se osmjehnuvši kao da mu je i protiv njegove volje drago što ga prepoznaju - ali svima bi vam bilo bolje, gospodo, da me niste poznali.

Bailev je naglo trgnuo glavom i majci rekao nešto što je šokiralo čak i djecu. Stara gospoda počela je plakati, a Neprilagođeni se zacrvnio.

- Gospodo - rekao je - ne uzrujavajte se. Katkad čovjek nešto kaže, a nije to mislio. Ne bi ja reko da je on to vama tako htio reći.

- Ti ne bi pucao u jednu damu, zar ne? - rekla je baka, izvukla čit rupčić iz rukava i počela se tapkati po očima.

Neprilagođeni je zario vrh cipele u zemlju, iskopao njime rupicu i opet je zatrpao. - Ne bi volio da moram - rekao je.

- Slušaj - rekla je baka gotovo pišteći - ja znam da si ti dobar čovjek. Uopće ne izgledaš kao da si od proste sorte. Znam ja, tvoji su sigurno bili fini ljudi.

- Još kako - rekao je - najbolji ljudi na svijetu. - Nasmijao se i pokazao niz jakih bijelih zubi. - Bog bolju ženu od moje majke nije napravio, a stari je imo zlatno srce - rekao je. Mladić u crvenoj trenirki zašao im je iza leđa, držeći pištolj na boku. Neprilagođeni je čučnuo. - Pazi na tu djecu, Bobby Lee - rekao je. - Znaš da mi idu na živce. - Pogledao je u njih šestero koji su se skupili pred njim i činilo se da mu je neugodno, kao da se ne može sjetiti ničega što bi rekao. - Na nebu nema ni jednog oblaka - primijetio je, gledajući prema gore. - Ne vidim sunca, ali nema bogme ni oblaka.

- Da, baš je krasan dan - rekla je baka. - Slušaj - rekla je - ne bi se trebao zvati Neprilagođeni, jer ja znam da si u srcu dobar čovjek. Ja to vidim čim te pogledam.

- Tišina! - povikao je Bailev. - Tišina! Svi jezik za zube i ustite mene da ja to sredim! - Čučao je u položaju trkača koji samo što se nije dao u sprint, no nije se ni pomaknuo.

- To vam ne bi mogo jamčit, gospodo - rekao je Neprilagođeni i drškom pištolja nacrtao kružić u tlu.

- Mogu popraviti auto za pol sata - doviknuo je Hiram preko podignute haube.

- Pa, prvo ti i Bobby Lee odvedite njega i maloga na stranu - rekao je Neprilagođeni, pokazujući na Bailevja i Johna Wesleya. - Moji dečki moraju vas nešto pitat - rekao je Baileyju. - Budite ljubazni pa odite fino s njima malo u šumu.

- Slušajte - počeo je Bailey - mi smo u strašnoj nevolji! Nitko ne shvaća kako je to - i tu mu se glas slomio. Oči su mu bile intenzivno plave poput papiga na njegovoj košulji, i nije se ni maknuo.

Baka je rukom posegnula prema gore da popravi obod šesira kao da i ona kani s njim poći u šumu, ali odlomio joj se u ruci. Stajala je i zurila u njega, a onda ga je pustila da padne na zemlju. Hiram je potegnulo Baileyja za ruku kao da pomaže nekom starcu. John Wesley zgrabio je očevu ruku, a Bobby Lee pošao je za njima. Pošli su prema šumi, i tek što su stigli do njezina mračnog ruba, Bailey se okrenuo i oslonjen na ogoljelo sivo borovo deblo, povikao: - Eto me za minutu, mama, čekaj me!

- Odmah se vraćaj! - kriještalala je njegova majka, ali već su svi nestali u šumi.

- Bailey, sine! - vikala je baka tragičnim glasom, ali uhvatila se <sup>a\*</sup> gleda Neprilagođenoga koji je čučao ispred nje. - Ja <sup>am</sup> <sup>"a</sup> si ti dobar čovjek - rekla je očajnički. - Uopće nisi <sup>ne</sup> ki prostak!



- Ne, nisam ja dobar - rekao je Neprilagođeni sekundu kasnije kao da je pomno razmotrio njezinu tvrdnju - ali nisam ni najgori na svijetu. Moj stari govorio je da sam drukčije pasmine nego moji braća i sestre. "Znaš", govorio mi je stari, "ima onih što mogu proživiti čitav život a da ništa ne pitaju, al ima ih i koji moraju znat zašto i kako, a ovaj mali je od ovi drugi. U sve će on turnut svoj nos!" - Stavio je svoj crni šešir na glavu i naglo podigao pogled, a onda ga je svrnuo duboko u šumu, kao da mu je opet neugodno. - Žao mi je što hodam bez košulje pred vama damama - rekao je, lagano pogurivši ramena. - Zakopali smo odjeću koju smo imali kad smo pobjegli, a sad se snalazimo kako znamo dok ne nađemo nešto bolje. Ovo što imamo posudili smo od nekih ljudi koje smo sreli - objasnio je.

- Sve je u najboljem redu - rekla je baka. - Možda Bailev u svom kovčegu ima košulju viška.

- Odma ću potražiti - rekao je Neprilagođeni.

- Kamo ga vode? - povikala je majka djece.

- I moj stari bio je muštra svoje vrste - rekao je Neprilagođeni. - Njega nisi mogo preveslat. Ali nikad nije imo problema sa zakonom. Znao je on s njima.

- Ti bi mogao biti pošten, samo kad bi se potrudio - rekla je baka. - Zamisli samo kako bi to bilo divno kad bi se skrasio i lijepo živio, a ne da moraš stalno misliti na to hoće li te tko uhvatiti.

Neprilagođeni je i dalje grebao po zemlji drškom svog pištolja kao da razmišlja o tome. - Da, čovjeka stalno netko ganja - promrmljao je.

Baka je primijetila kako su mu mršave lopatice odmah ispod šešira jer je stajala i gledala ga odozgo. - Moliš li se ti kada? - pitala je.

Odmahnuo je glavom. Vidjela je samo crni šešir kako mu se m<sup>m</sup>iče između lopatica. - Ne - rekao je.

Iz šume se začuo pucanj, a odmah zatim još jedan. Onda tišina. Starica je uz trzaj okrenula glavu. Čula je vjetar kako prolazi kroz krošnje drveća poput dugačkog, zadovoljnog udisaja. - Bailev, sine! - zazvala je.

- Jedno vrijeme sam pjevo gospel - rekao je Neprilagođeni. - Svašta sam ja radio. Bio u vojsci, i na kopnu i na moru, i tu i vani, dvaput sam se ženio, radio sam ko pogrebnik, pa na željeznici, orao sam Majčicu Zemlju, preživio tornado, jednom sam vidio kako su živog čovjeka spalili - podigao je pogled prema majci djece i djevojčici koje su sjedile zbijene, blijedih lica i staklastih očiju; - vidio sam čak i kako bičuju ženu - rekao je.

- Pomolimo se, pomolimo se - počela je baka - pomolimo se, pomolimo se...

- Nisam nikad bio nevaljalo dijete, koliko se sjećam - rekao je Neprilagođeni gotovo sanjivim glasom - ali jedamput sam nešto zabrljo pa su me poslali u zatvor. Živog me zakopali - podigao je oči i zarobio joj pozornost upornim pogledom.

- Onda si trebao početi s molitvom - rekla je. - A što si učinio taj prvi put da te pošalju u zatvor?

- Okreneš se nadesno, zid - rekao je Neprilagođeni, opet podigavši pogled prema nebu bez oblačka. - Okreneš se nalijevo, zid. Pogledaš gore, strop, pogledaš dolje, pod. Zoravio sam što sam učinio, gospodo. Sjedim tamo, sjedim, > c u se sjetit što sam to učinio, i nisam se sjetio do dana da-  
s<sup>sr</sup>jeg. Tu i tamo pomislim da mi se vraća, ali nije.

- Možda su te zatvorili pogreškom - rekla je stara gospoda neodređeno.

- A ne - rekao je. - Nije bila greška. Imali su sve napismeno.
- Sigurno si nešto ukrao - rekla je.

Neprilagođeni se prijezirno nasmiješio. - Ne treba meni ništa ni od koga - rekao je. - Bio je neki doktor za glavu tamo u zatvoru, reko je da sam ubio svog starog, ali znao sam ja da laže. Moj stari umro je devetsto i devetnajste od epidemije gripe, s tim ja nisam imo ništa. Pokopan je na baptističkom groblju u Mount Hopevellu, svatko može otić i vidit.

- Kad bi se pomolio - rekla je stara gospoda - Isus bi ti pomogao.

- Tako je - rekao je Neprilagođeni.

- Zašto se onda ne pomoliš? - pitala je, uzdrhtala od naglog veselja.

- Ne treba meni niko pomagat - rekao je. - Dobro mi je i ovako.

Bobby Lee i Hiram laganim korakom vratili su se iz šume. Bobby Lee za sobom je vukao žutu košulju na jarkoplave papige.

- Baci mi tu košulju, Bobby Lee - rekao je Neprilagođeni. Košulja je poletjela prema njemu, aterirala mu na rame, i on ju je obukao. Baka nije mogla navesti na što ju košulja podsjeća.

- Ne, gospodo - rekao je Neprilagođeni dok ju je zakopčavao - ja sam shvatio da zločin nije važan. Uradio ti ovo il ono, ubio ti čovjeka il mu skino gumu s auta, prije ili kasnije zaboraviš što si napravio, a oni ti svejedno propišu kaznu.

Majka djece počela je dahtati kao da ne može doći do zraka. - Gospodo - zamolio ju je on - budite ljubazni vi i djevojčica pa odite fino s Bobbvjem Leejem i Hiramom tamo kod muža.

- Hoću, hvala - rekla je majka slabašnim glasom. Lijeva ruka bespomoćno joj je visjela, a u drugoj je držala usnulo čedo. -

pomozi gospodi, Hiram - rekao je Neprilagođeni gledajući

- k ko se napreže da ustane iz jarka - a ti, Bobby Lee, uzmi malu za ruku.

\_ Neću se ja s njim držati za ruku - rekla je June Star. - Liči mi na svinju.

Debeli mladić se zarumenio, nasmijao i zgrabio je za nadlakticu, te je odvuкао u šumu za Hiramom i njezinom majkom.

Ostavši sama s Neprilagođenim, baka je otkrila da je ostala bez glasa. Na nebu nije bilo ni oblaka ni sunca. Oko nje nije bilo ničega osim šume. Htjela mu je reći da se mora moliti. Nekoliko puta otvorila je i zatvorila usta, no iz njih nije izlazilo ništa. Napokon je začula sebe kako govori: - Isus. Isus - što je značilo "Isus će ti pomoći", ali onako kako je ona to izgovarala činilo se kao da kune.

- Da, da - rekao je Neprilagođeni kao da se slaže. - Isus je sve poremetio. I On je proso isto ko ja, samo što On nije ništa skrivio, a meni su mogli dokazat jer su imali sve napismeno. Jasno - rekao je - meni nikad nisu pokazali te papire. Zato se sad potpisujem. Davno sam reko, izvježbaj si potpis, potpiši sve što radiš i zadrži kopiju. Onda ćeš znat što si učinio i moći ces usporedi zločin s kaznom, da vidiš jel odgovara, i na kraju

- nos dokazat da s tobom nisu pravedno postupili. Ja sam se nazvao Neprilagođeni - rekao je -jer ne mogu prilagodit ono s osam skrivio s onim što sam sve pretrpio za kaznu.

z s u m e se začuo prodoran krik, a odmah zatim i pucanj. - islite li vi daje to pravedno, gospodo, što jednoga kazne kolko god mogu, a drugog uopće ne kazne?

~ Isuse! - uzviknula je stara gospoda. - Ja znam da si ti od re s o r te! Ja znam da ti ne bi pucao u jednu damu! Znam

da su tvoji bili fini ljudi! Pomoli se! Isuse, ne bi smio pucati u jednu damu. Platit ću ti koliko god tražiš!

- Gospodo - rekao je Neprilagođeni, gledajući iza nje u dubinu šume - još nijedno truplo nije pogrebniku dalo napojnicu.

Začula su se još dva pucnja i baka je podigla glavu kao usahla stara purica koja traži vode i zazvala: - Bailev, sine, Bailev, sine! - kao da joj se srce slama.

- Isus je jedini oživio mrtve - nastavio je Neprilagođeni - a ni On nije trebo. Sve je poremetio. Ako je On napravio ono što je reko, onda ti nema druge nego odbaci sve i pođi za Njim, a ako nije, onda ti nema druge nego uživaj to malo što ti je ostalo koliko god možeš - ubij nekog, zapali mu kuću, nekako mu napakosti. Nema boljeg nego kad nekom napakostiš - rekao je, a glas mu je zazvučao gotovo kao da reži.

- Možda nije oživio mrtve - promrmljala je stara gospoda, ne znajući što govori; uhvatila ju je takva omaglica te je klonula u jarak podavivši noge poda se.

- Nisam bio tamo, pa ne mogu kazat da nije - rekao je Neprilagođeni. - Htio bi da sam bio - rekao je, udarivši šakom o zemlju. - Nije pošteno što nisam bio, jer da sam bio, znao bi. Slušajte, gospodo - rekao je glasno - da sam bio tamo, znao bi, i ne bi bio ko što sam sad. - Glas mu je prepukao i bakina glava odmah se razbistrila. Vidjela je lice tog čovjeka kako se grči blizu njezinoga kao da će zaplakati i promrmljala: - I ti si moje čedo. I ti si jedno od moje djece! - Pružila je ruku i dotaknula mu rame. Neprilagođeni je odskočio kao da gaje ugrizla guja i propucao joj prsa s tri metka. Onda je spustio pištolj na zemlju, skinuo naočale i počeo ih čistiti.

i Bobbv Lee vratili su se iz šume i stali iznad jarka, I dajući u baku koja je napola sjedila, napola ležala u lokvici wrf presavivši noge ispod sebe poput djeteta, nasmiješenog lica podignutog prema nebu bez oblačka.

Bez naočala su oči Neprilagođenoga bile crvene, blijede i nekako nezaštićene. - Nosite je i bacite je tamo gdje ste bacili ostale - rekao je, podižući mačku koja mu se trljala o nogu.

- Taje baš bila brbljava - rekao je Bobbv Lee, skliznuvši niz jarak uz jodl.

- Bila bi to dobra žena - rekao je Neprilagođeni - da ju je imao tko upucati svake minute u životu.

- Eto ti zabave! - rekao je Bobbv Lee.

- Začepi, Bobbv Lee - rekao je Neprilagođeni. - Nema u životu pravog veselja.

## RIJEKA

**D**IJETE je stajalo zlovoljno i mlitavo nasred mračne dnevne sobe, a otac mu je navlačio karirani kaput. Desna ruka zapela mu je u rukavu, ali otac je svejedno zakopčao kaput i gurnuo ga prema bližoj pjegavoj ruci koja je bila pružena kroz poluotvorena vrata.

- Niste ga dobro uredili - doviknuo je glas iz hodnika.

- Pa onda ga uredite, zaboga - promrmljao je otac. - Šest je ujutro. - On je bio u kućnom ogrtaču, bosih nogu. Kad je doveo dijete do vrata i pokušao ih zatvoriti, na pragu se ukazala ona, kao kostur mršava pjegava pojava u dugom kaputu grašak-zelene boje i pustenom šeširu.

- I za tramvajske karte za njega i za mene - rekla je. - Dvapat ćemo morat na tramvaj.

Vratio se u spavaću sobu da uzme novac, a kad je izašao, i ona i dječak stajali su nasred sobe. Ona se ogledala oko sebe. - Ja ne bih dugo mogla trpjeti smrad tih opušaka kad bih vam došla u goste - rekla je, poravnavajući mu kaput.

- Evo, nešto sitno - rekao je otac. Otišao je do vrata, širom ih otvorio i ostao čekati.

Kad je prebrojila novac, turila ga je nekamo pod kaput i •i/ akvarelu koji je visio kraj gramofona. - Znam ja koliko sati - rekla je, izbliza se zagledavši u crne linije koje su ulazile u razlomljene površine agresivnih boja. - Jasno da znam. Smjena mi počinje u deset navečer i nisam gotova do pet, a treba mi sat vremena tramvajem iz Ul. Vine.

\_ A, tako - rekao je; - pa, onda ćete ga vratiti večeras, oko osam, devet?

- Možda i kasnije - rekla je. - Idemo na rijeku gledat iscje-ljenje. Ovaj propovjednik ne zalazi baš često u ovaj kraj. Ja to ne bih platila - rekla je, glavom pokazujući na sliku - ja bih to sama nacrtala.

- Dobro, gdo Connin, vidimo se onda - rekao je on, bub-njajući po vratima.

Iz spavaće sobe začuo se bezbojan glas: - Donesi mi vrećicu s ledom.

- Baš mi je žao što mu je mati bolesna - rekla je gda Connin. - Sto joj je?

- Ne znamo - promrmljao je.

- Reći ćemo propovjedniku da se pomoli za nju. Mnogo je ljudi on izliječio. To je velečasni Bevel Summers. Bilo bi joj možda dobro da ode k njemu.

- Možda - rekao je. - Vidimo se večeras - i izgubio se u spavaćoj sobi, ostavljajući ih da podu.

jecacić je nijemo zurio u nju, a iz očiju i nosa curila mu je ° \*\* ° mu J° četiri ili pet godina. Imao je duguljasto lice, ocenu bradu i široko razmaknute polusklopljene oči. Držao 1, e m o / str pljivo, poput stare ovce koja čeka da je puste

- Svidjet će ti se propovjednik - rekla je. - Velečasni Bevel Summers. Da čuješ samo kako pjeva!

Vrata spavaće sobe naglo su se otvorila i otac je promolio glavu rekavši: - Zbogom, stari. Lijepo se provedi.

- Zbogom - rekao je dječčić i poskočio kao da gaje pogodio metak.

Gda Connin još je jednom promotrila akvarel. Onda su izašli u hodnik i pozvali dizalo. - Ne bih ja to nacrtala - rekla je.

Vani su sivo jutro sa svih strana zaklanjale neosvijetljene prazne zgrade. - Kasnije će se razvedriti - rekla je - ali ovo nam je posljednja prilika za propovijed na rijeci ove godine. Obrisu nos, srce.

Počeo je otirati nos rukavom, ali ona ga je zaustavila. - To nije lijepo - rekla je. - Gdje ti je rupčić?

Gurnuo je ruke u džepove, pretvarajući se da ga traži, a ona je čekala. - Neki ljudi baš ne misle kako će poslati dijete van - promrmljala je obraćajući se vlastitu odrazu u izlogu kavane. - Strpi se malo. - Iz džepa je izvadila crveno-plavi rupčić na cvjetice, nagnula se prema njemu i pritisnula mu ga na nos. - Sad puši - rekla je, pa je puhnuo. - Eto ti ga na posudbu. Stavi ga u džep.

Smotao gaje i uredno spremio u džep, pa su nastavili hodati do ugla, gdje su se naslonili na bočni zid zatvorene drogerije da pričekaju tramvaj. Gda Connin podigla je ovratnik kaputa tako da joj se otraga spojio sa šeširom. Vjede su joj već bile otežale i činilo se da će oslonjena na zid zaspati. Dječčić joj je malo jače stisnuo ruku.

- Kako se zoveš? - pitala je pospanim glasom. - Ne znam ti ni ime, samo prezime. Trebala sam pitati kako ti je ime.

Ime mu je bilo Harry Ashfield i nikad prije toga nije razmišljao da ga promijeni. - Bevel - rekao je.

Gda Connin pridigla se sa zida. - Ma nemoj mi kazat! - rekla je. - Rekla sam ti da se tako zove propovjednik!

\_ Bevel - ponovio je on.

Gledala ga je odozgo kao da odjednom vidi neko čudo. - Moram te danas odvesti da se upoznaš s njim - rekla je. - Nije on običan propovjednik. On je iscjelitelj. Ali g. Conninu nije mogao nikako pomoći. G. Connin nije imao vjere, ali rekao je da će sve pokušati. Imao je grčeve u želucu.

Tramvaj se pojavio u vidu žute mrlje na kraju puste ulice.

- Sad je u državnoj bolnici - rekla je - i izvadili su mu jednu trećinu želuca. Ja mu govorim neka hvali Isusa za ovo što mu je ostalo, ali on kaže da neće on nikome zahvaljivati. Tako mi svega, - promrmljala je - Bevel!

Prišli su tračnicama da pričekaju. - Hoće li mene izliječiti? - pitao je Bevel.

- A što je tebi?

- Gladan sam - naposljetku se odlučio.

- Zar nisi ništa doručkovao?

- Onda još nisam stigao ogladnjeti - rekao je.

- E pa kad stignemo kući, i ja i ti ćemo nešto prigristi - rekla je. - Meni je isto već vrijeme.

Popeli su se u kola i sjeli nekoliko sjedala iza vozača; gda Connin posjela je Bevela na koljena. - A sad budi dobar i pusti flie da malo odspavam. Nemoj mi silaziti s krila. - Naslonila je glavu natrag i dok ju je gledao, oči su joj se polako sklapale a u otvorenim ustima počeli su se ukazivati malobrojni raštrkani dugački zubi, neki zlatni a neki tamniji od njezina lica; počela J<sup>c</sup> zvižducati i puckati poput glazbenog kostura. U kolima nije

bilo nikoga osim njih i vozača i kad je vidio da je zaspala, izvu- kao je rupčić na cvjetice, razmotao ga i pomno ga proučio. Onda ga je ponovno smotao, otkopčao patentni zatvarač u podstavi svoga kaputa i skrio ga unutra, te nedugo zatim i sam zaspao.

Njezina kuća nalazila se pola milje od kraja tramvajske pruge i bila je malo uvučena od ceste. Bila je to građevina od smeđ- kaste ljepenke s trijemom i limenim krovom. Na trijemu su stajala tri dječacića različitih uzrasta s identičnim pjegavim licima i jedna visoka djevojčica koja je podigla kosu tolikom količinom aluminijskih uvijača da joj se glava bljeskala poput krova. Tri dječaka pošla su za njima unutra i opkolila Bevela. Gledali su ga šutke, bez osmijeha.

- Ovo je Bevel - rekla je gđa Connin, skidajući kaput. - Eto, slučajno se zove isto kao propovjednik. Ovo su J. C, Spivey i Sinclair\*, a ono na trijemu je Sarah Mildred. Skini taj kaput i objesi ga na nogu od kreveta, Bevele.

Trojica dječaka gledali su kako otkopčava i skida kaput. Onda su gledali kako ga vješa na nogu kreveta, a onda su gledali kaput. Najednom su se okrenuli i izašli van, te se stali nešto dogovarati na trijemu.

Bevel se počeo ogledati po prostoriji. Bila je to ujedno ku- hinja i spavaća soba. Cijela kuća sastojala se od dvije prostorije i dva trijema. Blizu njegove noge svijetložuti pas micao je re- pom gore-dolje između dvije podne daske češući se o dno kuće. Bevel mu je pokušao skočiti na rep, ali pseto je bilo iskusno i već ga je povuklo kad je ovaj nogama udario o pod.

Zidovi su bili puni slika i kalendara. Bile su tu dvije okrugle f tografije starca i žene upalih ustiju te još jedna slika čovjeka ,•• su obrve stršile u vidu dva busena dlake i sudarale se na mostu što ga je predstavljao njegov nos; ostatak njegova lica izbočio se poput gologa grebena s kojega se lako može pasti. - To je g- Connin - rekla je gđa Connin, odmaknuvši se načas o d peći da zajedno s njim pogleda lik - ali više nije taki. - Bevel je s g. Connina svratio pozornost na sliku u boji nad krevetom koja je prikazivala čovjeka odjevena u bijelu plahtu. Imao je dugu kosu, oko glave mu je bio zlatni krug i pilio je dasku dok su ga neka djeca gledala. Baš je htio pitati tko je to kad su opet ušla trojica dječaka i dala mu znak da pode za njima. Palo mu je na pamet da se podvuče pod krevet i uhvati za jednu njegovu nogu, ali trojica dječaka ostala su stajati, onako pjegavi i nijemi, i čekali; idućeg trena pošao je za njima na trijem i oko kuće slijedeći ih na maloj razdaljini. Krenuli su preko polja zaraslog u divlji žuti korov prema oboru za svinje, četvrtastoj daščari od metar i pol punoj nazimadi, u koju su ga kanili ubaciti. Kad su stigli, okrenuli su se i nijemo čekali, naslonivši se na zid.

On im je prilazio vrlo polako, namjerno udarajući nogom o nogu kao da se teško kreće. Jednom kad ga je dadilja za- boravila u parku pretukli su ga neki čudni dječaci, ali tada nije znao da će se išta dogoditi dok nije bilo gotovo. Počeo je osjećati čudan vonj smeća i začuo glasanje divlje životinje. Zaustavio se nekoliko metara od obora i čeka, blijed ali ustrajan.

Trojica dječaka nisu se micali. Činilo se da nešto nije u redu s njima. Zurili su preko njegove glave kao da su vidjeli da nešto /Za njega dolazi, ali bojao se okrenuti da vidi što. Pjege su im bile blijede, a oči mirne i sive poput stakla. Samo su im se uši

\* Spivey i Sinclair imena su dvaju velikih jezera u Georgiji.

lagano trzale. Ništa se nije dogodilo. A onda je napokon onaj u sredini rekao: - Ubila bi nas - te se snuždeno i srdito okrenuo, popeo na obor i objesio preko ograde, netremice gledajući unutra.

Opijen olakšanjem, Bevel je sjeo na zemlju i nacerio im se.

Onaj koji je sjedio na oboru dobacio mu je oštar pogled. - Hej, ti - rekao je idućeg trena - ako se ne možeš popeti da vidiš ove svinje, podigni najdonju dasku i virni nutra. - Činilo se da mu to nudi u znak ljubaznosti.

Bevel nikad još nije bio vidio svinju u živo, ali vidio je svinje u knjizi i znao je da su to debele ružičaste životinjice s uvrnutim repićima i okruglim nasmijanim lišcima, te leptir-mašnjama. Nagnuo se naprijed i nestrpljivo potegnuo dasku.

-Vuci jače - rekao je najmanji dječak. - Trula je, skroz. Samo iščupaj taj čavao.

Lagano je izvukao dugačak crvenkasti čavao iz mekog drva.

- Sad možeš podići dasku i gurnuti glavu kroz... - začuo se tihi glas.

On je to već učinio i našao se pred drugim licem, sivim, mokrim i kiselim, koje ga je gurnulo, oborilo ga na leda i provuklo se ispod daske. Nešto ga je rokćući pregazilo i opet navalilo natrag, prevrnuo ga i zahvatilo otraga, te ga natjeralo u užasnuti bijeg kroz žuto polje, topćući za njim.

Tri Connina promatrali su prizor sa svoga mjesta. Onaj koji je sjedio na oboru pridržavao je klimavu dasku nogom koja mu se klatila. Njihova mrka lica nimalo se nisu razvedrila, nego su tek postala manje napeta, kao da su djelomice zadovoljili neku svoju veliku potrebu. - Mami neće biti mило što je pustio van krmaču - rekao je najmanji.

Gđa Connin bila je na stražnjem trijemu i kad je Bevel dotrčao do stuba, podigla gaje u naručje. Krmača je utrčala ispod kuće i klonula sopćući, ali dijete je vrištalo cijelih pet minuta. Kad ga je napokon smirila, dala mu je doručak i pustila ga da joj sjedi na krilu dok jede. Nazime se popelo uz dvije stube na stražnji trijem i stalo pred ljetna mrežasta vrata, gledajući unutra mrko, spuštene glave. Imalo je duge noge i grbava leda, a jedno uho bilo mu je djelomice odgrizeno.

- Bjež! - povikala je gđa Connin. - Onaj tamo voli g. Paradisea koji ima benzinsku postaju - rekla je. - Vidjet ćeš ga danas na iscjeljenju. On ima rak iznad uha. Uvijek dođe da pokaže kako mu nije nestao.

Nazime je još nekoliko sekunda stajalo ondje škiljeći, a onda se polako udaljilo. - Ne želim ga vidjeti - rekao je Bevel.

Do rijeke su išli pješice, gđa Connin i on sprijeda, za njima su se nanizala tri dječaka, a Šarah Mildred, ona visoka djevojčica, išla je na začelju kako bi se mogla proderati ako jedan od njih istrči na cestu. Podsjećali su na kostur nekog starog broda s dva šiljasta vrška koji polako plovi uz rub glavne ceste. Bijelo nedjeljno sunce slijedilo ih je na maloj razdaljini, brzo se penjući kroz nakupinu sivih oblaka kao da ih je kanilo preteći. Bevel je hodao s vanjske strane, držeći gđu Connin za ruku, i gledao dolje u narančasto-ljubičasti jarak koji se spuštao od betonske ceste.

Palo mu je na pamet kako je imao sreću što su ovoga puta pronašli gđu Connin, koja te hoće odvesti nekamo na cijeli dan, a ne neku od onih običnih dadilja koja samo sjedi u tvojoj kući ili ide s tobom u park. Kada odeš od kuće, više naučiš.

Danas ujutro već je naučio da ga je stvorio stolar koji se zvao Isus Krist. Prije je mislio da je to bio onaj doktor Sladewall, debeljko sa žutim brkovima koji mu daje injekcije i misli da se on zove Herbert, ali to se on sigurno samo šali. U njegovoj kući svi su se mnogo šalili. Da je o tome prije mislio, mislio bi da je Isus Krist riječ poput "ooo" ili "kvragu" ili "Bože", ili možda netko tko im je jednom na prijevaru nešto ukrao. Kad je pitao gđu Connin tko je čovjek u plahti na slici iznad njezina kreveta, neko ga je vrijeme gledala otvorenih usta. Onda je rekla: - To je Isus - i nastavila ga gledati.

Nekoliko minuta kasnije ustala je i donijela neku knjigu iz druge sobe. - Evo, pogledaj - rekla je, okrećući prvu stranicu - ova knjiga je pripadala mojoj prabaki. Ne bih se od nje rastala ni za što na svijetu. - Prstom je povukla ispod nekih smeđih slova na flekavoj stranici. - Erama Stevens Oaklev, 1832. - rekla je. - Lijepo je imati takvo nešto, zar ne? A sve od riječi do riječi sama gola istina. - Okrenula je iduću stranicu i pročitala mu naslov: "Život Isusa Krista za djecu do dvanaest godina." Onda mu je pročitala knjigu.

Bila je to tanka knjižica, izvana svijetlosmeđa sa zlatnim rubovima, a mirisala je po starom kitu. Bila je puna slika, a na jednoj je onaj stolar tjerao krdo svinja iz nekog čovjeka. Bile su to prave svinje, sive i namrgođene, a gđa Connin rekla je da ih je Isus sve istjerao iz tog jednog čovjeka. Kad je pročitala cijelu knjigu, dopustila mu je da sjedi na podu i još jednom pregleda slike.

Netom prije nego što su pošli na iscjeljenje uspio je skriti knjigu u podstavu svoga kaputa a da ona ne vidi. Kaput mu je zato sad na jednoj strani visio više nego na drugoj. Dok su hodali osjećao se pospano i spokojno, a kad su s glavne ceste

skrenuli na dugačak put od crvene gline koji je vijugao između polja kozje krvi, počeo je divlje poskakivati i potezati je za ruku kao daje htio odjuriti i ščepati sunce koje se sada valjalo pred njima.

Neko su vrijeme hodali seoskim putem, a onda su prešli preko polja prošaranog ljubičastim korovom i ušli u sjenovitu šumu u kojoj je tlo bilo prekriveno debelim slojem borovih iglica. On nikada dotad nije bio u šumi i gazio je oprezno, gledajući oko sebe kao da ulazi u nepoznatu zemlju. Kretali su se jahaćom stazom koja je zavijala nizbrdo kroza šušljivo crveno lišće, a jednom kad se uhvatio za granu da se ne posklizne, u rupi u deblu ugledao je dva ukočena zlatno-zelena oka obavijena mrakom. U podnožju brda šuma se naglo pretvarala u pašnjak, tu i tamo posut crno-bijelim kravama, koji se u obroncima strmo spuštao do širokog narančastog potoka u kojemu je poput dijamanta sjao sunčev odraz.

Na bližoj obali stajala je grupica ljudi i pjevala. Iza njih bili su postavljeni dugački stolovi, a nekoliko automobila i kamioneta bilo je parkirano na puteljku koji se protezao uz rijeku. Prešli su preko pašnjaka u žurbi, jer je gđa Connin, rukom zaklanjajući oči, vidjela propovjednika kako već izviruje iz vode. Spustila je košaru na jedan od stolova i gurnula tri dječaka pred sobom među okupljene ljude, kako se ne bi zadržavali kraj hrane. Bevela je uhvatila za ruku i polako se počela probijati prema naprijed.

Propovjednik je stajao oko tri metra od obale potoka, a voda<sup>m</sup> u je dopirala do koljena. Bio je to visok mladac u kaki hlačama, koje je zavrnuo iznad vode. Imao je plavu košulju i crveni<sup>sa</sup> I oko vrata, ali ne i šešir, a svijetla kosa bila mu je podšišana<sup>u</sup> kratke zaliske, koji su mu se svijali u šupljine obraza. Lice



mu je bilo sama kost i odsjaj crvenog svjetla iz rijeke. Izgledao je kao da mu može biti devetnaest godina. Pjevao je visokim unjkavim glasom, glasnije od pjevača na obali; ruke je držao iza leda a glavu zabacio prema natrag.

Završio je napjev u visokom tonu i sad je nijemo stajao gledajući u vodu i premještajući se s noge na nogu. Onda je podigao pogled prema ljudima na obali. Oni su stajali čvrsto zbijeni, čekajući; lica su im bila svečano ozbiljna, ali puna očekivanja, i sve su oči počivale na njemu. Opet se premjestio s noge na nogu.

- Možda znam zašto ste došli - rekao je onim unjkavim glasom - a možda i ne znam.

- Ako niste došli zbog Isusa, niste došli zbog mene. Ako ste samo došli vidjeti možete li ostaviti svoje boli u rijeci, niste došli zbog Isusa. Ne možete ostaviti svoje boli u rijeci - rekao je. - To nikad nikome nisam rekao. - Zastao je i zagledao se u svoja koljena.

- Jednom si izliječio ženu, vidjela sam te! - povikao je iznenađeno visok glas iz ljudske gomile. - Vidjela sam, žena je ustala i otišla, a došla je šepajući!

Propovjednik je podigao jednu nogu, pa drugu. Činilo se da će se nasmiješiti, ali nije. - Idite kući ako ste zato došli - rekao je.

Onda je podigao glavu i ruke i povikao: - Poslušajte što ću vam reći, o narode! Postoji samo jedna rijeka, a to je Rijeka života, kojom teče Isusova Krv. U toj rijeci morate ostaviti svoje boli, u Rijeci vjere, Rijeci života, Rijeci ljubavi, u crvenoj, bujnoj rijeci Krvi Isusove, o narode!

Glas mu je postao nježan i milozvučan. - Sve rijeke teku iz te jedne Rijeke i vraćaju joj se kao oceanu, i ako vjerujete,

možete ostaviti svoje boli u toj Rijeci i riješiti ih se, jer ta je Rijeka stvorena da odnosi grijeh. To je Rijeka i sama puna boli, sama bol, koja teče prema Kraljevstvu Kristovu da je ondje j<sub>3</sub>peru, polako, o narode, polako baš kao ova naša crvena rijeka u kojoj stojim.

- Poslušajte - zapjevao je - čitao sam u Markovu evanđelju o gubavcu, čitao sam u Lukinu evanđelju o slijepcu, čitao sam u Ivanovu evanđelju o mrtvacu! O, narode, počuj Ista krv koja teče ovom crvenom Rijekom očistila je gubavca, slijepcu otvorila oči, mrtvacu trgnula iz sna! O, vi ljudi shrvani nedaćama - povikao je - predajte ih toj Rijeci Krvi, predajte ih toj Rijeci boli, i gledajte kako ih ona nosi prema Kraljevstvu Kristovu!

Dok je propovijedao, Bevelove oči sanjivo su pratile polaganu kruženje dvije ptice koje su u tišini plovile zrakom visoko iznad njega. Preko rijeke nalazio se nizak crveno-zlatan lug mirisnog lovora iza kojega su stajali brežuljci obrasli tamnoplavim drvećem, a ponad obrisa brda tu i tamo stršio je poneki bor. Otraga, u daljini, uzdizao se grad nalik na nakupinu brađavica na planinskoj kosi. Ptice su se u krugovima obrušile prema dolje i lagano se spustile na vrh najvišeg bora, te su ondje ostale sjediti pogurenih ramena kao da njima podupiru nebo.

-Ako želite svoje boli predati ovoj Rijeci života, tada pridite ~ rekao je propovjednik - i ostavite u njoj svoju tugu. Ali nemojte misliti da je ovo kraj, jer crvena rijeka ne završava <sup>o</sup>dje. Ta stara crvena paćenička struja ide dalje, o narode, Polako teče prema Kraljevstvu Kristovu. Ta stara crvena rijeka dobra je za krštenje, dobra je da u nju položite svoju vjeru, dobra da njoj predate svoje boli, ali neće vas ova blatna rijeka <sup>s</sup>Pasiti. Cijeli tjedan putujem ovim obalama - rekao je. - U

utorak sam bio u Fortune Lakeu, drugoga dana u Idealu, u petak smo se ja i moja gospoda odvezli u Lulawillow k bolešniku. Ti ljudi nisu vidjeli nikakvo iscjeljenje - rekao je, i lice mu se na trenutak zažarilo. - Nisam ni rekao da hoće.

Dok je govorio, počela mu se približavati neka lelujava figura krećući se treperavo poput leptira - bila je to neka starica koja je lamatala rukama, a glava joj se klatila kao da će svakog časa otpasti. Uspjela se spustiti do ruba obale i bućnula ruke u vodu. Onda se sagnula još dublje i gurnula lice unutra, te se naposljetku pridigla, a s nje je sve curilo; i dalje lamatajući rukama, počela se slijepo vrtjeti ukrug dok joj netko nije prišao i povukao je natrag u gomilu.

- Takva je već trinaest godina - povikao je grub glas. - Pošaljite šešir da malome skupimo plaću. Zato je došao. - Povik upućen mladiću u rijeci došao je iz usta krupnog starca koji je poput grbavog kamena sjedio na braniku prastarog dugačkog sivog automobila. Na glavi je imao sivi šešir navučen preko jednog uha, ali podignut preko drugoga tako da se vidi ljubičasta nabreklina na njegovoj lijevoj sljepoočici. Sjedio je nagnut prema naprijed, ruke su mu visjele između koljena a sitne oči bile su mu napola sklopljene.

Bevel ga je pogledao, a onda se skrio u naborima kaputa gde Connin.

Mladić u rijeci pogledom je preletio preko starca i podigao stisnutu šaku. - Vjerujte u Isusa ili u đavla! - povikao je. - Posvjedočite jednome ili drugome!

- Znam iz svog vlastitog iskustva - zazvao je tajanstveni ženski glas iz gomile - znam da ovaj propovjednik može izliječiti. Moje su oči otvorene! Posvjedočit ću za Isusa!

Propovjednik je brzo podigao ruke i počeo ponavljati sve što je već rekao o Rijeci i Kraljevstvu Kristovu, a starac je sjedio na braniku netremice ga gledajući kroz sužene vjede. S vremena na vrijeme Bevel bi ga opet pogledao iz okrilja gde Connin.

Čovjek u kombinezonu i smedem kaputu nagnuo se prema naprijed i brzo uronio ruku u vodu, otresao je i uspravio, a neka žena prinijela je dijete nad rub vode i poprskala mu nožice vodom. Malo dalje neki čovjek se pomaknuo i sjeo na obalu, izuo se i ugacao u korito rijeke; nekoliko minuta stajao je tako, a glavu je zabacio unatrag što je više mogao; onda je izašao iz vode i obuo se. Sve to vrijeme propovjednik je pjevao i činilo se da ne gleda što se događa.

Čim je prestao pjevati, gda Connin podigla je Bevela i rekla: - Slušaj, propovjedniče, dovela sam ovog dječaka iz grada, danas ga čuvam. Mati mu je bolesna i on bi htio da se pomoliš za nju. A zamisli ovu slučajnost - zove se Bevel! Bevel! - rekla je okrenuvši se prema ljudima iza sebe - kao i on. Recite, nije li to slučajnost?

Začulo se mrmljanje i Bevel se okrenuo i nasmiješio preko njezina ramena licima koja su ga gledala. - Bevel - rekao je glasnim, samouvjerenim glasom.

- Slušaj, Bevele - rekla je gda Connin - jesi li ti kršten?

Samo joj se nasmiješio.

- Ja sumnjam da je on uopće kršten - rekla je gda Connin, gledajući propovjednika podignutih obrva.

- Dajte ga ovamo - rekao je propovjednik, koraknuo prema naprijed i zgrabio ga.

Držao ga je u pregibu lakta i gledao u nasmiješeno lice. Bevel > smiješno zakolutao očima i gurnuo lice naprijed, blizu pro-

povjednikova. - Zovem se Bevvlllll - rekao je jakim, dubokim glasom, klizeći vrhom jezika preko nepca.

Propovjednik se nije nasmijao. Njegovo koščato lice bilo je ukočeno, a u uskim sivim očima ogledalo se gotovo bezbojno nebo. Starac naslonjen na branik automobila glasno se nasmijao, a Bevel je posegnuo za poledinom propovjednikova ovratnika i čvrsto se uhvatio. Na njegovu licu više nije bilo osmijeha. Odjednom ga je spopao osjećaj da ovo nije šala. U njegovoj kući sve je bilo šala. Iz propovjednikova lica odmah je shvatio da ništa što on kaže ili učini nije šala. - Mama mi je dala ime - rekao je brzo.

- Jesi li kršten? - pitao je propovjednik.

- Sto je to? - promrmljao je.

- Krstim li te - rekao je propovjednik - možeš poći u Kraljevstvo Kristovo. Oprat ćemo te u rijeci patnje, sinko, i poteći ćeš dubokom rijekom života. Želiš li to?

- Da - reklo je dijete i pomislilo, onda se ne vraćam u stan, idem pod rijeku.

- Nećeš više biti isti - rekao je propovjednik. - Vrijedit ćeš.

- Onda se okrenuo prema ljudima i počeo propovijedati, a Bevel je preko njegova ramena promatrao komadiće bijelog sunca razbacane po rijeci. Odjednom je propovjednik rekao:

- Sada ću te krstiti - i bez ikakva daljnjeg upozorenja još ga čvršće stisnuo, okrenuo naglavce i zaronio mu glavu u vodu. Držao gaje pod vodom dok je izgovarao riječi krštenja, a onda gaje naglo izvukao, strogo gledajući u zadihano dijete. Bevelove oči bile su tamne i raskolačene. - Sada vrijediš - rekao je propovjednik. - Prije uopće nisi vrijedio.

Dječčić je bio u prevelikom šoku da bi zaplakao. Ispjunuo je blatnu vodu i protrljao mokrim rukavom oči i lice.

\_ Ne zaboravi na njegovu majčicu - zazvala je gđa Connin. On bi želio da se pomoliš za njegovu majčicu. Bolesna je.

- Gospodine - rekao je propovjednik - molimo se za nevoljnu bolesnicu koja nije ovdje da ti posvjedoči. Je li tvoja majka u bolnici? - pitao je. - Ima li bolove?

Dijete ga je blijedo pogledalo. - Nije još ustala - rekao je visokim, ošamućenim glasom. - Mamurna je. - U zraku je lebdjela takva tišina da je čuo kako razbijeni komadići sunca kuckaju u vodi.

Propovjednik je djelovao ljutito i uplašeno. Crvenilo mu je nestalo s lica, a nebo kao da je zamračilo njegove oči. S obale se začuo glasan grohot i g. Paradise je povikao: - Ha! Neka izliječi bolesnu mamurnu ženu! - te se počeo šakom udarati po koljenu.

- Imao je dug dan - rekla je gđa Connin, stojeći s njim na vratima stana i oštro gledajući u sobu u kojoj je u tijeku bila zabava. - Mislim da mu je odavno prošlo vrijeme za spavanje. - Jedno Bevelovo oko bilo je zatvoreno, a drugo poluzatvoreno; nos mu je curio, a disao je kroz otvorena usta. Vlažan karirani kaput vukao mu je na jednu stranu.

To će biti ona, gđa Connin je bila sigurna, ona u crnim hlačama - du gim crnim satenskim hlačama, u sandalama bez čarapa, s crveno lakiranim noktima na nogama. Ležala je na polovici kauča, koljena su joj bila prekrížena u zraku, a glavu I<sup>e</sup> oslonila na naslon. Nije ustala.

~ Zdravo, Harrv - rekla je. - Jesi li se lijepo proveo? - Imala i duguljasto blijedo lice, glatko i bezizražajno, i ravnu kosu °je batate zategnutu u pundu.

Otac je otišao po novac. Bila su tu još dva para. Jedan od muškaraca, plavokos, sitnih ljubičastoplavih očiju, prignuo se iz naslonjača i rekao: - Onda, Harry, stari moj, kako si se proveo?

- Ne zove se on Harrv, nego Bevel - rekla je gda Connin.

- Zove se Harrv - rekla je ona s kauča. - Tko je uopće čuo za ime Bevel?

Dječčić se doimao kao da će zaspati stojeći; glava mu je klonula sve dublje i dublje na prsa. Odjednom ju je naglo uspravio i otvorio jedno oko; drugo mu se bilo zalijepilo.

- Jutros mi je rekao da se zove Bevel - rekla je šokirano gda Connin. - Baš ko i naš propovjednik. Cijeli dan smo bili na propovijedi i iscjeljenju na rijeci. Rekao je da se zove Bevel, ko i propovjednik. Tako mi je rekao.

- Bevel! - rekla je njegova majka. - Bože moj! Kakvo ime!

- Propovjednik se zove Bevel, a boljeg od njega nema na daleko - rekla je gda Connin. - I isto tako - dodala je prkosnim tonom - on je jutros krstio ovo dijete!

Njegova majka smjesta se uspravila. - Kakve li drskosti! - promrmljala je.

- A isto tako - rekla je gda Connin - on je iscjelitelj i molio se za vaše ozdravljenje.

- Ozdravljenje! - zamalo je uzviknula. - Ozdravljenje od čega, za Isusa boga?

- Od vaše boljke - rekla je ledeno gda Connin.

Otac se vratio s novcem i stao kraj gde Connin čekajući da joj plati. Oči su mu bile izbrazdane crvenim žilicama. - Nastavite, nastavite - rekao je - želio bih čuti više o njezinoj boljki. Nije mi jasna točna narav njezine... - Mahao je novčanicom,

glas mu je utihnuo. - Liječenje molitvom vraški je jeftino - promrmljao je.

Gda Connin jednu je sekundu stajala zureći po sobi, s izrazom kostura koji sve vidi. A onda se, ne uzevši novac, okrenula i zatvorila vrata za sobom. Otac se okrenuo, neodređeno nasmiješio i slegnuo ramenima. Ostali prisutni gledali su u Harrvja. Dječčić se počeo gegati prema spavaćoj sobi.

- Dođi ovamo, Harrv - rekla je njegova majka. Automatski je promijenio smjer i krenuo prema njoj, ne otvorivši oko nimalo jače. - Reci mi što se danas dogodilo - rekla je kad je stigao do nje. Počela mu je svlačiti kaput.

- Ne znam - promrmljao je.

- Znaš, i te kako - rekla je ona, osjetivši da je kaput s jedne strane teži. Otkopčala je podstavu i uhvatila knjigu i prijavila rupčić koji su ispali van. - Odakle ti ovo?

- Ne znam - rekao je i posegnuo. - To je moje. Ona mi je to dala.

Rupčić je bacila na pod, a knjigu podigla tako visoko da je on ne može dohvatiti i počela čitati; iduće sekunde lice joj je poprimilo pretjerano komičan izraz. Ostali su prišli i promatrali knjigu preko njezina ramena. - Bože moj - rekao je netko.

Jedan od muškaraca netremice je zurio u knjigu kroz debele naočale. - Vrijedna je - rekao je. - To je rijetka knjiga - i uzeo je ostalima, te se smjestio na drugi stolac.

f Pazite da vam George to ne odnese - rekla je njegova djevojka.

~ Kažem vam da je vrijedna - rekao je George. - Iz 1832.

<sup>e</sup>el je opet promijenio smjer i krenuo prema sobi u kojoj

Pavao. Zatvorio je za sobom vrata i u mraku polako prišao

<sup>e</sup>><sup>e</sup> je sjeo, izuo se i uvukao pod pokrivač. Nakon jedne

minute na vratima se pojavila pruga svjetla i visoka silueta njegove majke. Na prstima je prešla sobu i sjela na rub njegova kreveta. - Sto je taj glupi propovjednik rekao za mene? - šapatom je upitala. - Što si mu sve danas lagao, dušo?

Zatvorio je oko i u daljini čuo njezin glas, kao daje on ispod rijeke a ona iznad nje. Protresla ga je za rame. - Harry - rekla je, nagnuvši se naprijed i prislonivši usta na njegovo uho - reci mi što je rekao. - Povukla ga je u sjedeći položaj i njemu se učinilo da su ga izvukli na površinu rijeke. - Reci mi - prošaptala je i njezin gorak dah zapljusnuo mu je lice.

Vidio je blijedo ovalno lice blizu sebe u mraku. - Rekao je da više nisam isti - promrmljao je. - Sad vrijedim.

Nakon jedne sekunde spustila ga je na jastuk držeći ga za prednjicu košulje. Nagnula se nad njega i usnicama mu ovlaš dotakla čelo. Onda se digla i lagano njišući bokovima otišla kroz prugu svjetla.

Kad se probudio, nije više bilo rano, ali u stanu je još bio mračno i tiho. Neko je vrijeme ležao, čačkajući nos i vadeći krmelje. Onda je sjeo i iz kreveta gledao kroz prozor. Sunčevo svjetlo koje je prodiralo u sobu bilo je blijedo i sivkasto zbog stakla. Na drugoj strani ulice, u hotelu Empire, crna čistačica gledala je kroz prozor na gornjem katu, glave naslonjene na prekrizene ruke. Ustao je, obuio se i otišao u kupaonicu, a iz nje u prednju sobu. Pojeo je dva krepera s paštetom od incuna koje je našao na stoliću za kavu i popio malo dumbirova piva koje je ostalo u boci, te potražio svoju knjigu, ali nje nije bilo.

U stanu je bilo tiho, osim jedva čujnog zujanja hladnjaka. Otišao je u kuhinju i pronašao okrajke peciva s grožđicama;

mazao ih je s pola staklenke maslaca od kikirikija, popeo na visoki kuhinjski stolac, sjeo i počeo polako žvakati svoj endvič, povremeno brišući nos o rame. Kadje pojeo, pronašao je malo čokoladnog mlijeka i popio ga. Više mu se pilo dumbirovo pivo koje je vidio, ali otvarače su ostavili visoko pa ih nije mogao dohvatiti. Neko vrijeme proučavao je ostatke u hladnjaku - nešto smežuranog povrća na koje je zaboravila i mnogo smeđih naranči koje je kupila, ali ne i iscijedila; bilo je tu tri ili četiri vrste sira i nešto sumnjiva mirisa u papirnatoj vrećici; ostala je samo još svinjska kost. Ostavio je vrata od hladnjaka otvorena, zaglavinjao natrag u mračnu dnevnu sobu i sjeo na kauč.

Bio je siguran da će biti mrtvi pijani do jedan sat, a onda će svi morati poći na ručak u restoran. Još nije bio dovoljno visok da dopre do stola, pa će konobar donijeti visoki stolac, a za to je bio prevelik. Sjeo je na sredinu kauča i počeo ga udarati petama. Onda je ustao i počeo tumarati po sobi, gledajući opuške u pepeljarama kao da mu je to običaj. U svojoj sobi imao je slikovnice i kocke ali većina ih je bila poderana; otkrio je da će, podere li one koje ima, dobiti nove. I inače nikad nije imao što raditi, osim jesti; međutim, nije bio debelo dijete.

Odlučio je istresti nekoliko pepeljara na pod. Ako istrese samo jednu-dvije, ona će misliti da su pale. Istresao je dvije i Pomno prstom utrljao pepeo u sag. Onda je neko vrijeme ležao na podu, proučavajući svoja stopala, podignuta u zrak. Cipele su mu još bile vlažne pa je počeo misliti o rijeci.

Vrlo polagano izraz lica počeo mu se mijenjati, kao da je malo-pomaJo vidio kako se pojavljuje ono za što nije znao da š<sup>a</sup> traži. I najednom je znao što želi raditi.

Ustao je i na prstima otišao u njihovu spavaću sobu, te se počeo osvrutati u polumraku tražeći njezinu tašku. Pogledom je preletio preko njezine dugačke blijede ruke koja je s ruba kreveta visjela sve do poda, preko bijelog humka što ga je tvorio njegov otac, kraj pretrpanog pisaćeg stola, sve dok nije zastao na taški koja je visjela na naslonu stolca. Uzeo je iz nje kartu za tramvaj i pola paketića *Life Saversa*. Onda je izašao iz stana i uhvatio tramvaj na uglu. Nije uzeo kovčeg jer ništa odande nije želio ponijeti.

Sišao je s tramvaja na kraju linije i uputio se cestom kojom su on i gđa Connin krenuli prethodnoga dana. Znao je da u njezinoj kući nema nikoga jer su tri dječaka i djevojčica otišli u školu, a gđa Connin mu je rekla da ide van čistiti. Prošao je kraj njezina dvorišta i pošao putem kojim su išli do rijeke. Kuće od ljepenke bile su daleko jedna od druge, a nakon nekog vremena prekinuo se prašnjavi puteljak pa je morao hodati rubom glavne ceste. Sunce je bilo blijedožuto, visoko i vruće.

Prošao je kraj kućice ispred koje je stajala narančasta crpka za benzin, ali nije vidio starca koji je stajao na pragu i gledao u prazno. G. Paradise pio je narančadu. Polako ju je ispio škiljeći preko boce prema sitnoj figuri u kariranom kaputu koja je nestajala niz put. Onda je spustio praznu bocu na klupu i još žmirkajući obrisao usta rukavom. Ušao je u kućicu i s police sa slatkijima uzeo šipku peperminta, tridesetak centimetara dugu i pet centimetara debelu, te je gurnuo u bočni džep svojih hlača. Onda je ušao u auto i polako krenuo glavnom cestom za dječakom.

Kad je stigao do polja prošaranog ljubičastim korovom, Bevel je bio prašnjav i oznojen; prešao ga je kaskajući kako bi što prije ušao u šumu. Kad je stigao, lutao je od stabla do stabla tražeći stazu kojom su išli jučer. Napokon je u borovim iglicama pronašao utrt trag koji je slijedio sve dok nije ugledao strmi puteljak kako vijuga dolje između drveća.

G. Paradise ostavio je automobil malo dalje niz cestu i pješice došao do mjesta na kojemu je gotovo svaki dan imao običaj sjediti, držeći u vodi štap za pecanje bez mamca i zureći u rijeku koja promiče pred njim. Iz daljine svatko bi pomislio da je to stari usamljeni kamen napola skriven u grmlju.

Bevel ga uopće nije vidio. Vidio je samo rijeku koja se ljeskala crvenkasto žuto, utrčao u nju u cipelama i kaputu i pohlepno gutnuo. Jedan dio vode je progutao, a ostatak ispljunuo; stajao je u vodi do prsa i gledao oko sebe. Nebo je bilo vedro i svijetlo-plavo, sve iz jednog komada - osim rupe koju je tvorilo sunce - a na dnu je bilo obrubljeno vršcima krošanja. Njegov kaput digao se na površinu vode i okružio ga poput čudnovatog šarenog lista lopoča, a on se smiješio na suncu. Nije se namjeravao više zamajavati s propovjednicima; kanio se krstiti sam, i ovaj put neće odustati sve dok u rijeci ne nade Kraljevstvo Kristovo. Nije imao namjeru gubiti vrijeme. Odmah je stavio glavu pod vodu i odgurnuo se prema naprijed.

Za sekundu je počeo hvatati dah i pljuvati, a glava mu je isplivala na površinu; opet se zagnjurio, no dogodilo se isto. Jeka ga nije htjela. Pokušao je ponovno i isplivao, gušeći se. Iako je bilo i kad ga je propovjednik držao pod vodom - morao se boriti s nečim što ga gura u lice. Najednom je zastao i pokušao: "Ho: to je šala, to je samo još jedna šala! Sjetio se koliki je prešao ni za što, te je počeo udarati i pljuscati i štitirati

\* Okrugli šareni tvrdi bomboni s rupom u sredini, otud im ime ("pojasi za spašavanje").

odvratnu rijeku. Stopala su mu već gazila uprazno. Ispustio je prigušen uzvik tuge i ogorčenja. A onda je začuo povik, okrenuo glavu i ugledao nešto nalik na divovsku svinju kako gaća za njim, mašući crveno-bijelom palicom i vičući. Zaronio je još jednom i ovaj put struja koja je samo čekala zahvatila ga je poput dugačke, nježne ruke i hitro ga povukla naprijed i nadolje. Na trenutak ga je obuzelo iznenađenje; a onda, budući da se kretao brzo i znao kako nekamo ide, napustili su ga sav njegov bijes i strah.

Glava g. Paradisea s vremena na vrijeme pojavljivala se na površini vode. Naposljedku, mnogo dalje niz rijeku, starac se pomolio iz vode poput nekog drevnog vodenog čudovišta; stajao je tako praznih ruku, tupo zureći niz rijeku dokle mu je pogled dopirao.

## ŽIVOT KOJI SPASIŠ MOŽE BITI I TVOJ VLASTITI

**S**TARICA i njezina kći sjedile su na trijemu kad se g. Shiftlet prvi put pojavio na njihovoj cesti. Starica se pomaknula na rub stolca i nagnula naprijed, rukom zakrivilši oči od prodornog sunca. Kći nije vidjela daleko pred sebe pa se nastavila igrati prstima. Iako je starica živjela na tom samotnome mjestu sama s kćeri i nikad prije nije vidjela g. Shiftleta, čak i iz daljine mogla je procijeniti daje to skitnica i da ga se ne treba bojati. Ljevi kaput njegova rukava bio je zavrnut i vidjelo se da tu ima samo pola ruke, a njegova mršava pojava lagano se svijala u stranu, kao da ga povija povjetarac. Na sebi je imao crno gradsko odijelo i smeđi pusteni šešir kojemu je <sup>s</sup>Prijeda i straga podvrnuo obod, a u ruci je nosio limenu kutiju <sup>z</sup>a alat s drškom. Laganim korakom približavao se njezinim Peteljkom, lica okrenuta prema suncu koje kao da je balansiralo na vrhuncu oniske planine.

Starica nije promijenila položaj sve dok nije bio sasvim blizu <sup>n</sup>Jezina dvorišta; onda je ustala, prislonivši stisnutu šaku o bok. <sup>N</sup>jezina kći, krupna djevojka u kratkoj haljini od plavog <sup>o</sup>gandija, najednom ga je ugledala i poskočila, te je počela

toptati nogama, upirati prstom i nijemo ispuštati uzbuđene zvukove.

G. Shiftlet zastao je na samom ulazu u dvorište, spustio kutiju na zemlju i dotaknuo šešir u znak pozdrava djevojci, kao da se ona uopće nije uznemirila; onda se okrenuo prema starici i skinuo šešir uz duboki zamah. Imao je dugu glatku crnu kosu koja mu je od razdjeljka u sredini dopirala čak do ispod usnih resica. Odozgo se spuštalo čelo koje je zauzimalo više od polovice lica, a ovo je naglo završavalo očima, nosom i ustima koji su se jedva smjestili ponad izbočene čeljusti nalik na čeličnu klopku. Činilo se da je mlad, ali odisao je nekim stalozanim nezadovoljstvom kao da u potpunosti razumije život.

- Dobra večer - rekla je starica. Bila je visoka koliko i kolac u plotu od cedrovine, a na glavu je nabila sivi muški šešir.

Skitnica je stajao gledajući je; nije odgovorio. Okrenuo se od nje prema zalasku sunca. Polako je zamahnuo nagore objema rukama, onom cijelom i onom kraćom, pokazujući na nebesko prostranstvo; svojom je figurom podsjećao na svinut križ. Starica ga je promatrala s rukama prekrizanim preko prsa, kao da je ona vlasnica sunca, a kći je promatrala glave ispružene prema naprijed, dok su joj debele bespomoćne ruke visjele iz zapešća. Imala je dugu rumeno-zlatnu kosu i oči plave poput paunova vrata.

U toj je pozi stajao gotovo pedeset sekunda, a onda je podigao kutiju, popeo se na trijem i klonuo na donju stubu. - Gospodo - rekao je postojanim nazalnim glasom - dao bih čitavo bogatstvo da živim negdje gdje bih si svaku večer mogao gledati sunce kako tako zapada.

- Svaku večer tako zapada - rekla je starica i opet sjela. Kći je također sjela i stala ga promatrati opreznim, lukavim

neledom kao da je on ptica koja je prišla vrlo blizu. On se orignuo na stranu, kopajući po džepu hlaća, i iduće sekunde iz njega je izvadio paketić žvakaćih guma, te joj ponudio jednu. Uzela ju je, ogulila i počela žvakati ne skidajući očiju s njega. Ponudio je jednu i starici, ali ona je samo podigla gornju usnicu da pokaže kako nema zube.

Blijed oštar pogled g. Shiftleta već je preletio sve u dvorištu - crpku blizu ugla kuće i veliku smokvu na kojoj su se tričetiri kokoši upravo spremale na počinak - te je prešao na daščaru u kojoj je ugledao zahrđali četvrtasti stražnji dio automobila. - Vi, dame, vozite? - pitao je.

- Taj auto ne vozi već petnajst godina - rekla je starica. - Prestao je voziti onog dana kad mi je umro muž.

- Ništa nije kao što je bilo, gospodo - rekao je. - Svijet je truo do srži.

- Tako je - rekla je starica. - Vi ste odavde?

- Imenom Tom T. Shiftlet - promrmljao je, gledajući gume.

- Drago mi je - rekla je starica. - Lucvnell Crater i kći, također Lucvnell Crater. Što vas dovodi ovamo, g. Shiftlet?

Ocijenio je da je auto marke *Ford* iz 1928. ili '29. - Gospodo - rekao je i okrenuo se prema njoj, posvetivši joj punu pozornost - da vam nešto kažem. Ima jedan doktor u Atlanti, uzeo J<sup>e</sup> nož i izvadio ljudsko srce - ljudsko srce - ponovio je, naginjući se prema naprijed - iz pacijentovih grud i uzeo ga ruku - na to je ispružio ruku s dlanom prema gore, kao da je Pritišće lagani teret ljudskog srca - i proučio ga kao da je to ^dnodnevno pile, a, gospodo - rekao je i značajno zastao, dok " je glava padala prema naprijed a oči boje gline zasjale - taj "na o tome ništa više nego vi i ja.

l Tako je - rekla je starica.



- Sve i da uzme taj nož i zareže u sve kutove, i opet ne bi znao ništa više nego vi i ja. U što se hoćete kladiti?

- Ništa - rekla je mudro starica. - Odakle ste, g. Shiftlet?

Nije odgovorio. Posegnuo je u džep, izvukao vrećicu s duhanom i paket cigaret-papira te znalački, jednom rukom, smotao cigaretu i zataknuo je za svoju gornju usnicu, u visećem položaju. Onda je iz džepa izvadio kutiju drvenih šibica i pripalio jednu o cipelu. Držao je upaljenu šibicu kao da proučava tajnu plamena koji se već opasno kretao prema njegovoj koži. Kći je počela ispuštati glasne zvukove, pokazivati prema njegovoj ruci i mahati prstom, ali baš kad ga je plamen trebao dotaknuti, nagnuo se zakrivilši ga rukom kao da kani zapaliti vlastiti nos i pripalio cigaretu.

Odbacio je ugaslu šibicu i otpuhnuo trak sivila u večer. Njegovo lice poprimilo je lukav izraz. - Gospodo - rekao je - danas su ljudi u stanju učiniti svašta. Mogu vam reći da se zovem Tom. T. Shiftlet i da sam iz Tarwatera u državi Tennessee, ali vi me nikad prije niste vidjeli; kako znate da ne lažem? Kako znate da se ne zovem Aaron Sparks, gospodo, i da nisam iz Singletona u Georgiji, ili kako znate da nisam George Speeds iz Lucvja u Alabami, ili kako znate da nisam Thompson Bright iz Toolafallsa, država Mississippi?

- Ja ne znam baš ništa o vama - promrmljala je starica, razdraženo.

- Gospodo - rekao je - ljudi ne prezaju od laži. Možda je najbolje što vam mogu reći to da sam čovjek; ali slušajte, gospodo - rekao je i zastao, te progovorio još zlokobnijim glasom - što je čovjek?

Starica je počela po ustima muljati sjemenku. - Što imate u toj limenoj kutiji, g. Shiftlet? - pitala je.

- Alat - rekao je, zatečen. - Ja sam stolar.

\_ p<sub>a</sub> > ako ste došli zbog posla, mogu vam dati hranu i krevet, ali ne mogu vam platiti. To vam moram reći prije nego što počnete - rekla je.

Nije joj odmah odgovorio, a lice mu nije imalo nikakav određen izraz. Naslonio se na dasku koja je podupirala krov trijema. - Gospodo - rekao je polagano - ima ljudi kojima neke stvari znače više od novca. - Starica se ljuljala bez komentara, a kći je gledala otponac koji se micao gore-dolje u njegovu vratu. Onda je rekao starici da većinu ljudi zanima samo novac, ali on se pita za što je čovjek stvoren. Pitao ju je da li je čovjek stvoren radi novca, ili zašto. Pitao ju je što ona misli, radi čega je stvorena, ali ona nije odgovorila, samo je sjedila i ljuljala se, i pitala se može li čovjek s jednom rukom postaviti novi krov na njezinu vrtnu kućicu. Postavio joj je mnogo pitanja na koja nije odgovorila. Rekao joj je da mu je dvadeset i osam godina i daje proživio zanimljiv život. Daje bio pjevač gospela, nadzornik na pruži, pomoćnik u pogrebnom uredu, i da su ga tri mjeseca puštali na radiju sa stricem Royem i njegovim *Red Creek Wranglersima*. Rekao je da se borio i prolio krv u vojnoj službi za svoju zemlju i da je bio u svim stranim zemljama, te daje svagdje vidio ljude kojima nije stalo hoće li nešto napraviti °vako ili onako. Rekao je da njega tako nisu odgojili.

Debeli žuti mjesec pojavio se u granju smokve kao da će se °namo smjestiti na počinak zajedno s kokošima. Rekao je da °ovjek mora pobjeći na selo da bi vidio cijeli svijet i da bi on

želio živjeti na ovakvoj osami gdje bi svake večeri mogao gledati kako sunce zalazi, baš kako Bog zapovijeda.

- Jeste li oženjeni ili ste samac? - pitala je starica.

Usljediła je duga stanka. - Gospodo - naposljetku je upitao - gdje da danas nađem nevino žensko čeljade? Nisam htio ovo smeće koje sam mogao pokupiti.

Kći se nagnula duboko prema naprijed, objesivši glavu gotovo između koljena, i gledala ga kroz trokutasta vrata koja je načinila u preokrenutoj kosi; najednom se sručila na pod i počela cviljeti. G. Shiftlet pomogao joj je da ustane i sjedne natrag na stolac.

- To je vaša djevojčica? - pitao je.

- Moja jedinica, - rekla je starica - najbolja djevojka na svijetu. Ne bih je dala ni za što. A i bistra je. Zna pomesti pod, kuhati, prati, hraniti kokoši, i kopati. Ne bih je dala ni da mi date škrinju s blagom.

- Ne - rekao je on blago - ne dajte nijednome muškarcu da Vam je odvede.

- Onaj tko je bude htio - rekla je starica - mora ostati tu.

Oči g. Shiftleta u tami su se usredotočile na dio automobilske branika koji je svjetlucao u daljini. - Gospodo - rekao je, podižući kraću ruku uz trzaj kao da njome može uprijeti prema njezinoj kući, dvorištu i crpki - nema te pokvarene stvari na ovoj plantaži koju vam ja ne znam popraviti, bio jednoruki samouk ili ne. Muškarac sam - rekao je, mrko i dostojanstveno - čak i ako nisam cijeli. Imam - rekao je, lupkajući zglobovima prstiju o pod da naglasi veličinu onoga što će reći - moralnu inteligenciju! - Na to mu se lice iz tame naglo pomolilo u zraci svjetla koja je dopirala iz otvorenih

vrata, i gledao ju je kao da je i sam zaprepašten tom nemoćom istinom.

Starice se ta fraza nije dojmila. - Rekla sam vam da možete ostati ako ćete raditi za hranu - rekla je - i ako ste voljni spavati tamo u autu.

- Ma gospodo - rekao je ushićeno se nacerivši - drevni redovnici spavali su u ljesovima!

- Oni nisu bili tako napredni kao mi - rekla je starica.

Idućeg jutra počeo je s krovom vrtno kućice, a Lucvnell, kći, sjedila je na kamenu i gledala ga kako radi. I prije nego što je protekao cijeli tjedan promjene u kući postale su očite. Pokrpao je prednje i stražnje stube, sagradio novi svinjac, ponovno podigao ogradu i naučio Lucvnell, koja je bila posve gluha i u životu nije progovorila ni riječ, da kaže "ptica". Krupna djevojka ružičastih obraza posvuda ga je pratila, izgovarajući "Pttttcccccc tttttcccccc" i plješćući dlanovima. Starica je promatrala izdaleka i potajno se veselila. Umirala je od želje za zetom.

G. Shiftlet spavao je na tvrdom i uskom stražnjem sjedalu auta, a noge bi proturio kroz bočni prozor. Na drvenom sanduku koji mu je služio kao noćni ormarić držao je britvu i umenku s vodom, na stražnje staklo naslonio je komadić ogledala a kaptut je držao uredno obješen na vješalicu koju je zakvačio za jedan od prozora.

Navečer bi sjedio na stubama i pripovijedao, smješten između starice i Lucvnell koje su se silovito njihale u svojim cima za ljuľanje. Starićine tri crne planine isticale su se na "oplavom nebu, a povremeno bi ih posjećivali različiti

planeti i mjesec, nakon što bi se oprostio od kokoši. G. Shiftlet istaknuo je da je sve to učinio na plantaži jer mu je prirasla srcu. Rekao je da će čak popraviti i auto.

Podigao je haubu i proučio mehanizam, te rekao da vidi kako je auto izrađen u vrijeme kad su aute još stvarali. Evo, recimo danas, kazao je, jedan čovjek doda jedan klin, drugi čovjek još jedan klin, drugi čovjek još jedan klin, znači svaki čovjek po jedan klin. Zato auto toliko stoji: treba platiti sve te ljude. E sad, da plaćamo samo jednog čovjeka, imali bismo jeftiniji auto, napravljen sa zalaganjem, pa bi bio i bolji. Starica se složila s njim da je tako.

G. Shiftlet rekao je da svijet ne valja jer nikome više ni do čega nije stalo, nitko nema strpljenja i neće se ni za što potruditi. Rekao je da on nikad ne bi naučio Lucvnell da progovori riječ kad mu ne bi bilo stalo i da nije imao toliko strpljenja.

- Nauči je da kaže još nešto - rekla je starica.

- Što hoćete da sada kaže? - pitao je g. Shiftlet?

Staričin smiješak bio je širok, bezub i sugestivan. - Nauči je da kaže "dušo" - rekla je.

G. Shiftlet već je znao što snuje.

Sutradan je počeo nešto prtljati oko automobila, i navečer joj je rekao da će, ako je ona voljna kupiti remen ventilatora, moći popraviti auto.

Starica je rekla da će mu dati novac. - Vidiš onu curu? - pitala je, pokazujući na Lucvnell koja je sjedila na podu tridesetak centimetara dalje, gledajući ga očima koje su se čak i u mraku plavile. - Da mi dođe neki čovjek i da je hoće odvesti, ja bih rekla: "Nikom živom neću dati da mi odvede moju slatku curicu!" ali kad bi on rekao: "Gospodo, neću je odvesti, ostat ćemo tu", ja bih rekla: "Gospodine, nemam vam što prigovo-

riti. Ni ja ne bih odbila kad bi mi netko ponudio dom i najbolju djevojku na svijetu. Niste glupi" - to bih mu ja rekla.

- Koliko je stara? - onako usput je upitao g. Shiftlet.

- Petnajst, šesnajst - rekla je starica. Djevojci je bilo gotovo trideset, ali zbog njezine bezazlenosti nitko to ne bi pogodio.

- Bilo bi dobro i kad bismo ga obojili - dometnuo je g. Shiftlet. - Da ga hrda ne izgrize.

- To ćemo još vidjeti - rekla je starica.

Sutradan je otpješačio do grada i donio potrebne dijelove te kanistar benzina. Kasno popodne iz štale se začula užasna buka, i starica je izjurila iz kuće misleći da je Lucvnell dobila napadaj. Lucvnell je sjedila na sanduku za piliće, udarala nogama o zemlju i vrištala: "Pttttttt! Tttttppptt!" ali njezinu galamu nadjačavao je auto. Uz salvu eksplozija izronio je iz daščare, krećući se jarasno i dostojanstveno. G. Shiftlet je bio za volanom, vrlo uspravan. Lice mu je imalo izraz važne skromnosti kao da je upravo uskrsnuo mrtvacu.

Te večeri, ljuljajući se na trijemu, starica se smjesta dala na posao. - Ti oćeš nevino žensko čeljade, jel tako? - suosjećajno je priupitala. - Nećeš ti svakakvo smeće.

- Neću - rekao je g. Shiftlet.

- Neku koja ne zna brbljati - nastavila je - i neće ti odgovarati ni prostačiti. Takva tebi treba. Eno ti je - i pokazala je a Lucvnell koja je sjedila u stolcu prekrivenih nogu, držeći o'ba stopala u rukama.

~ lako je - priznao je. - S njom ne bih imao problema.

' subotu - rekla je starica - ti i ona i ja možemo autom u 8<sup>ra</sup>d pa da se uzmete.

• Shiftlet udobnije se smjestio na stubama.

- Ne mogu se odmah ženiti - rekao je. - Za sve to treba novca, a ja nemam ništa.

- A za što će ti novac? - pitala je ona.

- Za sve treba novca - rekao je. - Ljudi danas svašta i svakako rade, ali kako ja razmišljam, ja se ne bi oženio dok ne mognem ženu odvesti na put kao daje netko. Daje odvedem u hotel i da je počastim. Ne bi se oženio vojvotkom od onog VVindsora - rekao je odlučno - ako je ne mogu odvesti u hotel i fino je počastiti.

- Tako su me odgojili i nema tu pomoći. Moja stara majka tako me naučila.

- Lucvnell i ne zna što je hotel - promrmljala je starica. - Slušajte vi mene, g. Shiftlet - rekla je, spuznuvši prema naprijed u stolcu - dobili biste stalan dom, dubok bunar i nevinu curu kakve na svijetu nema. Ne treba vama novac. Daja vama nešto kažem: nema na svijetu mjesta za bijednog invalida bez igdje ikoga i ičega.

Ružne riječi slegle su se u glavi g. Shiftleta kao jato škanjaca navrh krošnje. Nije odmah odgovorio. Smotao je cigaretu, pripalio, a onda jednoličnim glasom rekao: - Gospodo, čovjek se sastoji od dva dijela, tijela i duha.

Starica je čvrsto sklopila bezube desni.

- Tijela i duha - ponovio je on. - Tijelo je, gospodo, poput kuće: ono nikamo ne ide; ali duh, gospodo, on vam je poput automobila: stalno je u pokretu, stalno...

- Slušajte vi mene, g. Shiftlet - rekla je - moj bunar nikad nije presušio, kuća je zimi uvijek topla, i ništa što ovdje vidite nije pod hipotekom. Slobodno otiđite na sud pa ćete vidjeti. A tamo u onoj šupi stoji valjan automobil. - Oprezno je dobacila mamac. - Možete ga obojiti do subote. Dat ću vam za boju.

U tami, osmijeh g. Shiftleta protegnuo se poput umorne zmije koja se budi kraj vatre. Za sekundu se pribrao i rekao: - Samo kažem da čovjeku njegov duh znači više od ičega. Ja bih svoju ženu morao odvesti na vikend i da uopće ne mislim na trošak. Moram slijediti ono što mi moj duh kaže.

- Dat ću ti petnajst dolara da odete na put za vikend - rekla je starica mrzovoljnim glasom. - Više ne mogu.

- To je jedva dosta za benzin i hotel - rekao je. - Ne bi imala za hranu.

- Sedamnajst i po - rekla je starica. - To je sve što imam, ne moraš se truditi da mi izmužeš više. Ručak možete ponijeti.

G. Shiftleta duboko je povrijedila riječ "izmusti". Nije sumnjao da ima još novca ušivenog u madracu, ali već joj je rekao da ga njezin novac ne zanima. - Snaći ću se nekako s tim - rekao je, ustao i otišao bez daljnjeg razgovora.

U subotu su se sve troje odvezli do grada u autu na kojemu se boja jedva bila osušila; g. Shiftlet i Lucvnell vjenčali su se u sučevu uredu, a starica im je bila svjedok. Kad su izašli iz sudnice, g. Shiftlet je počeo izvijati vratom u ovratniku. Doimao se zlovoljnim i ogorčenim kao da su ga uvrijedili dok ga je netko držao. - Uopće nisam zadovoljan - rekao je. - To je neka žena u uredu obavila svoj posao, obična papirologija i analiza krvi. Što oni znaju o mojoj krvi? Da mi izvade srce - rekao je - ne bi znali ništa o meni. Uopće nisam zadovoljan.

~ Zakon je zadovoljan - rekla je starica oštro.

- Zakon - rekao je g. Shiftlet i pljunuo. - Zakonom ja nisam zadovoljan.

Auto je obojio u tamnozeleno sa žutim obrubom niže pro-

<sup>ra</sup> - Sve troje smjestili su se na prednje sjedalo, a starica je

<sup>a</sup> - Nije li Lucvnell lijepa? Kao lutkica. - Lucvnell je bila

odjevena u bijelu haljinu koju je njezina majka iskopala iz neke škrinje, a na glavi joj je bio slamnati šešir sa svežnjem crvenih trešanja od drva na obodu. Svako malo njezin spokojan izraz poremetila bi poneka mala vragolanska osamljena misao, poput tračka zelenila u pustinji. - Osvojio si prvu nagradu! - rekla je starica.

G. Shiftlet nije je ni pogledao.

Odvezli su se natrag kući da ostave staricu i uzmu ručak. Kad su bili spremni za polazak, stala je kraj auta zureći u prozor, a prstima se grčevito uhvatila za staklo. Suze su joj procurile iz krajčičaka očiju i počele teći prljavim brazdama na obrazima. - Nikad se još nisam odvojila od nje na dva dana - rekla je.

G. Shiftlet je upalio motor.

- I ne bih je dala nikome osim tebe jer sam vidjela da si pošten. Do viđenja, dušo moja - rekla je, ne puštajući rukav bijele haljine. Lucvnell je zurila ravno u nju kao da je uopće ne vidi. G. Shiftlet polako je potjerao auto pa je morala maknuti ruke.

Rano poslijepodne bilo je vedro, čisto i okruženo blijedo-plavim nebom. Premda auto nije išao brže od trideset milja na sat, g. Shiftlet zamišljao je strahovite uspone, nizbrdice i zavoje koji su ga potpuno obuzeli, pa je zaboravio svoju gorčinu od jutros. Uvijek je želio automobil, ali nikad si ga nije mogao priuštiti. Vozio je vrlo brzo, jer je htio stići u Mobile prije nego padne noć.

Katkad bi zastao u svojim mislima taman toliko da pogleda Lucvnell na sjedalu pokraj sebe. Ručak je pojela čim su izašli iz dvorišta, i sada je sa šešira kidala jednu po jednu trešnju i bacala ih kroz prozor. Obuzela ga je potištenost, bez obzira na auto. Nakon stotinjak milja pomislio je da je sigurno opet

gladna, pa je, kad su stigli u idući gradić, zaustavio auto ispred metalnom bojom oličene zalogajnice po imenu *Hot Spot*, uveo je unutra i naručio joj tanjur šunke i zobene kaše. Od vožnje je postala pospana, pa je čim se popela na stolac naslonila glavu na šank i zatvorila oči. U *Hot Spotu* nije bilo nikoga osim g. Shiftleta i dečka za šankom, bljedunjavog mladića s masnom krpom preko ramena. Još nije stigao servirati jelo, a ona je već tiho hrkala.

- Daj joj da jede kad se probudi - rekao je g. Shiftlet. - Platit ću ti odmah.

Mladić se nagnuo nad nju i zagledao se u njezinu dugu rumeno-zlatnu kosu i napola sklopljene oči. Onda je pogledao g. Shiftleta. - Izgleda kao anđeo Božji - promrmljao je.

- Autostopistica - objasnio je g. Shiftlet. - Ne mogu je čekati. Moram stići do Tuscaloosa.

Mladić se opet nagnuo i vrlo pažljivo prstom taknuo vlas njezine zlatne kose, a g. Shiftlet je otišao.

Dok se tako sam vozio, bio je potišteniji nego ikad. Kasno poslijepodne postalo je vruće i sparno, a krajolik je bio jednolično ravan. Daleko na nebu spremala se oluja, vrlo sporo i bez grmljavine, kao daje kanila sa zemlje iscijediti i posljednju kap zraka prije nego provali. Bilo je trenutaka kad g. Shiftletu <sup>m</sup>J<sup>e</sup> odgovarala samoća. Usto, osjećao je da čovjek s autom <sup>ir na</sup>stanovitu odgovornost prema drugima, pa je pažljivo <sup>no ne</sup>bi li ugledao nekog autostopista. Povremeno bi naišao <sup>az</sup>nak s upozorenjem: "Vozi oprezno. Život koji spasiš može <sup>bi</sup>« i tvoj vlastiti."

<sup>oD</sup>je strane uske ceste pružala su se suha polja, a tu i tamo <sup>Cl</sup>stirni bi ugledao kakvu daščaru ili benzinsku postaju. Sunce <sup>P</sup>celo zalaziti točno ispred auta. Sličilo je užarenoj lopti

koja se kroz njegovo prednje staklo doimala pomalo spljošteno pri dnu i pri vrhu. Ugledao je dječaka u radničkom kombinezonu i sivom šeširu kako stoji kraj ceste, pa je usporio i stao pred njim. Dječak nije imao podignut palac, samo je stajao, ali imao je maleni kartonski kovčeg, a njegov šešir svojim je položajem sugerirao da odlazi od negdje zauvijek. - Sinko - rekao je g. Shiftlet - vidim da ti treba prijevoz.

Dječak nije rekao da mu treba ili ne, ali otvorio je vrata auta i ušao, a g. Shiftlet je opet krenuo. Dijete je držalo kovčeg na krilu, a ruke prekrizilo preko njega. Okrenuo je glavu prema prozoru, ne gledajući u g. Shiftleta. G. Shiftlet osjetio se depri-miranim. - Sinko - rekao je minutu poslije -ja imam najbolju majku na svijetu, pa onda računam da ti imaš drugu najbolju.

Dječak mu je dobacio mrgodan pogled, a onda se opet okrenuo prema prozoru.

- Nema ničega dražeg - nastavio je g. Shiftlet - nego što je dječaku majka. Na njezinu je koljenu naučio prve molitve, ona mu je dala svoju ljubav kad nitko drugi nije htio, rekla mu je što je dobro a što nije i pobrinula se da uvijek čini dobro. Sinko - rekao je - nikad se nisam tako kajao kao onoga dana kad sam ostavio svoju staru majku.

Dječak se promeškoltio na sjedalu, ali nije pogledao g. Shiftleta. Jednu ruku položio je na kvaku vrata.

- Moja majka bila je anđeo Božji - rekao je g. Shiftlet ne/obično napregnutim glasom. - Bog ju je uzeo s neba i dao meni, a ja sam je ostavio. - Oči su mu se najednom zamaglile suzama. Auto se jedva kretao.

Dječak se srdito okrenuo prema njemu. - Idi ti k vragu! - povikao je. - Moja stara je ušljiva i prljava baba, a tvoja je

smrdljivi tvor! - i nato je raskrilio vrata te zajedno s kovčegom iskočio u jarak.

G. Shiftlet bio je tako šokiran da se idućih tridesetak metara i dalje vozio polako, otvorenih vrata. Sunce je zakrililo oblak bojom istovjetan dječakovu šeširu a oblikom nalik na repu, a drugi, još zlokobniji, vukao se za autom. G. Shiftlet osjećao je da će ga svaki čas progutati pokvarenost ovoga svijeta. Podigao je ruku i klonulo je pritisnuo na prsa. - O, Bože! - pomolio se. - Udri i isperi sav glib s ove zemlje!

Repa se polako spuštala. Nekoliko minuta kasnije straga se začuo grohotni prasak groma i fantastične kišne kapi, nalik na poklopce limenki, sručile su se na stražnji dio auta g. Shiftleta. Brzo je nagazio na gas i, naslonivši batrljak kroz prozor, pojurio pred nadolazećim pljuskom u Mobile.

## VELIKA SREĆA

**R**uBY je ušla kroz vrata stambene zgrade i spustila papirnati škarnicl s četiri velike limenke graha na stol u hodniku. Bila je previše umorna a da bi je pustila ili se uspravila, pa je stajala tako povijena u kukovima, a glava joj se klatila povrh škarnicla poput velike rascvjetale povrtnice. S izrazom ukočena neprepoznavanja zurila je u lice pred sobom u mračnom zrcalu prekrivenom žutim mrljama nad stolom. Na desnom obrazu zalijepio joj se prašnjavi list raštike koji je tako nosila pola puta do doma. Energično ga je sljuštila rukom i uspravila se, mumljajući: - Raštika, raštika - glasom punim žestokog, prigušenog gnjeva. Kad se uspravila, vidjelo se daje to niska žena, gradom gotovo nalik na pogrebnu urnu. Imala je kosu boje duda smotanu u kobasice oko glave, ali neke su se uslijed vrućine i dugog pješačenja od trgovine mješovitom robom olabavile i sad su kao pomahnitale stršile na sve strane. - Raštika! - rekla je, ispljunuvši tu riječ iz usta kao da je neka otrovna sjemenka.

Ona i Bili Hill raštiku nisu jeli već pet godina i nije je kanila sada početi kuhati. Ovu je kupila zbog Rufusa, ali nije je kanila

kupovati više od jedanput. Čovjek bi mislio da će Rufus, kad se nakon dvije godine vrati iz vojske, imati ukus kao daje netko; ali ne. Kad ga je pitala bi li volio da mu pripremi nešto *posebno*, nije se uspio sjetiti nijednog pristojnog jela - nego je tražio raštiku. Ona je očekivala da će Rufus postati netko, da će postati stvorenje s malo ambicije i probitačnosti. No, toga je imao koliko i krpa za pod.

Rufus je bio njezin mladi brat; upravo se vratio s europskog ratišta. Došao je živjeti k njoj jer Pitman, u kojemu su odrasli, više nije postojao. Svi ljudi iz Pitmana imalo su dovoljno mozga da odu, pa su ili umrli, ili se preselili u grad. Ona se udala za Billa B. Hilla, prodavača *Miracle Productsa* rodnom s Floride, koji se preselio u grad. Da Pitman još postoji, Rufus bi bio u Pitmanu. Da u Pitmanu po cesti hoda još i jedna kokoš, Rufus bi bio ondje i pravio joj društvo. Nije joj bilo drago što tako mora reći za nekoga svog, pogotovo za vlastitoga brata, ali bila je to istina - nije bio ni za što. - Ja sam to shvatila već nakon pet minuta - rekla je ona Billu Hillu, a Bili Hill, potpuno bezizražajno, rekao je: - Meni je trebalo tri. - Bilo je smrtno poniženje dopustiti takvome mužu da vidi kako imaš takva brata.

Pomirila se s time da pomoći nema. Rufus je bio poput njezine druge braće i sestara. U cijeloj obitelji samo je ona bila drukčija: jedina je bila probitačna. Iz lisnice je izvadila komadić "lovke i na vreću postrani napisala: "Bille ti ovo donesi gore". "nda je u podnožju stuba skupila snagu za uspon na treći kat.

Stube su bile tanka crna raspuklina po sredini kuće, prekrila sagom smedkaste boje koji je izgledao kao da raste iz

poda. Stršile su u visinu poput stuba u zvoniku, tako joj se činilo. Propinjale su se. Kad bi stala pred njih, propele bi se i postale još strmije, samo za nju. Dok je gledala uvis, usta su joj se razvukla i opustila se u izraz posvemašnje odvratnosti. Nije ona u stanju da se penje ni uza što. Ona je bolesna. Madam Zoleeda joj je to rekla, ali već je to i sama znala.

Madam Zoleeda gatala je iz dlana u Ul. Highway broj 87. Rekla joj je: - Duga bolest - ali je dodala, šaptom, a pogled joj je govorio: "Ja znam, ali ti neću reći" - donijet će vam veliku sreću! - a onda se zavalila cereći se; bila je to kršna žena zelenih očiju koje su se kretale u očnim šupljinama kao da su nauljene. Ruby nije trebala nju da joj to kaže. Već se dosjetila kakva bi to bila sreća. Selidba. Već dva mjeseca imala je neodređen osjećaj da će se preseliti. Bili Hill nije se još dugo mogao opirati. Ne može je ubiti. Ona je htjela živjeti u stambenom naselju - počela se uspinjati uza stube, naginjući se naprijed i držeći se za ogradu - u kojemu ljudi imaju vlastite dućane i prodavaonice mješovite robe i kino odmah u susjedstvu. Ovdje, u centru grada, morala je hodati osam blokova do glavnih ulica s dućanima, a do samoposluživanja još i više. U ovih pet godina nije se mnogo žalila, ali sada kad je u pitanju njezino zdravlje, a tako je mlada, što on hoće od nje, da se ubije? Bacila je oko na kuću u Meadowcrest Heightsu, dvoetažni bungalov sa žutim tendama. Zastala je na petoj stubi da se ispuše. U njezinim godinama, tako mlada - bilo joj je trideset i četiri - čovjek ne bi pomislio da će se nakon pet stuba zadihati. Radije malo uspori, dijete, rekla je sama sebi, premlada si da već pregoriš.

Trideset i četiri godine nije starost, uopće to nije neka starost. Sjećala se svoje majke kad joj je bilo trideset i četiri - izgledala je poput naborane stare žute jabuke, kiselo, uvijek je izgledala

t'selo, uvijek je izgledala kao da ničim nije zadovoljna. Uspjela je sebe sa svojom majkom kad joj je bilo trideset i četiri. Majčina kosa bila je sijeda - njezina ne bi bila sijeda čak i da je ne boji. Sva ona djeca, to je dokrajčilo njezinu majku - ukupno osmero: dvoje mrtvorodenčadi, jedno je umrlo u prvoj godini, jedno je zdrobila kosilica. Njezina majka nakon svakog od njih postajala bi sve mrtvija. I sve to, čemu? Jer ništa nije znala. Čisto neznanje. Najčišće potpuno neznanje!

A eto, njene obje sestre su udane tek četiri godine, a svaka ima po četvero djece. Nije mogla shvatiti kako one to podnose, kako mogu stalno ići doktoru da ih čačka onim instrumentima. Sjećala se kad je njezina majka rodila Rufusa. Samo ona od sve djece nije to mogla podnijeti, pa je opješačila čak do Melsvja, deset milja po onome žarkom suncu, i otišla u kino da se makne od one vriske, i odgledala je dva vesterna, jedan horor i seriju, te otpješačila natrag da bi saznala da tek počinje, pa je morala slušati cijelu noć. Sve to mučenje zbog Rufusa! A evo ga sad, ima manje mozga od kuhinjske krpe. Vidjela ga je kako čeka negdje u praznome prostoru još i prije nego što se rodio, samo čeka, čeka da svoju majku u trideset i četvrtoj godini pretvori<sup>u</sup> staricu. Divljački se pograbila za ogradu i dašćući se popela<sup>uz</sup> još jednu stubu, odmahujući glavom. Bože, kako li ju je sarno razočarao! Nakon što je rekla svim prijateljima da joj se brat vratio s europskog ratišta, evo njega - govori kao da nikad<sup>ni</sup> Je nogom kročio van iz obora za svinje.

J on je izgledao staro. Izgledao je starije od nje, a bio je četrnaest godina mladi. Ona je izgledala iznimno mlado za svoje S<sup>o</sup>dine. Trideset i četiri i nisu neke godine, a ona je, uostalom, <sup>u</sup>dana žena. Morala se nasmiješiti kad se toga sjetila, jer udala<sup>ie</sup> mnogo bolje nego njene sestre - one su se udale u okolicu.



- Ta zadihanost - promumljala je, opet zastajući. Odlučila je sjesti.

Između svakog kata bilo je dvadeset i osam stuba - dvadeset i osam.

Sjela je i odmah poskočila, osjetivši nešto ispod sebe. Zauzavila je dah i izvukla to nešto: bio je to pištolj Hartlevja Gilfeeta. Cijelih devet palaca podmuklog lima! Šestogodišnji dječak živio je na četvrtom katu. Da je njezin, već bi ga toliko puta dobro isprašila da mu ne bi više palo na pamet ostavljati nered na javnom stubištu. Mogla je pasti niza stube i ubiti se! Ali ona glupača od njegove majke ne bi mu ništa učinila čak ni da joj ona kaže. Samo mu se znala diviti i govoriti ljudima kako je pametan. - Mala mamina srećica! - tako ga je zvala. - On je jedino što mi je njegov jadni tatica ostavio! - Njegov tatica na samrti je rekao: "Ništa ti nisam dao osim njega" - a ona je rekla: "Rodmane, dao si mi najveću sreću!" - pa ga je zvala "mamina srećica". - Već bih ja toj srećici isprašila tur! - mumljala je Ruby.

Stube su išle gore-dolje poput klackalice, a ona je bila u sredini. Nije htjela da joj opet bude mučno. Ne opet. Sada ne. Ne. Nepomično se smjestila na stubama sklopivši oči dok vrtoglavica nije prestala a mučnina se povukla. Ne, ne idem ja nikakvome doktoru, rekla je. Ne. Ne. Ne idem. Morali bi je odnijeti onamo u nesvijesti. Sve ove godine sama je sebe propisno liječila- nikakvih bolovanja, nikakvih vađenja zuba, nikakve djece, o svemu se tome brinula sama. Dosad bi već imala petero djece da nije pazila.

Više nego jednom pitala se nije li ta zadihanost možda znak slabog srca. Katkad, kad bi se penjala stubama, osjetila bi i bol u prsima. To je htjela - da ima slabo srce. Srce joj nisu mogli

izvaditi. Morali bi je mlatnuti po glavi ako je hoće odvesti i blizu bolnice, morali bi - a što ako bi umrla kad ne bi?

Ma ne bi.

A što ako bi?

Natjerala je sebe da prestane s takvim groznim razmišljanjima. Njoj su tek trideset i četiri godine. Ta njezina boljka nije ništa trajno. Debela je i ima zdravu boju. Opet je u mislima sebe usporedila sa svojom majkom u trideset i četvrtoj godini, pa se uštinula za ruku i nasmiješila. Kad se uzme u obzir da ni njezinu majku, a ni oca čovjek nije imao što vidjeti, ona je izvrsno ispala. Oni su bili suhonjavi ljudi, suhi, Pitman ih je isušio, oni i Pitman stopili su se i skvrčili u nešto sasušeno i naborano. A ona je iz tako nečega potekla! Netko tako živ kao ona! Ustala je, čvrsto se hvatajući za ogradu stubišta, ali sa smiješkom. Ona je bila topla i debela i lijepa ali ne previše debela, jer se tako sviđalo Billu Hillu. Malo se udebljala, ali on nije primijetio, osim što je u posljednje vrijeme nekako veseliji, a ne zna zašto. Očutila je svoju puninu, svu svoju punoću kako se penje uza stube. Već se popela na prvi kat pa se zadovoljno ogledala za sobom. Čim Bili Hill jednom padne niza te stube, možda će se onda preseliti. Ali preselit će se oni i prije! ^adam Zoleeda je pogodila. Naglas se nasmijala i krenula niz vodnik. A onda ju je preplašila škripa vrata g. Jergera. O Bože, Pomislila je, *on*. On je bio stanar s prvog kata i bio je malo ćudan.

Ujio je u nju dok se približavala hodnikom. - Dobro jutro

<sup>ao</sup> J> izvirujući gornjim dijelom tijela kroz vrata. - Dobro ' jutro! - Izgledao je poput jarca. Imao je oči sitne poput <sup>lc</sup>a, rijetku bradu i zeleni sako koji je bio gotovo crn, ili <sup>cr</sup>ni koji je bio gotovo zelen.

- 'Jutro - rekla je. - Kako ste?

- Dobro! - vrisnuo je. - Još kako dobro, na ovakav krasan dan! - Bilo mu je sedamdeset i osam godina, a lice mu je izgledalo pljesnivo. Prijepodne je čitao, a popodne je šetao gore-dolje po ulici, zaustavljao djecu i ispitivao ih. Kad god bi čuo nekoga u hodniku, otvorio bi vrata i provirio.

- Da, lijep je dan - rekla je ona malaksalo.

- Zna li čiji rođendan slavimo danas? - pitao je.

- A-a - rekla je Rubv. Uvijek je postavljao takva pitanja. Postavio bi pitanje iz povijesti koje nitko nije znao, a onda bi održao govor o njemu. Nekoč je bio profesor u srednjoj školi.

- Pogodite - potaknuo ju je.

- Abrahama Lincolna - promumljala je.

- Ha! Niste se potrudili - rekao je. - Razmislite malo.

- Georgea Washingtona - rekla je i krenula uza stube.

- Sram vas bilo! - uzviknuo je. - A još vam je muž odande! Florida! Florida! Floridin je rođendan - povikao je. - Dodite k meni. - Nestao je iza vrata, pozivajući je da ude svojim dugim prstom.

Sišla je niza one dvije stube i rekla: - Moram ići - te proturila glavu kroz vrata. Soba je bila veličine većeg ormara, a zidovi su bili prekriveni razglednicama sa slikama zgrada iz okolice; to je stvaralo iluziju prostora. Jedna jedina prozirna žarulja visjela je nad g. Jergerom i njegovim stolićem.

- Evo, proučite ovo - rekao je. Stajao je nagnut nad nekofl knjigom i prstom vukao preko slova: - "Na Uskrs, 3. travnja 1516., stigao je na sam vršak ovoga kontinenta." Zna li tko J° to bio? - strogo je upitao.

- Aha, Kristofor Kolumbo - rekla je Ruby.

- Ponce de Leon! - vrisnuo je. - Ponce de Leon! Morali biste znati nešto o Floridi - rekao je. - Muž vam je s Floride.

- Da, rodio se u Miamiju - rekla je Ruby. - On nije iz Tennesseeja.

- Florida nije slavna država - rekao je g. Jerger - ali je važna.

-Važna je, nego što - rekla je Rubv.

- Zna li tko je bio Ponce de Leon?

- Osnivač Floride - rekla je Rubv bistro.

-Bio je Španjolac - rekao je g. Jerger. - Zna li što je tražio?

- Floridu - rekla je Ruby.

- Ponce de Leon tražio je izvor vječne mladosti - rekao je g. Jerger, sklapajući oči.

- Ooo - promumljala je Ruby.

- Stanovito vrelo - nastavio je g. Jerger - čije vode daju vječnu mladost onima koji od njih popiju. Drugim riječima - rekao je - želio je uvijek biti mlad.

-I je li ga našao? - pitala je Ruby

G. Jerger neko je vrijeme šutke žmirio. Minutu poslije rekao je: - Mislite li vi da ga je našao? Mislite li da ga je našao? Mislite " da nitko drugi do njega ne bi stigao da ga je našao? Mislite li da bi na ovome svijetu bilo i jednog čovjeka koji nije iz njega pio?

- Nisam mislila - rekla je Ruby

F Nitko danas više ne misli - potužio se g. Jerger.

~Sad moram ići.

I Da, našao ga je - rekao je g. Jerger.

F A gdje to? - pitala je Ruby.

-Ja sam pio iz njega.

- I kamo treba ići? - pitala je. Nagnula se malo bliže njeniu i zapahnuo ju je njegov vonj, kao da je gurnula nos pod škanj-  
čevo krilo.

- U moje srce - rekao je, položivši ruku na grudi.

- Ooo. - Rubv se odmakla. - Moram ići. Mislim da mi je  
brat došao kući. - Prekoračila je prag.

- Pitajte muža zna li čiji rođendan danas slavimo - rekao je  
g. Jerger, gledajući je plaho.

- Hoću. - Okrenula se i pričekala dok brava nije škljocnula.  
Osvrnula se da vidi jesu li vrata zatvorena, a onda je izdahnula  
i stala pred preostale mračne i kose stube. - Bože svemogući -  
izustila je. A kako se penješ, postajale su još mračnije i strmije.

Nakon pet stuba ponestalo joj je daha. Popela se uz još  
nekoliko, pušući. Onda je stala. U trbuhu ju je zaboljelo. Boljelo  
ju je kao da se komadić nečega upire u nešto drugo. Osjetila je  
to i neki dan. To ju je najviše plašilo. Pala joj je na pamet riječ  
*rak*, ali odmah ju je potisnula jer takav užas njoj se neće  
dogoditi, jer ne može. Ta joj se riječ sada vratila zajedno s boli,  
ali ona ju je sasjekla napola uz pomoć Madam Zoleede. Na  
kraju je čeka sreća. Sasjekla ju je napola, pa još jednom, i tako  
sve dok od nje nisu ostali samo neprepoznatljivi komadići. Na  
idućem katu će se zaustaviti - Gospode, ako ikad dotle stigne  
- i otići do Laverne Watts. Laverne Watts bila je stanarka s  
drugog kata, tajnica nekog kiropoda, i njezina dobra prijateljica.

Napokon se popela, hvatajući dah i osjećajući kako joj u  
koljenima sve šumi, te pokucala na Lavernina vrata drškom  
pištolja Hartlevja Gilfeeta. Naslonila se na dovratka da se  
odmori, no tlo s obje strane najednom je propalo. Zidovi su  
postali crni i osjetila je kako bez daha leluja kroz prazan prostor,

užasom očekujući pad. Vidjela je kako se negdje u daljini  
tvaraju vrata, a na pragu stoji četiri palca visoka Laverne.

Laverne, visoka djevojka kose boje slame grohotom se na-  
smijala i pljesnula po bedru kao da je na vratima ugledala naj-  
smješnji prizor koji je ikad vidjela. - Kakav pištolj! - dreknula  
je - Kakav pištolj! Kakva faca! - Zateturala je unatrag prema  
kauču i pala, a noge su joj poskočile uvis, više od bokova, i  
opet bespomoćno uz trijesak pale na pod.

Tlo se podiglo tako da gaje Ruby opet vidjela, a tu je i ostalo,  
tek blago zaranjajući. Zureći u njega sa strahovitom koncen-  
tracijom, zakoračila je. Pogledom je fiksirala stolac na drugoj  
strani sobe i zaputila se prema njemu, oprezno spuštajući nogu  
pred nogu.

- Trebalo bi te dati u kaubojsku predstavu! - rekla je Laverne  
Watts. - Živi si šou!

Ruby je stigla do stolca i polako sjela. - Daj, prestani - rekla  
je promuklo.

Laverne se uspravila, upirući prstom u nju, da bi opet pala  
na kauč tresući se od smijeha.

- Ma dosta! - povikala je Ruby. - Prestani! Zlo mi je.

Laverne je ustala i koraknula preko sobe. Nagnula se pred  
Ruby i pogledala je u lice žmireći na jedno oko kao da viri  
Woz ključanicu. - Pa, malo si crvena - rekla je.

~ Zlo mi je ko psu - rekla je Ruby mrko.

Laverne je stajala i gledala je; iduće sekunde prekrizila je  
'uke i vrlo upadljivo izbacila trbuh, te se počela ljuljati napri-  
jed-nazad. - No, zašto si donijela taj pištolj? Odakle ti? - pitala  
je.

|\* Sjela na njega - promumljala je Ruby

Laverne je stajala izbačena trbuha i njihala se, a lice joj je počelo poprimiti prepreden izraz. Ruby se strovalila u stolac i zagledala u svoja stopala. Soba se prestala micati. Uspravila se u stolcu i zabezeknuto pogledala svoje gležnjeve. Bili su natečeni! A, ne, ne idem ja doktoru, počela je, bogme ne idem. Ne idem. - Ne idem - počela je mumljati - nikakvom doktoru, ne...

- A što misliš, koliko se još možeš opirati? - promumljala je Laverne i zakikotala se.

- Jesu li mi gležnjevi natečeni? - pitala je Ruby.

- Meni izgledaju isto kao i uvijek - rekla je Laverne, opet se bacivši na kauč. - Debeljuškasti. - Podigla je svoje gležnjeve na pobočni jastuk i lagano ih iskrenula. - Kako ti se sviđaju cipele? - pitala je. Bile su trava-zelene boje i imale su vrlo visoke i tanke potpetice.

- Ja mislim da su natečeni - rekla je Ruby. - Kad sam se penjala na ovaj kat spopao me užasan osjećaj kao da...

- Trebala bi ti doktoru.

- Ne treba meni nikakav doktor! - promumljala je Ruby. - Znam se ja i sama čuvati. Evo, dosad mi uopće nije loše išlo.

- Je li Rufus doma?

- Ne znam. Cijeli život klonim se doktora. Klonim se - zašto?

- Što zašto?

- Zašto pitaš je li Rufus doma?

- Rufus je sladak - rekla je Laverne. - Htjela sam ga pitati kako mu se sviđaju moje cipele.

Ruby se bijesno uspravila, sva rumena i crvena. - Zašto Rufus? - zarežala je. - On je još dijete. - Lavernei je bilo trideset. - Ne mari on za ženske cipele.

Laverne se uspravila i skinula jednu cipelu, te se zagledala unutra. - Četrdeset i jedan - rekla je. - Kladam se da bi mu se svidjelo ono što je u njoj.

- Rufus je još zelen! - rekla je Ruby. - Nema on vremena gledati tvoje noge! Nema on vremena za to.

- O, o, o, ima on puno vremena, još kako - rekla je Laverne.

- Da - promumljala je Ruby i opet ga ugledala kako čeka, kako ima puno vremena, kako mu se nikamo ne žuri, još i prije nego što se rodio, čeka da još malo umrtvi svoju majku.

- Mislim da su ti gležnjevi natečeni - rekla je Laverne.

- Aha - rekla je Ruby, izvijajući ih. - Jesu. Nekako su mi napeti. Kad sam se penjala spopao me užasan osjećaj, kao da sam sasvim ostala bez zraka, sva sam bila napeta, sva - užasno.

- Trebala bi ti doktoru.

- Neću.

- Jesi li ikad bila kod doktora?

- Odnijeli su me jednom kad mi je bilo deset godina - rekla je Ruby - ali pobjegla sam. Trojica su me držali, ali nisu mogli ništa.

- A što ti je bilo?

- Zašto ti mene tako gledaš? - promumljala je Ruby.

- Kako?

*f*<sup>^</sup>ko - rekla je Ruby - zašto si se tako istrbečila?

*f*Samo pitam što ti je tada bilo.

|znojni čir. Crnkinja iz naše ulice rekla mi je što da učinim  
J<sup>°</sup> nestao. - Klonulo je sjedila na rubu stolca i zurila pred

<sup>ao</sup> da se prisjeća kako je nekoć lakše živjela.

^  
erne je počela komično plesati po sobi. Učinila bi dva-

<sup>a</sup>gana koraka svijajući koljena u jednom smjeru, a onda

<sup>a</sup> sporo i tegobno zabacujući noge u drugom. Počela

je pjevati dubokim, grlenim glasom, kolutajući očima: - Zbroji dva i dva, i sve ukazuje da ćeš postati MAJKA! MAJKA! - ispružila je ruke kao da je na pozornici.

Rubvna usta nijemo su se otvorila, a njezina je bijesnog pogleda nestalo. Pola sekunde bila je nepomična; onda je skočila sa stolca. - Ne ja! - povikala je. - Ne ja!

Laverne je stala i sad ju je samo gledala onim sveznajućim pogledom.

- Ne ja! - vikala je Ruby. - A, ne, ne ja! Bili Hill vodi brigu o tome. Bili Hill vodi brigu o tome! Bili Hill vodi brigu o tome već pet godina! To se meni neće dogoditi!

- E pa starom Billu Hillu se omaklo, prije oko četiri-pet mjeseci, draga moja - rekla je Laverne. - Omaklo mu se...

- Ne bih rekla da ti nešto znaš o tome, ti nisi ni udana, nisi ni...

- I kladim se da nije jedno, nego dva - rekla je Laverne. - Idi ti lijepo doktoru neka ti kaže koliko ih imaš.

- Nemam! - zakričala je Ruby. Kako samo misli da je pametna! Ne zna ni bolesnu ženu prepoznati, zna si samo gledati noge i pokazivati ih Rufusu, pokazivati ih Rufusu a on je još zelen a njoj je trideset i četiri. - Rufus je još zelen! - zajaukala je.

- Tu ima dvoje - rekla je Laverne.

- Da si prestala! - povikala je Rubv. - Da si odmah prestala. Nikakvo dijete ja neću roditi.

- Ha ha - rekla je Laverne.

- I ne znam zašto se praviš tako pametna - rekla je Rubv<sup>a</sup> nemaš ni muža. Da ja nemam muža, sigurno ne bih ljudima koji su u braku govorila ono što me se ne tiče.

- I ne samo gležnjevi - rekla je Laverne - sva si natečena.

**m.**

- Ne moram ja slušati tvoje uvrede - rekla je Ruby i polako krenula prema vratima, držeći se ravno i ne gledajući u svoj trbuh iako je željela.

- Pa, nadam se da će vam *svima* sutra biti bolje - rekla je Laverne.

- Mislim da će moje srce sutra biti bolje - rekla je Ruby. - Ali nadam se da ćemo se ubrzo seliti. Ne mogu se penjati po ovim stubama sa slabim srcem i - dodala je dostojanstveno se mrgodeći - Rufusa nije briga za tvoje velike nogetine.

- Idi bolje spremi taj pištolj - rekla je Laverne - dok nekoga nisi upucala.

Ruby je zalupila vratima i brzo spustila pogled. Bio je velik, ali uvijek je imala velik trbuh. Nije joj bio ispupčen ništa više nego ostala mjesta. Normalno je kad se udebljaš da ti se primi oko pojasa, a Billu Hillu ne smeta što je ona debela, samo je veseliji a ne zna zašto. Vidjela je dugačko sretno lice Billa Hilla kako joj se smiješi od očiju nadalje onako kako on to zna - kao da je sve veseliji što si bliže zubima. Nikad se njemu ne bi omaklo. Protrljala je rukom preko suknje i osjetila zategnutost, <sup>a</sup>h nije li se tako osjećala i prije? Jest. Suknja je kriva - to je ona uska koju ne nosi često, to je... to nije ona uska. To je ona široka. Ali nije jako široka. No to ionako nema veze, ona je jednostavno debela.

Prislonila je prste na trbuh i pritislula, ali odmah ih je ma-

<sup>a</sup> - Krenula je prema stubama, polako, kao da će se tlo pod

<sup>01</sup> Pomaknuti. Počela se penjati. Bol se istoga trena vratila.

Ha se čim je kročila na prvu stubu. - Ne - zacviljela je - sjetila je nešto, kao da se komadić njezine nutrine pre-

, , <sup>na</sup> d<sup>u</sup>gu stranu; bio je to slab osjećaj, ali od toga joj je stao u grlu. Ništa se u njoj nije trebalo valjati. - Samo

jedna stuba - prošaptala je - samo jedna stuba i evo ga već. -> To ne može biti rak. Madam Zoleeda rekla je da je čeka velika sreća. Počela je plakati, govoreći: - Samo jedna stuba i evo ga već - te se nastavila penjati odsutno, kao da misli kako još mirno stoji. Na šestoj stubi najednom je sjela, a ruka joj je po prečki ograde skliznula na pod.

- Neeee - rekla je i naslonila svoje okruglo crveno lice između dvije najbliže prečke. Zagledala se dolje u stubišno zrcalo i ispustila dug, šupalj jecaj, koji se rasplinuo i odjeknuo do dna. Stubišna niša bila je tamnozeleno-smeđa i jecaj je na samom podnožju zazvučao poput glasa koji joj odgovara. Zaustavila je dah i sklopila oči. Ne. Ne. Ne može to biti nikakvo dijete. Neće ona dopustiti da u njoj čeka nešto što će je umrtviti, neće. Billu Hillu nije se moglo omaknuti. Rekao je daje to sto posto sigurno, i sve dosad je funkcioniralo, i nije moguće da je to, nije moguće. Stresla se i čvrsto pritisnula ruku na usta. Osjetila je kako joj se lice bora: dvoje mrtvorodeno jedno umrlo prve godine a jedno pregaženo kao suha žuta jabuka ne njoj je bilo tek trideset i četiri godine, ona je stara. Madam Zoleeda nije rekla da je na kraju svega čeka sasušeno. Madam Zoleeda rekla je ooo ali na kraju svega čeka vas velika sreća! Selidba. Rekla je da je na kraju svega čeka velika selidba i pokret.

Osjetila je da je već mirnija. Osjetila je, nakon što je prošla minuta, da je već gotovo mirna i pomislila da se prelako uzrujala; k vragu, to su bili obični plinovi. Madam Zoleeda još nikad nije pogriješila, znala je ona više...

Poskočila je: u podnožju stuba začuo se trijesak i potmula tutnjava od koje su stube zaštroptale, zatresle su se čak dogore gdje je ona sjedila. Pogledala je kroz prečke na ogradi i ugledala Hartlevja Gilfeeta, s dva isukana pištolja, kako tutnji uza stube,

te začula glas kako prodorno viče s kata iznad nje: - Hartlev, nrestani s tom bukom! Trešeš cijelu kuću! - Ali on je nastavio, eruvajući sve jače dok je zakretao za ugao na prvom katu i jurcao niz hodnik. Vidjela je kako se naglo otvaraju vrata g. Jergera i ugledala njega kako iskače skvrčenih prstiju i grabi lepršavi krajičak košulje koji se kovitla da bi opet odjurila uz ciku: - Pusti me, stari jarce od profesora! - i počeo se približavati sve dok stube nisu zatutnjale ispod nje, a glava vjeverice u punom jurišu zabila se ravno u nju i projurila kroz njezinu glavu, da bi nestala u mračnom kovitlacu.

Sjela je na stubu, grčevito stišćući prečku na ogradi; dah joj se vraćao naprstak po naprstak, a stube su se prestale klackati gore-dolje. Otvorila je oči i zagledala se dolje u mračnu prazninu, do samoga dna s kojega je tako davno krenula. - Sretno - rekla je šupljim glasom koji je odjeknuo duž svih razina stubišta - dijete.

- Sretno, dijete - podrugljivo su joj odgovorila tri odjeka.

A onda je opet prepoznala onaj osjećaj, kao da se nešto Prevalilo. Činilo joj se kao da to nije u njezinu trbuhu. Činilo joj se kao daje negdje vani u praznome, tamo negdje, da miruje <sup>1</sup>cc<sup>ka</sup>, i nikamo mu se ne žuri.

## HRAM DUHA SVETOGA

**C**IJELOGA vikenda dvije djevojčice jedna su drugu zvale Hram Jedan i Hram Dva i tresle se od smijeha tako crvene i zajapurene u licu da su bile upravo ružne, posebice Joanne koja je već i ovako bila pjegava. Došle su u smeđim samostanskim odorama koje su morale nositi u školi Brdo Sv. Skolastike, ali čim su otvorile kovčege, svukle su odore i odjenule crvene suknje i drečave bluze. Nanijele su ruž, obule nedjeljne cipele i u visokim petama hodale po cijeloj kući, stalno se šetuckajući ispred dugačkog zrcala u hodniku da bace pogled na svoje noge. Djetetu ništa od njihova ponašanja nije promaklo. Da je došla samo jedna, ta bi se igrala s njom, ali kako ih je bilo dvije, ona je bila višak pa ih je samo sumnjičavo promatrala iz daljine.

Bilo im je četrnaest godina - dvije godine više nego njoj" ali nijedna nije bila pametna, zbog čega su ih i poslali u samostan. Da su išle u običnu školu, ne bi radile ništa, samo o mislile na dečke; u samostanu će ih sestre, rekla je njezin majka, čvrsto stegnuti za šiju. Nakon što ih je nekoliko sa promatralo, dijete je donijelo zaključak da su gotovo imbeciln >

na joj je bilo drago što su joj samo sestrične u drugom koljenu i što nije mogla naslijediti nimalo njihove gluposti. Sušan je sebe zvala Su-zen. Bila je strašno mršava, ali imala je lijepo lice oštrih crta i crvenu kosu. Joanne je imala žutu kosu koja se prirodno kovrčala, ali govorila je kroz nos a kad se smijala, pjege bi joj pocrvenjele. Nijedna od njih nije znala reći ništa pametno, a sve rečenice počinjale su im sa: "Znaš onog dečka kojeg ja poznajem, e pa on ti je jednom..."

Trebale su ostati cijeli vikend i njezina majka rekla je da ne vidi kako će ih zabaviti, budući da ne poznaje dječake njihove dobi. Na to je djetetu odjednom sinula genijalna ideja, pa je povikalo: - Imaš Cheata! Neka dođe Cheat! Pitaj gdicu Kirby neka nagovori Cheata da dođe, da ih malo provede uokolo! - i umalo se zagušilo hranom koju je imalo u ustima. Presamitila se od smijeha i udarila šakom o stol, gledajući dvije zbunjene djevojčice dok su joj se oči punile suzama koje su se počele kotrljati niz njezine punašne obraze, a aparatić u njezinim ustima bliještao je poput lima. Nešto tako smiješno još joj nikad "i Je palo na pamet.

Njezina majka nasmijala se nekako suzdržano a gđica Kirby J<sup>e</sup> pocrvenjela i graciozno prinijela ustima vilicu na kojoj je <sup>i</sup> ° jedno zrno graška. Učiteljica plave kose i duguljastog lica <sup>a</sup> je kod njih na stanu, a g. Cheatham je bio njezin udvarač, bo<sup>o</sup> / star i farmer koji bi se svakog subotnog popodneva dov<sup>z</sup>ao u svom petnaestogodišnjem *Pontiacu* bebi-plave boje Posut<sup>p</sup>rn crvenom glinenom prašinom a iznutra crnom od a koje je za deset centa po glavi subotom popodne vozio

- Nakon što bi ih istovario, dolazio bi običi gdicu Kirby,

li, i uvijek <sup>W</sup> <sup>A</sup> <sup>o</sup> nio i neki darak - vrećicu kuhanih kikirikija, <sup>"></sup> sipku šećerne trske, a jednom i cijeli paket čokoladica

*Baby Ruth.* Nije imao kose, osim čuperka boje hrde što mu je padao preko čela, a lice mu je bilo gotovo iste boje kao nepopločene ceste i poput njih prošarano brazdama i gudurama. Nosio je blijedozelenu košulju s tankim crnim prugicama i plave tregere, a hlače su mu se urezale u izbočeni trbuh koji je s vremena na vrijeme nježno pritiskao svojim velikim plosnatim palcem. Svi zubi bili su mu pojačani zlatom, i obično bi vragolasto preokretao očima u pravcu gđice Kirby i govorio "Haa haa" sjedeći u njihaljci na njihovu trijemu, raširenih nogu, a vrhovi njegovih dubokih cipela pokazivali su u suprotnim smjerovima.

- Mislim da Cheat ovoga vikenda neće biti u gradu - rekla je gđica Kirby, uopće ne shvaćajući da je to bio vic, i dijete se iznova počelo previjati od smijeha, zabacujući se natrag u stolicu, da bi iz njega ispalo, otkotrljalo na pod i nastavilo ležati nadimajući se od smijeha. Majka joj je rekla da će, ne prestane li s tim ludorijama, morati otići od stola.

Jučer se njezina majka dogovorila s Alonzom Mversom da ih odveze tih četrdeset i pet milja do Mavvillea, u kojemu se nalazio samostan, kako bi doveli djevojke da kod njih provedu vikend, te mu platila da ih u nedjelju popodne odveze natrag. Bio je to osamnaestogodišnji mladić koji je težio 120 kilograma. radio za taksi-kompaniju i predstavljao jedini izbor onom<sup>e</sup> tko je trebao prijevoz. Pušio je - bolje reći žvakao - kratku crnu cigaru, a njegova okrugla znojna prsa providjela su & kroza žutu najlonsku košulju koju je nosio. Kad bi vozio, s<sup>vi</sup> prozori na autu morali su biti otvoreni.

- Eto ti Alonza! - urlalo je dijete s poda. - Reci Alonzu nek ih malo provede! Reci Alonzu!

Djevojke, koje su već vidjele Alonza, počele su se zgražati na sav glas.

Mjezina majka je i to smatrala smiješnim, ali je rekla: - Sad bi bilo dosta - te promijenila temu. Pitala ih je zašto jedna drugu zovu Hram Jedan i Hram Dva, što je u njih izazvalo provalu cereka. Naposljetku im je pošlo za rukom objasniti. Sestra Perpetua, najstarija redovnica u samostanu Sestara milosrdnica u Mavvilleu, održala im je predavanje o tome što učiniti ako bi se neki mladić - tu su se počele tako jako smijati da nisu mogle nastaviti bez vraćanja na početak - o tome što učiniti ako bi se neki mladić - glave su im klonule na krilo - o tome što učiniti ako - naposljetku su to uspjele vrišteći izustiti - ako bi se on "s njima počeo ponašati nekavalirski na stražnjem sjedalu automobila". Sestra Perpetua rekla je da moraju reći: "Prestanite, gospodine! Ja sam hram Duha Svetoga!", i time je stvar riješena. Dijete se uspravilo i sjelo sa smetenim izrazom na licu. Nije shvaćala što je tu tako smiješno. Smiješna je bila pomisao da bi ih g. Cheatham ili Alonzo Myers mogli izvesti van i udvarati im. To je bilo da umreš od smijeha.

Njezina majka nije se nasmijala na ono što su rekle. - Ja Jslim da ste vi cure pomalo šašave - rekla je. - Na kraju krajeva - vi to i jeste - hramovi Duha Svetoga.

<sup>b</sup>J<sup>e</sup> su je pogledale, pristojno skrivajući smijeh, ali lica su <sup>a</sup>Za prepaštena kao da su upravo počele shvaćati da je <sup>na</sup>zapravo ista kao sestra Perpetua.

<sup>e</sup>gđice Kirby ostalo je mirno, a dijete je pomislilo kako r u <sup>SVC 10na</sup>k<sup>o ne</sup> razumije. Ja sam hram Duha Svetoga, - sama sebi, i ta joj se fraza svidjela. Osjećala se kao da je <sup>nek</sup>«ga dobila dar.



Nakon ručka njezina majka strovalila se na krevet i rekla: - Poludjet ću od cura ako im ne pronađem neku zabavu. Grozne su.

- Mislim da znam koga možeš pozvati - izustilo je dijete.

- Slušaj. Ne želim više čuti da spominješ g. Cheatama - rekla je njezina majka. - Gdici Kirby je neugodno. On joj je jedini prijatelj. O, Gospode - uspravila se i žalobno pogledala kroz prozor - siroto stvorenje, tako je usamljena da čak pristaje sjesti u taj auto koji smrdi kao zadnji krug pakla.

A i ona je hram Duha Svetoga, pomislilo je dijete. - Nisam mislila na njega - rekla je. - Mislila sam na ona dva VWilkinsa, VVendela i Corvja, koji dolaze u posjet staroj gdi Buchell na farmu. To su joj unuci. Rade za nju.

- E, to već nije loša ideja - promrmljala je njezina majka i pohvalno je pogledala. No onda je opet klonula. - To su seoski momci. Cure bi samo frknule nosom.

- Ha - reklo je dijete. - Nose hlače. Šesnaest im je godina i imaju auto. Čula sam da će obojica postati propovjednici Crkve Božje" jer za to ne moraš ništa znati.

- No da, s tim bi dečkima bile sto posto sigurne - rekla je njezina majka te poslije jedne minute ustala i nazvala njihovu baku telefonom, i nakon razgovora od pola sata sa staricom dogovorila da VVendell i Cory dođu na večeru, te kasnije izvedu djevojke na sajam.

Sušan i Joanne bile su tako zadovoljne da su oprale kosu i namotale je na aluminijske uvijače. Ha, pomislilo je dijete, sjedeći prekrštenih nogu na krevetu i gledajući ih kako skidaju

iače, čekajte samo da vidite VVendela i Corvja! - Svidjet će se dečki - rekla je. - VVendell je visok metar i osamdeset , i ima riđu kosu. Cory je visok metar i devedeset osam i ima sportsku jaknu, a auto im ima vjeверичи rep na haubi.

-. Kako dijete poput tebe toliko zna o muškarcima? - pitala je Sušan i prinijela lice blizu zrcalu da vidi kako joj se šire zjenice.

Dijete se zavalilo na krevet i počelo brojati uske stropne daske sve dok se nije izgubilo u prostoru. Poznajem ja njih dobro, rekla je nekomu. Zajedno smo se borili u ratu. Bili su poda mnom i pet puta sam ih spasila od japanskih ronilaca samoubojica, i VVendell je rekao ja ću se oženiti tom malom, a onaj drugi rekao je a, ne, nećeš ti nego ja, a ja sam rekla nećete ni jedan ni drugi jer ću vas poslati na vojni sud dok trepneš okom. -Vidjela sam ih, to je sve - rekla je.

Kad su stigli, djevojke su se najprije na sekundu zagledale u njih, a onda su se počele kikotati i razgovarati među sobom o samostanu. Sjele su zajedno na njihaljku, a VVendell i Cory sjedili su zajedno na ogradi. Sjedili su poput majmuna, koljena su im bila u ravnini s ramenima, a ruke su im visjele između "Jin. Bili su to niski, mršavi dječaci crvenih lica s visokim jagodicama i blijedim očima nalik na sjemenke. Donijeli su "snu harmoniku i gitaru. Jedan od njih počeo je tiho puhati u harmoniku, gledajući djevojke preko nje, a drugi je počeo Prebirati po gitari a onda i pjevati; nije ih gledao, a glavu je 'Zcu'gao kao da samo hoće čuti vlastiti glas. Pjevao je pjesmu 1 sv oga kraja koja je zvučala napola kao ljubavna pjesma, a na"polu kao crkveni napjev. '

Dijete je stajalo na bačvi skrivenoj u grmlju kraj kuće, a lice joj je bilo u ravnini s dnom trijema. Sunce je zalazilo i nebo je poprimalo izranjenu modroljubičastu boju koja kao daje bila povezana s nježnom žalobnom glazbom. Wendell se kroz pjesmu počeo smiješiti i pogledavati djevojke. Gledao je u Sušan pseće zaljubljenim pogledom i pjevao:

"U Isusu sam pronašao prijatelja,  
On je meni sve,  
On je ljiljan u dolu,  
On je Onaj koji oslobodi me!"

Onda se s istim pogledom okrenuo prema Joanne i zapjevao:

"Oko mene zid je vatre,  
Ničeg se ne bojim ja,  
On je ljiljan u dolu,  
Bit će sa mnom zasvagda!"

Djevojke su se pogledale i stisnule usnice da se ne bi zakikotale, ali Susani je ipak pobjeglo pa je brzo pritisnula ruku na usta. Pjevač se namrštio i nekoliko sekundi samo prebira po gitari. Onda je počeo pjevati *The Old Rugged Cross*, što su one pristojno saslušale, ali kad je završio, rekle su: - Idemo sad mi otpjevati nešto! - i prije nego što je on mogao početi, one su zapjevale svojim izvježbanim glasovima:

*"Tantum ergo Sacramentum  
Veneremur Cernui:  
Et antiquum documentum  
Novo cedat ritui:"*

Dijete je promatralo kako ozbiljna dječaćka lica jedno drugome upućuju zbunjen i namršten pogled, kao da nisu sigurni rugaju li im se one.

*"Praestet fides supplementum  
Sensuum defectui.  
Genitori, Genitoque  
Laus et jubilatio  
Salus, honor, virtus quoque..."*

Dječaćka lica sad su bila tamnocrvena u sivo-grimiznom svjetlu. Izgledali su jarosno i preplašeno.

*"Sit et benedictio;  
Procedenti ab utroque  
Compar sit laudatio.  
Amen."*

Djevojke su razvukle taj "amen", a onda je nastala tišina.

- To je sigurno židovsko pjevanje - rekao je Wendell i počeo uštimavati gitaru.

Djevojke su se idiotski zakikotale, ali dijete je udarilo nogom o bačvu. - Vole glupi! - povikala je. - Vole glupi, glup si kao 'ja Crkva Božja! - zauralala je i pala s bačve, brzo ustala i nsala iza ugla kuće, a oni su skočili s ograde da vide tko to više.

Njezina majka servirala im je večeru u stražnjem dvorištu; stola je objesila nekakve japanske lampione koje je vadila abave. - Ja s njima neću jesti - reklo je dijete i zgrabilo Jur sa stola, te ga odnijelo u kuhinju i sjelo da večera s avom kuharicom modrih desni.

tkud to da si nekad tako opaka? - pitala je kuharica.

\* Jedan od najpopularnijih gospela, autora Georgea Bennarda iz 1913. g.

- Idioti glupi - reklo je dijete.

Lampioni su bacali zlaćano-narančasto svjetlo po lišću drveća u svojoj ravnini, iznad njih je bilo crno-zelenkasto a ispod njih različitih zagasitih boja zbog kojih su djevojke za stolom izgledale ljepše nego što su bile. S vremena na vrijeme dijete bi okrenulo glavu i kroz kuhinjski prozor bacalo bijesne poglede na prizor u dvorištu.

- Bog bi te mogo udrut pa da ostaneš gluha i nijema i slijepa,  
- rekla je kuharica - onda se ne bi više pravila tako pametna kao što se praviš.

- I opet bih bila pametnija od nekih - reklo je dijete.

Nakon večere otišli su na sajam. I ona je htjela ići na sajam, ali ne s njima, pa ne bi pošla čak ni da su je pitali. Otišla je gore i koračala tamo-amo uzduž spavaće sobe s rukama čvrsto isprepletenim na leđima i uzdignutom glavom; izraz njezina lica bio je istodobno divalj i sanjiv. Nije upalila svjetlo; pustila je da se tama skuplja i tako sobu učini manjom i intimnijom. U redovitim razmacima preko otvorenog prozora prešla bi zraka svjetla i bacila sjene po zidu. Zaustavila se i zagledala van preko mračnih obronaka, mimo jezera koje se caklilo u srebru, mimo zida od šume sve do točkastog neba na kojemu se dugi svjetlosni prst obrtao nagore i uokolo i u daljinu, pretražujući zrak kao da traga za izgubljenim suncem. Bio je to reflektor sa sajma.

U daljini je čula zvuk kaliope i u svojoj mašti ugledala sve one podignute šatore u svjetlu zlatnom poput piljevine, i dijamantni kotač s kabinama kako se vrti i vrti nagore pa opet nadolje, i škripavi vrtuljak kako se vrti i vrti na zemlji. Sajam je trajao pet-šest dana, jedno popodne bilo je rezervirano za školsku djecu a jedna večer za crnce. Prošle godine ona je išla tog popodneva za školsku djecu i vidjela je majmune i debelog

čovjeka i vozila se na kotaču. Neki šatori bili su zatvoreni, jer su u njima bile stvari za koje znaju samo odrasli, ali ona je zainteresirano razgledala oglase na zatvorenim šatorima, one izbljedjele slike na platnu koje su prikazivale ljude u tajicama, s ukočenim, napetim, pribranim licima nalik na lica mučenika koji čekaju da im rimski vojnik odreže jezik. Zamišljala je da ono što je u tim šatorima ima veze s medicinom, i čvrsto je bila odlučila da će, kad poraste, biti doktorica.

Ondonda se predomislila i odlučila da će biti inženjerka, ali dok je kroz prozor pogledom slijedila okretni reflektor koji se širio i skraćivao i obrtao u svome luku, osjetila je da mora postati nešto mnogo više od običnog doktora ili inženjera. Morat će biti svetica, jer to zanimanje sadrži sve što se može znati; no svejedno je znala da nikad neće biti svetica. Nije ukrala ili ubila, ali bila je rođena lažljivica i lijenčina i odgovarala je majci i bila je namjerno zločesta gotovo prema svima. A izjedao ju je i grijeh oholosti, onaj najgori od svih. Rugala se baptističkom propovjedniku koji je došao na školsku promociju da održi kratku službu. Razvlačila je usta i nabirala čelo kao da je "agoniji i stenjala: "Oooče, hvala Ti", točno ga oponašajući, a mnogo su joj puta već bili rekli da to ne čini. Nikad ona ne bi mogla biti svetica, ali mislila je da može biti mučenica ako bi je brzo ubili.

Izdržala bi da je upucaju, ali ne i da je kuhaju u ulju. Nije znała bi li izdržala da je lavovi raskomadaju ili ne. Počela se Pripremati za svoje mučeništvo, zamišljajući sebe u tajicama sred velike arene, osvjetljene ranim kršćanima koji vise u trenim kavezima i bacaju prašnjavo-zlatno svjetlo koje obasvjetljuje i lavove. Prvi lav jurnuo je prema naprijed i pao joj na glavu, obraćen. To se ponovilo i s cijelim nizom drugih

lavova. Lavovima se toliko svidjela da je čak s njima i spavala i Rimljani su je na kraju morali spaliti, ali na njihovo zaprpaštenje ona nije htjela gorjeti, pa kad su otkrili da je tako žilava, na kraju su joj brzo odsjekli glavu mačem, pa je otišla ravno u nebo. Nekoliko je puta to ponavljala u glavi, vraćajući se s vrata Raja među lavove.

Naposljedku se odmakla od prozora i spremila za spavanje, te je legla a da se nije pomolila. U sobi su bila dva teška bračna kreveta. U drugom su spavale djevojke, i ona se pokušala sjetiti što bi im hladno i ljigavo mogla sakriti u krevet, ali njezino razmišljanje nije urodilo plodom. Nije imala ništa čega se sjetila, recimo, zaklano pile ili komad govedih jetHca. Od zvuka kaliope koji je dolazio kroz prozor nije mogla zaspati, pa se sjetila da se nije pomolila; ustala je, kleknula i počela se moliti. Početak je zbrzala i izgovorila cijelo Apostolsko vjerovanje, a onda je objesila bradu o bok kreveta ne misleći više ni na što. Njezine molitve, kad bi se sjetila da ih izgovori, obično su bile tek površno odrađene, ali katkad, kad bi nešto skrivila ili čula glazbu ili nešto izgubila, a katkad i bez ikakva razloga, ponio bi je vjerski žar i onda bi počela misliti o Kristu na njegovu dugom putu na Kalvariju, kad gaje triput prignječio onaj grubi križ. Neko bi vrijeme mislila na to a onda bi prestala misliti, i kad bi je nešto prenulo, otkrila bi da misli na nešto sasvim drugo, na nekog psa ili neku djevojčicu ili nešto što će jednom učiniti. Večeras, kad se sjetila VVendela i Corvja, ispunio ju je osjećaj zahvalnosti pa je zamalo zaplakala od ushita, i rekla je: - Gospodine, Gospodine, hvala Ti što ja nisam u Crkvi Božjoj hvala Ti, Gospodine, hvala Ti! - pa se vratila u krevet i ponavljala to sve dok nije zaspala.

Djevojke su došle u petnaest do dvanaest i probudile je voim kikotanjem. Upalile su malu lampu s plavim zaslonom da se mogu svući, i njihove mršave sjene popele su se uza zid, razlomile i nastavile meko kretati po stropu. Dijete se uspravilo u krevetu da čuje što su sve vidjele na sajmu. Sušan je imala plastični pištolj pun jeftinih bombona, a Joanne mačku od kartona s crvenim tufnama. - Jeste li vidjele majmune koji plešu? - upitalo je dijete. - Jeste li vidjele onog debelog čovjeka i patuljke?

- Svakakve nakaze - rekla je Joanne. A onda je kazala Susani: - Svidjelo mi se sve osim znaš čega - a lice joj je poprimito čudan izraz, kao da je zagrizla u nešto a ne zna sviđa li joj se to ili ne.

Ona druga nepomično je odmahнула glavom i potajice glavom pokazala u pravcu djeteta. - Malo spadalo - rekla je tiho, ali dijete ju je čulo i srce mu je počelo brzo udarati.

Ustala je iz kreveta i popela se na podnožje njihova. Ugasile su svjetlo i legle, ali ona se nije micala. Sjedila je i netremice ih gledala sve dok u mraku nije uspjela jasno razabrati njihova uca. - Nemam godina koliko vas dvije - rekla je - ali stoput sam pametnija od vas.

- O nekim stvarima - rekla je Sušan - dijete tvojih godina<sup>ne</sup> zna ništa - na što su se obje počele kikotati.

- Idi u svoj krevet - rekla je Joanne.

Dijete se nije ni pomaknulo. - Jednom - rekla je, a glas joj J<sup>e</sup> u mraku zazvučao šuplje - jednom sam vidjela kako je zečica<sup>do</sup> bila male zečiče.

Nastao je muk. Onda je Sušan rekla: - Kako? - Ton joj je bio<sup>avno</sup> dušan, i ona je znala da ih je upecala. Rekla je da im neće<sup>ci</sup> sve dok one njoj ne kažu o "znaš čemu". Zapravo nikad

nije vidjela kako je zečica dobila male zečiće, ali zaboravila je na to kad su joj počele pričati što su vidjele u šatoru.

Ondje je bila neka nakaza, ali zaboravile su kako se zvala. Taj šator bio je podijeljen na dva dijela crnim zastorom, i na jednoj strani su bili muškarci, a na drugoj žene. Nakaza je išla s jedne strane na drugu; najprije je razgovarala s muškarcima, a onda sa ženama, ali sve se čulo. Pozornica se protezala cijelom prednjom stranom. Djevojke su čule kako nakaza govori muškarcima: - Pokazat ću vam ovo, a ako se nasmijete, neka vas Bog isto tako kazni. - Nakaza je govorila kao da je sa sela, sporo i kroz nos, ni duboko ni pištavo, nego jednolično. - Bog me ovakvog napravio, a ako se nasmijete, i vas može tako kazniti. On je htio da ja budem ovakav i ja mu nemam što prigovoriti. Pokazujem vam jer je na meni da to iskoristim najbolje što znam. Očekujem od vas da se ponašate kao fini ljudi. Ja to nisam sam sebi napravio i nemam ništa s tim, ali koristim to kako najbolje znam. Nemam što prigovoriti. - Onda se s druge strane začula duga tišina, da bi naposljetku nakaza napustila muškarce i prešla na žensku stranu, te izgovorila isto to.

Dijete je osjetilo kako mu se grči svaki mišić, kao da će sad čuti odgovor na zagonetku koji će biti zagonetniji od same zagonetke. - Hoćeš reći da je imalo dvije glave? - pitala je.

- Ne - rekla je Sušan - bio je i muško i žensko. Podigao je suknu i pokazao nam. Imao je plavu haljinu.

Dijete je htjelo pitati kako je moglo biti i muško i žensko ako nije imalo dvije glave, ali nije. Htjela se vratiti u svoj krevet i razmisliti o tome, pa je počela silaziti s podnožnice.

- A što je sa zečicom? - pitala je Joanne.

pijete je zastalo; iznad podnožnice virila mu je samo glava, rastresena, odsutna. - Ispljunula ih je kroz usta - rekla je - njih šest.

Legla je u krevet i pokušala zamisliti šator s nakazom koja ćeće ovamo-onamo, ali bila je previše pospana za to. Jasnije je vidjela lica seljana koji su gledali; muškarci su bili ozbiljniji nego u crkvi, a žene stroge i pristojne, oči su im izgledale kao da su naslikane, i svi su stajali kao da čekaju prvu notu s glasovira pa da započnu napjev. Čula je nakazu kako govori: - Bog me takvim napravio i ja Mu nemam što prigovoriti. - A ljudi su odgovarali: - Amen. Amen.

- Bog mi je ovo učinio i ja Ga hvalim.

- Amen. Amen.

- I vas može tako kazniti.

- Amen. Amen.

- Ali nije.

- Amen.

- Ustanite. Hram Duha Svetoga. Vi! Vi ste hram Božji, zar to ne znate? Zar ne znate? U vama stanuje Duh Božji, zar to ne znate?

- Amen. Amen.

- Onoga tko oskvrne hram Božji, Bog će odvesti u propast, ako se nasmijete, i vas može ovako kazniti. Hram Božji sveta je stvar. Amen. Amen.

"\* J<sup>a</sup> sam hram Duha Svetoga.

"~Amen.

J<sup>a</sup> di su počeli tiho i ritmično pljeskati između "amena",  
<sup>1s</sup>e i tiše, kao da su znali kako je tu u blizini dijete koje  
<sup>1011e</sup>usan.

Idućeg popodneva djevojke su opet odjenule svoje smeđe samostanske odore, pa su ih dijete i njegova majka odveli natrag u Brdo Sv. Skolastike. - Slava Bogu na visini! - rekle su. - Natrag na robiju. - Alonzo Mvers ih je vozio, i dijete je sjedilo sprijeda s njim a njezina majka sjedila je otraga s djevojkama, govoreći im nešto kako joj je drago što su došle, pa da moraju doći opet, i kako je njoj i njihovim majkama bilo divno u stara dobra vremena dok su kao djevojke bile u samostanu. Dijete nije slušalo te gluparije nego se prislonilo zaključanim vratima što je bliže moglo i gurnulo glavu kroz prozor. Mislile su da će Alonzo nedjeljom bolje mirisati, ali nije. Dok joj je kosa letjela preko lica mogla je izravno gledati u sunce boje bjelokosti uokvireno usred plavog popodneva, ali kad ju je maknula s očiju, morala je škiljiti.

Brdo Sv. Skolastike bila je kuća od crvene opeke smještena u vrtu u centru grada. S jedne strane nalazila joj se benzinska crpka, a s druge vatrogasni dom. Bila je okružena visokom crnom rešetkastom ogradom, uskim stazama od opeke i grmovima japanske dunje punim teških cvjetova. Debela sestra s licem kao pun mjesec istrčala je na vrata da ih pusti i zagrlila njezinu majku, a htjela je i nju, ali ona joj je brzo ispružila ruku ledeno se namrštivši i uperila pogled kraj sestrih cipela u drvenu oplatu na zidu. Ovdje su imali sklonost ljubiti čak i ružnu djecu, ali časna joj je energično stisnula ruku, čak su joj prsti malo kvrcnuli, i rekla da moraju doći u kapelicu jer blagoslov upravo počinje. Korakni im kroz vrata i već će te odvesti na molitvu, mislilo je dijete dok su žurile ulaštenim hodnikom.

Čovjek bi mislio da mora stići na vlak, nastavila je sa svojim zlobnim mislima dok su ulazile u kapelicu gdje su s jedne strane

klečale redovnice a s druge djevojke, sve odjevene u smeđe Hore. Kapelica je vonjala po tamjanu. Bila je svijetlozelena i zlatna, sva u nizu poletnih arkada koji je završavao onom nad oltarom na kojemu je pred pokaznicom klečao svećenik, duboko se klanjajući. Iza njega stajao je dječčić u misnoj košulji i mahao kadilom. Dijete je kleknulo između majke i redovnice, i već su dobrano odmakli s *Tantum Ergom* prije nego što su njezine zlobne misli nestale i počela je shvaćati da se nalazi pred Bogom. Pomozi mi da ne budem tako zločesta, počela je mehanički. Pomozi mi da joj toliko ne odgovaram. Pomozi mi da onako ne govorim. Misli su joj se počele smirivati i nestajati, ali kad je svećenik podigao pokaznicu s hostijom boje bjelokosti koja je sijala u središtu, ona je mislila na sajamski šator i nakazu u šatoru. Nakaza je govorila: "Ja nemam što prigovoriti. On je htio da ja budem ovakav."

Dok su izlazili iz samostana, debela sestra nestašno se obrušila na nju i zamalo je ugušila u svojoj crnoj halji, zgnječivši joj obraz raspelom zakvačenim oko struka, da bi je onda odmaknula od sebe i zagledala se u nju sitnim zimzelenim očima.

Na putu kući ona i majka sjedile su otraga, a Alonzo je sam vozio sprijeda. Dijete je motrilo tri naslage sala na njegovu vratu i primijetilo da su mu uši šiljaste gotovo kao u svinje. Njezina majka u razgovoru ga je upitala je li bio na sajmu.

~ Išo sam - rekao je - i sve sam vidio i dobro što sam išo kad sam išo jer od nedjelje ga više neće bit ko što su rekli.

~ A zašto? - pitala je njezina majka.

I Zatvorili ga - rekao je. - Neki popovi iz grada išli vidit i<sup>ov</sup>eli policiju da ga zatvore.

Njezina majka pustila je da razgovor zamre a djetetovo okruženje bilo je duboko zamišljeno. Okrenula se prema prozoru

i zagledala u prostrane pašnjake što su se dizali i spuštali u gušćem zelenilu sve dok se nisu dotakli mračne šume. Sunet je bilo golema crvena lopta nalik na uzdignutu hostiju natopljenu krvlju, a kad je potonulo i nestalo s vidika, na nebu je ostavilo crtu nalik na put od crvene gline što visi nad drvećem,

## UMJETNI CRNJO (SIC)

**G**. HEAD probudio se i shvatio da je soba puna mješine. Uspravio se u krevetu i zagledao u podne daske -boje srebra - a onda u presvlaku na jastuku, koja je mogla biti od brokata, a sekundu kasnije ugledao je polumjesec metar i pol dalje, u svome zrcalu za brijanje, kako zastajkuje kao da čeka njegovu privolu da ude. Zakoturao se prema naprijed i sve obasjao dostojanstvenim svjetlom. Drveni stolac s naslonom uza zid djelovao je ukočeno i pozorno kao da čeka neki log, a hlače g Heada koje su visjele na naslonu držale su se gotovo uzvišeno, poput odjevnog predmeta što gaje neki velikan upravo dobacio svome sluzi; no lice na mjesecu bilo je smrtno ozbiljno. Nepomično je gledalo po sobi i kroz prozor Sje je mjesec plutao nad konjskom štalom i kao da je sam e promatrao s izrazom mladića koji pred sobom vidi starost. ^- Head mogao mu je reći da je starost prvorazredan bla^oslov i da tek s godinama čovjek počne stjecati ono spokojno <sup>zu</sup>mijevanje života zbog kojega mladeži može biti prikladan J<sup>e</sup>today. Takvo je bar bilo njegovo iskustvo.

Uspravio se u krevetu i posegnuo za željeznim šipkama na podnožju kreveta, te se pridigao da vidi brojčanik budilice nasađene na prevrnutu vjedricu kraj stolca. Bilo je dva sata ujutro. Zvono na budilici nije radilo, ali on nije ovisio o mehaničkim napravama koje bi ga morale buditi. U šezdeset godina njegovi refleksi nisu otupjeli; njegove tjelesne reakcije, baš kao i one moralne, vodila je njegova volja i čvrst karakter, a ovi su se jasno ocrtavali na crtama njegova lica. Imao je dugačko cjevasto lice s dugačkom zaobljenom otvorenom čeljusti i dugačkim pokunjenim nosom. Oči su mu bile budne ali spokojne i na onoj čudesnoj mjesečini imale su izgled smirenosti i drevne mudrosti kao da pripadaju nekom od velikih voda čovječanstva. Mogao je on biti Vergilije kojega su u pola noći poslali k Danteu, ili još bolje Rafael, kojega je probudila zraka Božje svjetlosti i naložila mu da potekne Tobiji. Jedina mračna točka u sobi bila je Nelsonova slamarica u sjeni ispod prozora.

Nelson je ležao pogureno na boku, s koljenima pod bradom i petama pod stražnjicom. Njegovo novo odijelo i šešir bili su u kutijama koje su poslali, a koje su sada ležale na podu do nogu slamarice kako bi ih mogao dohvatiti čim se probudi, Vrč za prljavu vodu, izvan sjene i onako snježnobijel na mjesečini, stajao je nad njim kao njegov osobni anđeo čuvar. G. Head je opet legao, posve siguran da može izvršiti moralnu zadaću sutrašnjega dana. Namjeravao je ustati prije Nelsona i pristaviti doručak da se kuha prije nego što se ovaj probudi. Dječak se uvijek durio kad bi g. Head ustao prvi. Morat će izaći iz kuće u četiri kako bi do pet i trideset stigli do željezničkog čvorišta. Vlak će ih pokupiti u pet i četrdeset pet,<sup>1</sup> moraju stici na vrijeme jer taj vlak staje samo zbog njih.

Dječaku će to biti prvi put da putuje u grad, premda on tvrdi da je drugi, budući da se ondje rodio. G. Head pokušao<sup>u</sup>; dokazati kako u trenutku rođenja nije imao dovoljno inteligencije da shvati gdje se nalazi, ali to se djeteta uopće nije dojmilo, te je nastavio tvrditi da mu je to drugi put što putuje u grad. G. Headu bit će to treći put. Nelson je rekao: - Evo, još malo pa sam dvaput putovao u grad, a tek imam deset godina.

G. Head to mu je osporio.

- Ako nisi bio tamo petnajst godina, kako znaš da ćeš se snaći? - pitao je Nelson. - Kako znaš da se nije sve promijenilo?

- Jesi li me ikad - pitao je g. Head - vidio da sam se izgubio?

Nelson to nipošto nije mogao reći, ali to dijete ne bi bilo zadovoljno da drsko ne odgovori, pa je odvratio: - Tu se i nisi imo gdje izgubit.

- Doći će jednom dan - prorekao je g. Head - kad ćeš otkriti da nisi tako pametan kao što ti to misliš. - Nekoliko mjeseci razmišljao je o ovom putovanju, ali zamislio ga je uglavnom iz moralnih pobuda. To će dječaku biti lekcija koju nikad neće zaboraviti. Otkrit će da nema razloga ponositi se time što je rođen u gradu. Otkrit će da grad i nije tako krasno mjesto. G. Head namjeravao mu je pokazati sve što se može vidjeti u gradu, pa da sretno i zadovoljno ostane kod kuće do kraja rvoja. Zaspao je s mišlju kako će dječak napokon otkriti da<sup>u</sup> "Je tako pametan kao što misli.

<sup>u</sup> Pola četiri probudio ga je miris masnoće koja se prži pa Poskoćio iz svoga kreveta. Slamarica je bila prazna, a kutije<sup>o</sup> djeće širom otvorene. Obukao je hlače i odjurio u drugu

<sup>u</sup> - Dječak je upravo pekao kukuruzni kruh, a meso je već<sup>o</sup> ./<sup>z</sup>o. Sjedio je za stolom u polumraku i pio hladnu kavu iz

<sup>o</sup>g vrča. Na sebi je imao svoje novo odijelo, a novi sivi



šešir nabio je preko očiju. Bio mu je prevelik, ali naručili su veći broj jer su očekivali da će mu glava još narasti. Nije rekao ništa, ali cijelim je svojim držanjem pokazivao da mu je drago što je ustao prije g. Heada.

G. Head prišao je peći i donio tavu s mesom na stol. - Nema žurbe - rekao je. - Brzo ćeš stici i nitko ti ne garantira da će ti se tamo свидjeti - te je sjeo preko puta dječaka, čiji se šešir lagano zanjihao prema natrag i ispod njega se ukazalo divlje, bezizražajno lice, poprilično istog oblika kao i starčevo. Oni su bili djed i unuk, ali dovoljno su sličili da bi mogli biti braća, i to ne previše daleka po godinama, jer je lice g. Heada na dnevnom svjetlu izgledalo mladoliko, a dječak je imao pogled poput starine koji već sve zna i rado bi to zaboravio.

G. Head je nekoć imao ženu i kćer, a kad je žena umrla, kći je pobjegla i nakon nekog vremena vratila se s Nelsonom. A onda je jednoga jutra umrla a da nije ni ustala iz kreveta i g. Headu ostavila na brigu jednogodišnje dijete. Pogriješio je i rekao Nelsonu da je rođen u Atlanti. Da nije, Nelson sad ne bi mogao tvrditi da mu je ovo drugi put što ide u grad.

- Možda ti se uopće neće свидjeti - nastavio je g. Head. - Sve će biti puno crnja.

Dječak je svojim izrazom lica poručio da njemu crnje nisu problem.

- Dobro - rekao je g. Head. - Ti crnju nikad nisi vidio.

- Nisi baš rano ustao - rekao je Nelson.

- Ti crnju nikad nisi vidio - ponovio je g. Head. - U našefl<sup>1</sup> okrugu nema crnja otkako smo izjurili onoga prije dvanaest godina, a ti se tada još nisi ni rodio. - Pogledao je dječaka ka<sup>o</sup> da ga izaziva neka kaže da je već vidio crnca, ako može.

\_jCako ti znaš da ja nisam vidio crnju kad sam prije tamo "ivio? - pitao je Nelson. - Sigurno sam vidio puno crnja.

-Ako si ga i vidio, nisi znao što je to - rekao je g. Head, sad već krajnje razdražen. - Dijete od šest mjeseci ne zna što je crnjo.

\_ pa, ja bi reko da ću poznat crnju ako ga vidim - rekao je dječak, ustao i poravnao svoj kicoški sivi šešir sa strogom crtom i izašao na zahod.

Stigli su do čvorišta nešto prije nego što je vlak trebao doći i stali oko pola metra od prve linije tračnica. G. Head u rukama je imao škarnicl s keksima i konzervom sardina za ručak. Iskrzano narančasto sunce koje se pomaljalo iza planinskog lanca na istoku bojilo je nebo iza njih u zagasito crveno, ali pred njima se još sivjelo i gledali su u siv proziran mjesec, jedva istaknutiji od otiska palca i posve neosvijetljen. Malena limena skretničarska kutija i crna cisterna za gorivo jedini su pokazivali daje tu čvorište; dvoredne tračnice nisu se spajale do zavoja s °bje strane čistine. Vlakovi koji su tuda prolazili kao da su •zranjali iz tunela od stabala, da bi odmah zatim, na sekundu °srnuti hladnim nebom, opet prestravljeno nestali u šumi. G. tthead je morao od prodavača karata specijalno zatražiti da ovaj «k stane, i potajno se bojao da neće; znao je da bi u tom "caju Nelson rekao: "Nisam ni mislio da će neki vlak stati °g tebe." Pod beskorisnim jutarnjim mjesecom tračnice su kovale bjeličasto i krhko. I starac i dijete nepomično su zurili P<sup>re</sup>d sebe, kao da čekaju ukazanje.

onda, najednom, prije nego što je g. Head mogao odlučiti C<sup>e</sup> u se vratiti, začuo se dubok zvuk koji opominje, nalik na

blejanje, i pojavio se vlak, klizeći vrlo sporo i gotovo nečujm oko šumovitog zavoja nekih dvjesto metara niže, a sprijeda mu je sijalo jedno žuto svjetlo. G. Head još nije bio siguran da će stati, a činilo mu se da će ispasti još veći glupan ako polako prođe kraj njih. No i on i Nelson bili su spremni ignorirati vlak u slučaju da se ne zaustavi.

Lokomotiva je projurila kraj njih i nosovi su im se napunili smradom vruće kovine; a onda se drugi vagon zaustavio točno ondje gdje su stajali. Kondukter s licem prastarog natečenog buldoga stajao je na stubi kao da ih čeka, premda nije izgledao kao da mu je stalo hoće li se popeti ili ne. - Nadesno - rekao je.

Ulazak je trajao tek djelić sekunde i vlak je već brzao dalje dok su ulazili u vagon u kojemu je vladala tišina. Putnici su većinom još spavali; nekima su glave visjele s naslona za ruke, neki su se ispružili preko dva sjedala, a neki su noge nemarno prepriječili preko hodnika. G. Head je ugledao dva slobodna sjedala i gurnuo Nelsona u tom smjeru. - Sjedni kraj prozora - rekao je svojim normalnim tonom koji je zazvučao vrlo glasno tako rano ujutro. - Nikom ne smeta ako tamo sjedneš jer nije zauzeto. Sjedni tu.

- Čuo sam te - promrmljao je dječak. - Ne moraš se derati - te je sjeo i okrenuo lice prema staklu. Ondje je ugledao sablasno blijedo lice kako mu se mršti pod obodom sablasno blijedog šešira. Njegov djed također je bacio brz pogled i ugledao drukčiju sablast, blijedu ali nasmiješenu, pod crnim šeširom-

G. Head je sjeo i smjestio se, te izvadio kartu i počeo naglas čitati sve što je na njoj pisalo. Ljudi su se počeli micati. Neki su se probudili i zagledali u njega. - Skini šešir - rekao je Nelson i skinuo svoj, te ga stavio na koljeno. Imao je nešto malo sjede

kose koja je s godinama poprimila boju duhana i sad mu se leela preko zatiljka. Tjeme mu je bilo ćelavo i naborano. Nelson je skinuo šešir i stavio ga na koljeno, pa su čekali konduktera da im dođe pogledati karte.

Čovjek preko puta njih ispružio se preko dva sjedala, noge je upro u prozor, a glava mu je stršila u hodnik. Na sebi je imao svijetloplavo odijelo i žutu košulju raskopčanu oko vrata. Upravo je otvorio oči i g. Head baš se kanio predstaviti, kad se straga pojavio kondukter i progundao: - Karte.

Kad je kondukter otišao, g. Head je dao Nelsonu polovicu karte za povratak i rekao: - Metni to u džep i nemoj izgubiti ili ćeš morati ostati u gradu.

- Možda i hoću - rekao je Nelson kao da je to razuman prijedlog.

G. Head se pravio da ga nije čuo. - Malome je prvi put da ide vlakom - objasnio je čovjeku prekoputa, koji je sada sjedio na rubu sjedala a noge je spustio na pod.

Nelson je opet prkosno nabio šešir na glavu i ljutito se okrenuo prema prozoru.

- Ništa još nije vidio - nastavio je g. Head. - Nesvjestan je ^ao i onoga dana kad se rodio, ali vodim ga da se jednom zasjek zasiti.

dječak se nagnuo preko djeda prema neznancu. - Ja sam se u gradu - rekao je. - Rodio sam se tamo. Ovo mi je put da idem. - Izgovorio je to visokim, samouvjerenim glasom, ali čovjek preko puta njih nije izgledao kao da shvaća. P<sup>o</sup> očiju je imao tamnoljubičaste krugove.

• Head se nagnuo i potapkao ga po ruci. - Tako se mora acima ~ rekao je mudro. - Moraš im pokazati sve. Ništa nesmiješ skrivati.

- Aha - rekao je čovjek. Zagledao se u svoja natečena stopala i podigao lijevo dvadesetak centimetara od poda. Minutu kasnije spustio ga je i podigao drugo. Po cijelom vagonu ljudi su počeli ustajati, šetkati uokolo, zijevati i protezati se. Tu i tamo začuo bi se neki glas, a onda je nastao sveopći žamor. Najednom se spokojan izraz na licu g. Heada promijenio. Usta su mu se gotovo zatvorila, a u očima mu se pojavilo neko divlje ali oprezno svjetlo. Gledao je u dubinu vagona. Ne okrećući se, uhvatio je Nelsona za nadlakticu i povukao ga naprijed. - Pogledaj - rekao je.

Golem čovjek kavene puti polako se približavao. Na sebi je imao svijetlo odijelo i žutu satensku kravatu s iglom od rubina. Jedna šaka počivala mu je na trbuhu koji se dostojanstveno uzdizao ispod zakopčanog sakoa, a u drugoj je držao dršku crnog štapa koji je podizao i spuštao namjerno ga zabacujući prema van svaki put kad bi koraknuo. Približavao se vrlo sporo, a njegove krupne smeđe oči gledale su preko glava putnika. Imao je kratke bijele brkove i sijedu kovrčavu kosu. Iza njega bile su dvije mlade žene, obje kavene puti, jedna u žutoj haljini a druga u zelenoj. Hodale su njegovim tempom i čavrljale tihim, grlenim glasovima dok su hodale za njim.

Stisak g. Heada na Nelsonovoj ruci postajao je sve jači. Kad je povorka prošla kraj njih, svjetlost sa safira na prstenu na smeđoj ruci koja je nosila štap odsijevnula je u oku g. Heada, ali on nije podigao pogled, niti je golemi čovjek pogledao njega. Skupina se nastavila kretati do kraja hodnika i izašla iz vagona. Stisak g. Heada na Nelsonovoj ruci popustio je. - Što je to bilo? - upitao je.

- Čovjek - rekao je dječak i indignirano ga pogledao kao da mu je već dosta da tako podcjenjuju njegovu inteligenciju.

- Kakav čovjek? - bio je uporan g. Head, a glas mu je bio bezizražajan.

- Debeo - rekao je Nelson. Počelo mu se činiti da mu valja biti na oprezu.

- Ne znaš kakav? - rekao je g. Head zaključnim tonom.

- Star čovjek - rekao je dječak i odjednom naslutio da mu dan i neće biti zabavan.

- To je bio crnjo - rekao je g. Head i zavalio se u sjedalo.

Nelson je skočio na sjedalo i počeo se ogledati prema stražnjem dijelu vagona, ali crnac je već bio otišao.

- Mislio sam da ćeš prepoznat crnju, kad si ih tolko vidio kad si ono prvi put išo u grad - nastavio je g. Head. - Prvi put vidi crnju - rekao je čovjeku prekoputa.

Dječak je spuznuo u sjedalo. - Rekao si da su crni - rekao je ljutitim glasom. - Nisi rekao da su smeđi. Kako mogu išta znati kad mi ne objasniš dobro?

- Ti si mala neznalica i to je to - rekao je g. Head, ustao i sjeo na prazno sjedalo kraj čovjeka prekoputa.

Nelson se opet okrenuo prema natrag i zagledao u pravcu u kojem je nestao crnac. Činilo mu se da je crnac namjerno prošao hodnikom kako bi napravio budalu od njega i mrzio ga je divljom, sirovom, svježom mržnjom; a sad je shvaćao i zašto ih njegov djed ne voli. Pogledao je prema prozoru i lice mu se razljuto je u njemu vidio kao da mu je govorilo da možda nije došao kušnjama toga dana. Pitao se hoće li uopće prepoznati djeda kada stignu.

Nakon što je ispričao nekoliko priča, g. Head je shvatio da čovjek kojemu se obraća zaspao, pa je ustao i predložio Nelsonu da se prošeću po vlaku i razgledaju njegove dijelove. Čak je htio da dječak vidi toalet, pa su najprije otišli do

muškog WC-a i razgledali instalacije. G. Head demonstrirao je rad hladionika za vodu kao da ga je on izmislio, a pokazao je Nelsonu i umivaonik sa samo jednom slavinom nad kojim su putnici prali zube. Prošli su kroz još nekoliko vagona i došli do vagon-restorana.

Bio je to najotmjeniji vagon u vlaku. Bio je oličen u intenzivnu jaje-žutu boju, a na podu je bio sag boje vina. Nad stolovima su bili široki prozori, a predivni prizori iz brdovitog krajolika ogledali su se u minijaturi na stranama čajnika i čašama. Tri vrlo crna crnca u bijelim odijelima i s pregačama trčali su gore-dolje po hodniku, mahali pladnjevima, klanjali se i naginjali nad putnike koji su doručkovali. Jedan od njih pojurio je prema g. Headu i Nelsonu i rekao, podižući dva prsta: - Stol za dvoje! - ali g. Head mu je glasno odvratio: - Jeli smo kad smo pošli!

Konobar je imao velike smeđe naočale koje su mu povećavale bjeloočnice. - Onda se maknite u stranu, molim - rekao je, površno odmahnuvši rukom kao da rastjeruje muhe.

Ni Nelson ni g. Head nisu se pomaknuli ni za milimetar. - Pogledaj - rekao je g. Head.

Bliži kut vagon-restorana, u kojemu su stajala dva stola, bio je odvojen od ostatka zastorom boje šafrana. Jedan stol bio je postavljen ali prazan, no za drugim je njima sučelice a ledima okrenut prema zavjesi sjedio golem crnac. Tihim je glasom govorio nešto dvjema ženama dok je maslacem premazivao pecivo. Imao je turobno, tužno lice, a vrat mu je kipio iz bijelog ovratnika. - Njih odvajaju - objasnio je g. Head. A onda je rekao: - Idemo vidjeti kuhinju - pa su krenuli niz vagon-restoran, ali crni konobar pohitao je za njima.

- Putnicima nije dopušten pristup u kuhinju! - rekao je arogantno. - Putnicima NIJE dopušten pristup u kuhinji!

G. Head je stao na mjestu i okrenuo se. - A postoji i dobar razlog za to - povikao je crncu u prsa - jer bi žohari putnike izjurili van!

Svi putnici su se nasmijali, a g. Head i Nelson izašli su cereći se. G. Head je kod kuće bio poznat po dosjetljivosti i Nelson je najednom osjetio snažan ponos. Shvatio je da će mu starac biti jedina potpora na čudnome mjestu kojem su se približavali. Bio bi potpuno sam na svijetu da se izgubi od djeda. Obuzelo gaje golemo uzbuđenje i poželio je zgrabiti kaput g. Heada i čvrsto ga držati, poput djeteta.

Vraćajući se prema svojim sjedalima u prolazu su kroz prozore vidjeli da je krajolik postao prošaran kućicama i daščarama, a paralelno s vlakom išla je cesta. Po njoj su jurili automobili, vrlo sitni i brzi. Nelson je osjetio da ima manje zraka nego prije trideset minuta. Čovjek preko puta njih je otišao, a u blizini nije bilo nikoga s kim bi g. Head mogao razgovarati, pa je gledao kroz prozor, kroz vlastiti odraz, i naglas čitao imena zgrada kraj kojih su prolazili. - Kemijska korporacija Dixie! - objavio je. - Brašno Southern Maid! Vrata Dbrie! Pamučni proizvodi Southern Belle! Pattvn maslac od kikirikija! Šećerni sirup Southern Mammv!

- Prestani! - prosiktao je Nelson.

Po cijelom vagonu ljudi su počeli ustajati i skidati prtljagu <sup>sa</sup> stalaža iznad glava. Žene su oblačile kapute i stavljale šešire. Kondukter je gurnuo glavu kroz vrata vagona i zarežao: - ^rvaposssstajamriii" - na što je Neslon poskočio sa sjedala, resući se. G. Head ga je gurnuo nadolje za rame.

- Samo sjedi - rekao je dostojanstveno. - Prva postaja je na kraju grada. Druga postaja je na glavnom kolodvoru. - To je saznanje stekao prilikom svoga prvog posjeta gradu kad je sišao na prvoj postaji i morao platiti nekom čovjeku petnaest centa da ga odvede u središte grada. Nelson je sjeo, sav blijed. Prvi put u životu shvatio je da mu je djed prijeko potreban.

Vlak je stao da putnici sidu, te je nastavio kliziti dalje kao da se nikad i nije zaustavio. Vani, iza redova smeđih ruševnih kuća, uzdizao se niz plavih zgrada, a iza njih blijedo ružičasto-sivo nebo postupno se rasplinjavalo. Vlak je ušao u ranžirni kolodvor. Gledajući dolje, Nelson je vidio redove i redove srebrnih tračnica kako se umnažaju i križaju. A onda, prije nego što ih je počeo brojati, u njega se zagledalo lice na prozoru, sivo ali jasno, pa je okrenuo glavu. Vlak je ušao u postaju. I on i g. Head poskočili su i potrčali prema vratima. Ni jedan od njih nije primijetio da su na sjedalu ostavili škarnici s ručkom.

Ukočeno su prošli kroz malenu postaju i izašli kroz teška vrata, našavši se usred prometne gungule. Gomile ljudi žurile su na posao. Nelson nije znao kamo bi prije pogledao. G. Head se naslonio na zid i zurio pred sebe.

Naposljetku je Nelson rekao: - Onda, kako ćemo vidjeti sve što se ima vidjeti?

G. Head nije odgovorio. A onda, kao da mu je pogled na ljude u prolazu dao ideju, rekao je: - Hodat ćemo - i krenuo niz ulicu. Nelson je pošao za njim, poravnavajući šešir. Sa svih strana preplavljivali su ga prizori i zvukovi te do prvog uglu jedva da je znao što vidi. Na drugom uglu g. Head se okrenuo i pogledao iza sebe prema postaji iz koje su izašli, kolodvoru boje kita s betonskom kupolom na vrhu. Pomislio je da će se,

bude li stalno držao na oku tu kupolu, poslijepodne znati vratiti na vlak.

Dok su hodali, Nelson je počeo razaznavati pojedinosti i primjećivati izloge prodavaonica, natrpane svakakvom opremom - željezarijom, tekstilom, hranom za perad, alkoholom. Prošli su kraj jednoga na koji mu je g. Head posebno skrenuo pozornost, gdje si mogao ući i sjesti na stolac te podići noge na oslonce da ti crnac ulašti cipele. Hodali su polako i zastajali na ulazima da on vidi što se događa u pojedinom lokalima, ali ni u jedan nisu ušli. G. Head čvrsto je odlučio da neće ući ni u jednu prodavaonicu u gradu jer se pri svome prvom posjetu izgubio u nekoj velikoj, a izlaz je pronašao tek kad ga je mnogo ljudi izvrijeđalo.

Usred idućeg bloka naišli su na prodavaonicu pred kojom je stajao stroj za vaganje, pa su se jedan po jedan popeli na nju, ubacili novčić i dobili ceduljicu. Na ceduljici g. Head je pisalo: "Težite 120 funta. Čestiti ste, hrabri, i svi vam se prijatelji dive." Stavio je ceduljicu u džep, iznenađen što je stroj pogodio njegov karakter ali ne i njegovu težinu, jer nedavno se bio izvagao na vagi za žito i znao je da ima 110. Na Nelsonovoj ceduljici je pisalo: "Težite 98 funta. Čeka vas slavna sudbina, ali čuvajte se crnih žena." Nelson nije poznao nijednu ženu i znao je samo 68 funta, ali g. Head istaknuo je da je stroj vjerojatno otisnuo brojku naopačke, te da mu je ono 9 zapravo značilo 6.

Krenuli su dalje i na kraju petog bloka ulica kolodvorska "Pola izgubila se iz vidika, pa je g. Head skrenuo nalijevo. Nelson bi pred svakim izlogom stajao cijeli sat da idući nije još zanimljiviji. Najednom je rekao: - Ja sam ovdje rođen!

- G. Head okrenuo se i preneraženo ga pogledao. Lice mu je bilo zajapureno i razdragano. - Odavde sam ja! - rekao je.

G. Head bio je užasnut. Uvidio je kako je došlo vrijeme da poduzme drastične korake. - Daj da ti pokažem nešto što još nisi vidio - rekao je i poveo ga do ugla gdje se nalazio ulaz u kanalizaciju. - Čučni - rekao mu je - i gurni glavu unutra - te ga je držao za kaput dok se dječak saginjao da gurne glavu u kanalizaciju. Odmah ju je povukao, čuvši kлокotanje duboko ispod pločnika. Onda mu je g. Head objasnio sve o kanalizacijskom sustavu, kako on teče ispod cijeloga grada, kako se u njemu nalaze sve otpadne vode i pun je štakora i kako čovjek može upasti unutra pa će ga usisati beskrajni tuneli crni kao noć. Svakoga časa bilo kojeg čovjeka u gradu može usisati kanalizacija i on će nestati bez traga. Tako je dobro sve to opisao da je Nelson nekoliko sekundi bio potresen. Povezao je kanalizacijske hodnike s ulazom u pakao i prvi put shvatio kako je izgrađen svijet u svojim nižim predjelima. Odmaknuo se od rubnika.

A onda je rekao: - Da, ali ne moraš prilaziti rupama - i lice mu je poprimilo onaj tvrdoglavi izgled koji je njegova djeda neizmjereno znao razdražiti. - Odavde sam ja! - rekao je.

G. Heada obuzeo je očaj, no samo je promrmljao: - Zasitit ćeš se ti toga - i krenuli su dalje. Nakon još dva bloka skrenuo je nalijevo, predosjećajući da kruži oko kupole; a tako je i bilo, jer za pola sata opet su prošli ispred željezničke postaje. Nelson nije odmah primijetio da dvaput gleda iste prodavaonice, ah kad su prošli kraj onoga u kojemu podigneš noge na oslonac pa ti crnac lasti cipele, primijetio je da hodaju ukrug.

- Bili smo tu! - povikao je. - Čini se meni da ti ne znaš gdje si!

\_ Na tren sam pobrkao smjer - rekao je g. Head pa su skrenuli u drugu ulicu. I dalje nije namjeravao previše se udaljiti od kupole, pa je nakon što su idući u novom smjeru prešli dva bloka skrenuo lijevo. U ovoj ulici nalazile su drvene stambene zgrade na jedan ili dva kata. S pločnika se moglo lijepo vidjeti sobe i g. Head je bacio pogled kroz jedan prozor i ugledao ženu kako leži na željeznom krevetu i gleda prema van; bila je pokrivena plahtom. Njezin ga je značajan pogled potresao. Niotkuda se pojavio dječak divljačkoga izgleda na biciklu i on je morao skočiti u stranu da ga ne udari. - Ništa njima ne znači ako sruše čovjeka - rekao je. - Drži se ti mene.

Još su neko vrijeme tako hodali ulicama poput ove, a onda se sjetio da opet mora skrenuti. Kuće kraj kojih su sada prolazili bile su neoličene, a drvo na njima djelovalo je trulo; ulica je bila uža. Nelson je vidio crnca. Pa još jednog. Pa još jednog. - U ovim kućama žive crnje - zaključio je.

- Dođi, idemo onda dalje - rekao je g. Head. - Nismo došli gledati crnje - pa su skrenuli u drugu ulicu, ali i dalje su posvuda bili crnci. Nelson se počeo češati, pa su ubrzali korak kako bi što prije izašli iz te četvrti. Na pragovima kuća stajali su crnci u potkošuljama a na dotrajalim tremovima njihale su crnkinje. Crnčići su se igrali u kanalima, a igru bi prekidali samo da ih pogledaju. Ubrzo su počeli prolaziti kraj nizova Prodavaonica s crnim mušterijama, ali pred njima nisu Ostajali. Sa svih strana gledale su ih crne oči na crnim licima. ~ Da - rekao je g. Head - tu si se ti rodio - baš tu, gdje su svi crnje.

Nelson se namrštitio. - Ja mislim da smo se mi izgubili zbog ebe.

G. Head naglo se okrenuo i pogledom potražio kupolu. Nije bila na vidiku. - Nismo se izgubili - rekao je. - Samo si se umorio od hodanja.

- Nisam se ja umorio, gladan sam - rekao je Nelson. - Daj mi keks.

Tada su otkrili da su izgubili svoj ručak.

- Ti si nosio škarniel - rekao je Nelson. - Ja bih ga bolje čuvao.

- Ako ti želiš biti vodič, ja odoh dalje sam a tebe ću ostaviti tu - rekao je g. Head i sa zadovoljstvom primijetio da je mali problijedio. Međutim, znao je da su se izgubili i da se sve više udaljavaju od postaje. I on je bio gladan, a već pomalo i žedan, a kako su se nalazili u crnačkoj četvrti, obojica su se počeli znojiti. Nelson je imao cipele, a na to nije bio naviknut. Betonski pločnici bili su vrlo tvrdi. Obojica bi rado negdje malo sjeli i odmorili, ali to nisu mogli pa su nastavili hodati, a dječak je ispod glasa mumljao: - Prvo izgubiš škarniel, onda se izgubiš - a g. Head bi povremeno progundao: - Tko god hoće biti iz ovog raja za crnje, nek samo izvoli!

Sunce je već bilo visoko na nebu. Do njih su dopirali mirisi iz kuća u kojima se kuhao ručak. Crnci su svi izašli na svoje pragove i gledali ih kako prolaze. - Zašto ne pitaš nekog od ovih crnja da ti pokaže put? - pitao je Nelson. - Zbog tebe smo se izgubili.

- Ti si se tu rodio - rekao je g. Head. - Samo ti pitaj ako ti se pita.

Nelson se bojao crnih muškaraca a nije htio da mu se crna djeca smiju. Nešto dalje vidio je debelu crnkinju naslonjen na vežu koja se otvarala na pločnik. Kosa joj je stršila uokolo glave bar desetak centimetara, a stajala je na bosim smedin

topalima koja su na krajevima prelazila u ružičasto. Na sebi imala ružičastu haljinu koja je točno otkrivala oblik njezina tijela. Kad su stigli pred nju, lijeno je prinijela ruku glavi i prsti joj nestali u kosi.

Nelson je stao. Osjetio je kako mu ženine tamne oči usisavaju dah. - Kako da se vratimo u grad? - rekao je glasom koji nije zvučao kao da je njegov.

Nakon minute rekla je: - Sad ste u gradu - punim dubokim tonom od kojega se Nelson osjetio kao da gaje netko pošpricao hladnim kapljicama.

- Kako da se vratimo na vlak? - rekao je istim onim pisutavim glasom.

- Možete tramvajem - rekla je.

Shvatio je da mu se ruga, ali bio je toliko paraliziran da se nije mogao ni namrgoditi. Stajao je i upijao svaku pojedinost na njoj. Njegov pogled kretao se od njezinih velikih koljena do njezina čela, da bi onda napravio trokut prelazeći s blistavog znoja na njezinu vratu preko njezina golema poprsja duž gole nadlaktice natrag do prstiju zarivenih u kosu. Odjednom je Poželio da se ona sagne, da ga podigne i privije k sebi, i htio je osjetiti njezin dah na svome obrazu. Htio je gledati sve dublje njezine oči dok ga ona sve jače stišće. Nikad prije takvo što osjetio. Osjećao se kao da strmoglavo pada kroz najmračniji tunel crn kao noć.

~ Idi do one tamo ulice i sjedni na tramvaj pa će te odvesti Postaje, pilence - rekla je.

Nelson bi joj se onesvijestio pred nogama da ga g. Head grubo odvukao. - Ponašaj se kao da nemaš nimalo mozga! \* 8 u ndao je.

Požurili su se niz ulicu i Nelson se nije više osvrtao da vid' ženu. Žustro je nabio šešir na lice koje je već gorjelo od srama. Sablast koja mu se podrugljivo smješkala s prozora u vlaku j sve zle slutnje koje su ga obuzele na putu ovamo sad su mu se vratili, i sjetio se da mu je ceduljica s vage rekla neka se čuva crnih žena, a njegovu djedu da je čestit i hrabar. Uhvatio je starca za ruku; bio je to znak ovisnosti koju je rijetko pokazivao.

Uputili su se niz ulicu prema tračnicama niz koje je dolazio dugački klopotavi žuti tramvaj. G. Head nikad se još nije ukrcao na tramvaj pa ga je pustio da prođe. Nelson je šutio. S vremena na vrijeme usta bi mu počela lagano podrhtavati, ali njegov djed, zaokupljen vlastitim problemima, nije mu obraćao pozornost. Stajali su na uglu i nisu gledali crnce koji su prolazili i išli svojim poslom baš kao da su bijelci, osim što ih je većina zastala da odmjeri g. Heada i Nelsona. G. Headu palo je na pamet da tramvaj vozi po tračnicama, pa i oni mogu slijediti tračnice. Lagano je pogurnuo Nelsona i objasnio da će ići za tračnicama sve do kolodvora, pješice, pa su krenuli.

Ubrzo su, na svoje veliko olakšanje, ponovno počeli vidati bijelce, i Nelson je sjeo na pločnik i naslonio se na zgradu. - Moram se malo odmoriti - rekao je. - Ti si izgubio škarnicl i put. Možeš sad malo čekati da se odmorim.

- Idemo za tračnicama - rekao je g. Head. - Samo ih ne smijemo izgubiti iz vida, a i ti si se mogao sjetiti škarnicla. Ti si se tu rodio. Ovo je tvoj rodni grad. Drugi put si tu. Trebao bi se bolje snalaziti - čučnuo je i nastavio tim tonom, ali dječak je samo skinuo cipele s užarenih tabana i ništa nije odgovarao.

-A onda stane tamo i počne se ceriti kao čimpanza crnju<sup>51</sup> koja mu daje upute! Bože svemogućí! - rekao je g. Head.

\_ ja sam samo rekao da sam se tu rodio - rekao je dječak drhtavim glasom. - Nisam rekao da će mi se sviđati ili da neće. Nisam ja rekao da mi se ide. Samo sam rekao da sam se tu rodio i ja tu ništa nisam kriv. Hoću kući. Nisam ni htio doći. Sve si ti sam smislio. Kako znaš da ne idemo za tračnicama u krivom smjeru?

Ovo posljednje palo je na pamet i g. Headu. - Tu su svi bijelci-rekao je.

- Ovuda prije nismo prošli - rekao je Nelson. Bilo je to naselje sa zgradama od opeke koje su možda bile nastanjene, a možda i nisu. Nekoliko praznih automobila bilo je parkirano uz rubnik, a naišao bi i pokoji prolaznik. Vrelina pločnika probijala je kroz Nelsonovo tanko odijelo. Oči su mu se počele sklapati, i nakon nekoliko minuta glava mu je klonula prema naprijed. Ramena su mu se jednom-dvaput trznula, a onda se prevrnuo na bok i iscrpljen se ispružio na pločnik: obuzeo ga je san.

G. Head u tišini ga je gledao. I on je bio vrlo umoran, ali nisu mogli spavati istodobno, a on ionako ne bi mogao zaspati jer nije znao gdje su. Za koju minutu Nelson će se probuditi, osvježen od sna i vrlo samouvjeren, i počet će prigovarati da je on izgubio škarnicl i put. Bilo bi tebi jako veselo da ja nisam<sup>uu</sup> pomislio je g. Head; a onda mu je nešto palo na pamet.

Nekoliko minuta promatrao je ispruženu figuru; onda je<sup>na</sup> jednom ustao. Opravdao je svoj postupak rekavši sam sebi Qa djetetu katkad moraš prirediti lekciju koju neće zaboraviti, a Pogotovo kada se to dijete stalno iznova sve drskije inati.

<sup>es</sup>umno je otišao do pet-šest metara udaljenog ugla i sjeo na Pokrivenu kantu za smeće u pokrajnjoj uličici; odatle je mogao Redati što će Nelson učiniti kad se probudi sam.



Dječak je nemirno drijemao, napola svjestan nejasnih zvukova i crnih oblika koji su se kretali iz nekog mračnog dijela njega prema svjetlu. Lice mu se micalo u snu, a koljena je podvukao pod bradu. Sunce je bacalo mutno suho svjetlo na usku uličicu; sve je izgledalo točno onako kako je i bilo. Nešto kasnije g. Head, poguren na poklopcu kante za smeće poput starog majmuna, donio je odluku da će ako se Nelson uskoro ne probudi on glasno tresnuti nogom o kantu. Pogledao je na sat i vidio da su dva sata. Njihov vlak kretao je u šest, a pomisao da bi im mogao pobjeći bila je prestrašna a da bi je uopće razmotrio. Udario je petom u kantu i uličicom je odjeknuo šuplji prasak.

Nelson je skočio na noge, uzviknuvši. Pogledao je onamo gdje mu je trebao biti djed i razrogačio oči. Nekoliko se puta okrenuo oko sebe a onda, podigavši noge i zabacivši glavu, jurnuo ulicom poput razbješnjelog divljeg ponija. G. Head skočio je s kante i potrčao za njim, ali dijete se već izgubilo iz vida. Vidio je još samo munjeviti tračak sivoga kako dijagonalno nestaje ulicu dalje. Trčao je koliko su ga noge nosile, gledajući na obje strane na svakom križanju, ali više ga nije ugledao. A onda, kad je prelazio preko trećeg križanja, već potpuno bez daha, pola ulice dalje ugledao je prizor od kojeg je stao kao ukopan. Čučnuo je iza kontejnera za smeće da pogleda i da se dozove.

Nelson je sjedio raširenih nogu, a do njega je ležala postarija žena i vrištala. Po pločniku je bio razbacan špeceraj. Okolo se već okupilo mnoštvo žena koje su tražile pravdu i g. Head razgovijetno čuo staricu na pločniku kako viče: - Slomio si mi gležanj! Platit će mi tvoj otac za to! Sve do zadnjeg novčića-

licija! Policija! - Nekoliko žena vukle su Nelsona za rame, li dječak je bio previše ošamućen da ustane.

Nešto je natjeralo g. Heada da izađe iza kontejnera za smeće i krene prema naprijed, ali jedva puzećim korakom. Još nikad u njegovu životu nije ga oslovio policajac. Žene su se vrtjele oko Nelsona kao da će se svaki čas obrušiti na njega i rastrgati ga, a starica je i dalje vrištala da joj je slomljen gležanj i neka zove pozornika. G. Head približavao se tako polako kao da je nakon svakog koraka unaprijed koraknuo unatrag, ali kad se približio na oko tri metra, Nelson ga je ugledao i poskočio. Dijete gaje obgrlilo oko bokova i grčevito se prilijepilo za njega, daščući.

Žene su se sve okomile na g. Heada. Ranjenica se uspravila u sjedeći položaj i povikala: - Slušajte me, gospodine! Platit ćete mi sve do zadnjeg novčića za doktorski račun što ga je skrivio vaš mali! On je maloljetni prijestupnik! Gdje je taj policajac? Zapišite ime i adresu ovog čovjeka!

G. Head pokušavao je odvojiti Nelsonove prste koji su mu se žarili u bedra. Starčeva glava utonula je u ovratnik poput kornjačine; oči su mu bile pocakljene strahom i oprezom.

~ Vaš mali mi je slomio gležanj! - povikala je starica. - Policija!

G. Head oćutio je da mu se s leda približava policajac. Pomićno se zagledao u žene pred sobom koje su se u svom J<sup>es</sup>u sabile u čvrsti zid da mu onemoguće bijeg. - To nije J mali - rekao je. - U životu ga nisam vidio.

Osjetio je kako Nelsonovi prsti ispadaju iz njegovih bedara. su ustuknule, užasnuto zureći u njega, kao da im se gadi čovjek koji se odriče vlastite slike i prilike da se ne natjerati da ga dotaknu. G. Head prošao je kroz prolaz

koji su mu žene šutke oslobodile, a Nelsona je ostavio. p<sub>re</sub>J sobom nije vidio ništa osim šupljeg tunela koji je nekoć bi<sub>o</sub> ulica.

Dječak je ostao stajati na mjestu, isturena vrata i obješenih ruku. Šešir mu je bio nabijen na čelo tako jako da na njemu više nije bilo nabora. Ozlijeđena žena ustala je i zaprijetila mu stisnutom šakom, a druge su ga sažaljivo pogledavale, no on ništa od toga nije vidio. Nigdje u blizini nije bilo policajca.

Minutu kasnije počeo je mehanički hodati, ne trudeći se da stigne djeda; samo je hodao za njim na nekih dvadeset koraka razdaljine. Tako su prešli pet blokova ulica. Ramena g. Heada bila su pogurena a vrat mu je visio prema naprijed pod takvim kutom da se otraga nije vidio. Bojao se okrenuti glavu. Napokon je preko ramena bacio brz pogled pun nade. Dvadeset metara iza sebe ugledao je dva mala oka koja su mu se zarila u leda poput šiljaka na vilama.

Dječak nije lako praštao, ali ovo je bilo prvi put da je i imao što oprostiti. G. Head se nikada dosad nije osramotio. Nakon još dva bloka okrenuo se i zazvao preko ramena visokim, očajnički vedrim glasom: - Idemo nekamo na Coca-Colu!

S dostojanstvom kakvo još nikad dotad nije pokazao, Nelson je stao i djedu okrenuo leda.

G. Head počeo je osjećati težinu svoga čina. Dok su hodah. njegovo lice postalo je hrpa udubina i golih grbina. Nije vidio kraj čega su prolazili, ali opazio je da su skrenuli s tračnica' Kupole nije bilo na vidiku, a popodne je odmicalo. Znao je da će, ako ih u gradu zatekne mrak, biti pretučeni i opljačkan\*-. Za sebe i nije očekivao ništa drugo doli pravodobne Bozj<sup>e</sup> kazne, ali nije mogao podnijeti pomisao da će Nelson bit' kažnjen za njegove grijehe i da ga čak i sada vodi u propast.

Nastavili su hodati ulicu za ulicom kroz nepregledan niz iskih kuća od opeke sve dok g. Head zamalo nije pao preko slavine za vodu koja je virila oko šest palaca preko ruba travnjaka. Od jutros nije popio vode, ali osjećao je da je sada ne zaslužuje. A onda je pomislio da je Nelson možda žedan i da bi mogli obojica piti i tako se pomiriti. Čučnuo je i prislonio usta na otvor slavine, te odvrnuo i pustio hladni mlaz vode u svoje grlo. A onda je zazvao visokim očajničkim glasom: - Dođi, popij malo vode!

Ovoga puta dijete je zurilo kroz njega gotovo šezdeset sekunda. G. Head se podigao i nastavio hodati kao da je popio otrov. Iako je zadnji put pio vodu u vlaku, kad je popio nekoliko gutljaja iz papirnate šalice, Nelson je prošao prezrevši slavinu s koje je pio njegov djed. Kad je g. Head to vidio, izgubio je svaku nadu. Na sve slabijem popodnevnom svjetlu njegovo je lice izgledalo skrhanu i napušteno. Ćutio je dječakovu postojanu mržnju koja je ravnomjernim korakom putovala za njim, i znao je da - ako kojim čudom ne završe umoreni u gradu - ona neće nestati do kraja njegova života. Znao je da<sup>sa</sup> da ulazi u crn, nepoznat svijet u kojemu ništa nije kao što je Pnje bilo, prema dugoj starosti bez poštovanja i kraju koji će s veseljem dočekati jer će to biti kraj.

oto se Nelsona tiče, njegov um zamrznuo se oko djedove flaje kao da ju je htio očuvati netaknutu i iznijeti kao dokaz " svane Sudnji dan. Hodao je ne gledajući ni na jednu ni na §<sup>u</sup> stranu, ali svako malo trznuo bi ustima i tad bi osjetio Kal<sup>o</sup> e iz neke nepoznate dubine u njegovu tijelu uzdiže °vit crni oblik kao da želi otopiti njegovu zamrznutu viziju "im jedinim vrućim stiskom.

Sunce je zapalo iza niza kuća i oni su neopazice ušli u otmjeno prigradsko naselje gdje su raskošna zdanja od ceste bile odvojena travnjacima s fontanama za ptice. Ovdje je se bilo pusto. Već dugo na ulici nisu sreli ni psa. Velike bijele kuće djelovale su poput djelomično potopljenih ledenjaka u daljini. Nije bilo nogostupa, samo ceste koje su zavijale i zavijale u beskrajnim apsurdnim krugovima. Nelson se nije pokušao približiti g. Headu. Starac je osjetio da će, ako vidi otvor za kanalizaciju, uskočiti u njega i pustiti da ga odnese struja; a mogao je zamisliti dječaka kako stoji i tek s mrvicom zanimanja gleda kako on nestaje.

Glasan lavež grubo ga je trgnuo iz razmišljanja. Podigao je pogled i vidio da mu se približava debeo čovjek s dva buldoga. Podigao je obje ruke i počeo mahati poput brodolomca na pustom otoku. - Izgubio sam se! - povikao je. - Izgubio sam se i ne znam naći put, ja i dječak moramo stići na vlak, a ne mogu naći postaju! O Bože, izgubio sam se! Bože, pomoz mi, izgubio sam se!

Čovjek, koji je bio ćelav a na sebi je imao pumperice za golf, upitao ga je koji je to vlak, a g. Head posegnuo je u džep za kartama tresući se tako silovito da ih je jedva mogao držati. Nelson je prišao na petnaest stopa i stao gledati.

- Pa - rekao je debeljko, pružajući mu karte - nemate vremena da se vratite u grad, ali možete ga uhvatiti na prigradskoj postaji. To vam je tri ulice dalje - i počeo mu je davati upute.

G. Head zurio je kao da se polako vraća iz mrtvih, a kad je čovjek završio i otišao s psima koji su mu skakutali oko nogu okrenuo se prema Nelsonu i bez daha rekao: - Idemo doma-

Dijete je stajalo oko tri metra dalje, a pod sivim šeširom vidjelo mu se lice u kojemu nije bilo ni kapi krvi. Oči su mu

hladno likovale. U njima nije bilo svjetlosti, osjećaja, zanimanja. Samo je stajao, onako sitan, i čekao. Dom za njega nije značio ništa.

G. Head polako se okrenuo. Osjećao je da sada zna kakvo bi bilo vrijeme bez godišnjih doba, kakva vrelina bez svjetla, i što bi bio čovjek bez spasenja. Nije mario ako uopće ne stigne na vlak i da mu nešto iznenada nije privuklo pozornost, poput krika koji dopire iz nadirućeg sumraka, možda bi zaboravio da je uopće krenuo na ikakvu postaju.

Nije prešao ni petsto metara kad je na dohvat ruke ugledao gipsani kip crnca kako pognut sjedi na niskoj ogradi od žute opeke koja je zavijala oko širokog travnjaka. Crnac je bio otprilike Nelsonova uzrasta i nestabilno je visio prema naprijed jer je kit koji ga je držao uza zid bio napukao. Jedno oko bilo mu je posve bijelo, a u ruci je držao komad smeđe lubenice.

G. Head stao je i nijemo se zagledao u njega, a nedaleko od njega ubrzo se zaustavio i Nelson. Dok su tako stajali, g. Head je šapnuo: - Umjetni crnjo!

Nije se moglo reći je li umjetni crnac trebao biti mlad ili star; izgledao je previše očajno i za jedno i za drugo. Trebao je Ogleđati sretno jer su mu kutovi usta bili podignuti, ali otkriveno oko i kut pod kojim je bio naheren davali su mu izgled izgubljenog očaja.

~ Umjetni crnjo! - ponovio je Nelson tonom istovjetnim s njim g. Heada.

I tako su njih dvojica stajali ondje vratova isturenih gotovo pod istim kutom, ramena pogrbljenih na gotovo isti način, s kama koje su im identično podrhtavale u džepovima. G. Head izgledao je kao prastaro dijete, a Nelson kao minijaturan crnac. Stajali su i zurili u umjetnog crnca kao suočeni s nekom

velikom tajnom, nekim spomenikom tuđoj pobjedi koji ih i ujedinió u zajedniókom porazu. Obojica su osjećali kako on otapa njihove nesuglasice poput djela milosrđa. G. Head dosad nije znao kako izgleda milosrđe, jer je bio predobar da bi ga zaslužio, ali osjećao je da sada zna. Pogledao je Nelsona i shvatio da mu mora nešto reći kako bi pokazao djetetu daje još mudar, a u pogledu kojim mu je dječak uzvratilo vidio je nasušnu potrebu da ga u to uvjeri. Nelsonove oči kao da su ga preklinjale neka mu jednom zanavijek objasni misterij postojanja.

G. Head je otvorio usnice da kaže nešto uzvišeno i čuo sebe kako govori: - Ovdje nemaju dosta pravih. Moraju si napraviti umjetnoga.

Sekundu kasnije dječak je kimnuo dok su mu usta čudno podrhtavala i rekao: - Idemo doma dok se opet nismo izgubili.

Vlak je klizeći ušao u prigradsku postaju baš kad su stigli pa su obojica ušli, a deset minuta prije nego što je trebao stići na čvorište otišli su do vrata i stali ondje spremni da skoče ako se ne bi zaustavio; ali zaustavio se, baš kad je mjesec, opet u punom sjaju, iskočio iza oblaka i okupao čistinu svjetlošću. Dok su silazili, vlati kadulje nježno su treperile u srebrnim sjenama, a klinkeri pod njihovim nogama svjetlucali su svježim crnim svjetlom. Vrhovi krošnji koji su okruživali čvorište poput zaštitnih zidina nekog vrta bili su tamniji od neba prevješenog divovskim bijelim oblacima što su se sijali poput lampiona.

G. Head je nepomično stajao i ćutio kako ga se opet dotiče djelo milosrđa, ali ovoga puta znao je da nema riječi kojima bi ga mogao opisati. Shvatio je da ono nastaje iz agonije, koja nije uskraćena nijednome čovjeku i koja se na čudne načine daje djeci. Shvatio je da samo njega čovjek može ponijeti u smrt svome Stvoritelju, i najednom je počeo gorjeti od sram<sup>3</sup>

"to ga ima tako malo. Stajao je užasnut, sudeći sebi s Božjom me hitošću, dok je djelo milosrđa poput plamena prekrivalo njegov ponos i proždíralo ga. Nikad prije nije sebe smatrao velikim grešnikom, ali sada je uvidio da je njegova istinska jzopaćenost bila skrivena od njega kako ga ne bi bacila u očaj. Shvatio je da su mu oprošteni grijesi sve od početka svijeta, kad se u njegovu srcu začeo Adamov grijeh, pa do dana današnjega, kad je zanijekao sirotog Nelsona. Uvidio je da nijedan grijeh nije odveć čudovišan da bi ga otklonio od sebe, a kako je ljubav Božja srazmjerna njegovu oprostui, osjetio se spremnim da toga časa stupi u Raj.

Smirujući svoj izraz lica pod sjenom oboda na šeširu, Nelson ga je promatrao s mješavinom umora i sumnjičavosti, ali kad je vlak klizeći promaknuo kraj njih i nestao u šumi poput uplatašene zmiije, čak se i njegovo lice razvedrilo i promrmrljao je: - Drago mi je što sam jednom išo, al neću nikad više!

## KRUG U VATRI

**K**ATKADA je posljednji red stabala bio čvrst sivoplavi zid tek nešto tamniji od neba, ali toga popodneva bio je gotovo crn, a iza njega blještalo je olovnobijelo nebo. - Znete onu ženu što je rodila dijete u onim željeznim plućima? - rekla je gđa Pritchard. Ona i djetetova majka bile su pod prozorom s kojega je gledalo dijete. Gđa Pritchard bila je naslonjena na dimnjak, ruke je prekrizila na izbočini koju je tvorio njezin trbuh, a jedno je stopalo prekrizila preko drugoga i palcem uprla u tlo. Bila je to krupna žena sa sićušnim šiljastim licem i mirnim pronicavim očima. Gđa Čope bila je posve drukčija: vrlo niska i okretna, sa širokim okruglim licem i crnim očima koje kao da su se sve vrijeme povećavale iza naočala, kao da se stalno nečemu čudi. Čučala je i čupala travu iz rubnih gredica okolo kuće. Obje žene imale su šešire za sunce koji su nekoć bili identični, ali onaj gde Pritchard sada je izbljedio i izvi' toperio se, a onaj gde Čope i dalje je bio krut i jarkozelen.

- Čitala sam o njoj - rekla je.

- Ona je bila Pritchardova, samo je bila udana za Brookinsa, a s m o bile svojta - to mi je zaova u sedmom-osmom koljenu, po mužu.

- Vidi-vidi - promrmljala je gđa Čope i bacila iza sebe velik busen oštrike. Okomila se na korov i oštriku kao da su samo zlo poslano od đavla da uništi vrt.

- Kako smo bili svoji, išli smo vidjeti tijelo - rekla je gđa Pritchard. - Vidjeli smo i čedo.

Gđa Čope nije rekla ništa. Već je bila naviknula na takve zlosretne priče; govorila je daje umaraju do iznemoglosti. Gđa Pritchard bila je u stanju prohodati trideset milja samo da vidi kako nekoga pokapaju. Gđa Čope uvijek bi promijenila temu na nešto vedrije, ali dijete je primijetilo da to gđu Pritchard samo ozlovolji.

Dijete je mislilo da prazno nebo izgleda kao da se upire u zid tvrđave i pokušava provaliti. Drveće s druge strane obližnje poljane sličilo je krpari od sivog i žutog zelenila. Gđu Čope uvijek su zabrinjavali požari u njezinoj šumi. Po vjetrovitim noćima govorila bi djetetu: - O, Gospodine, pomoli se da ne bukne vatra, tako je vjetrovito - a dijete bi nešto progundalo lza svoje knjige ili uopće ne bi odgovorilo, jer je to već mnogo puta čulo. Po ljetnim večerima kad su sjedile na trijemu gđa Čope bi rekla djetetu, koje se žurilo s čitanjem da iskoristi i Posljednji trak svjetla: - Ustani i pogledaj zalaz, čaroban je. Čope bala bi ustati i pogledati - a dijete bi se mrštilo i ne bi govorilo, ili bi jednom bacilo bijesan pogled preko livade i prednja pašnjaka prema sivoplavoj liniji drveća na straži, Uda bi opet počelo čitati s jednakim izrazom lica, katkad I no mrmljajući: - Izgleda kao požar. Bolje ustani i pomi- r ak da vidiš je li se šuma možda zapalila.

- Obgrlila ga je rukom u lijesu - nastavila je gđa Pritchard ali njezin glas nadjačao je zvuk traktora što ga je vozio crnac Culver približavajući se stazom od štaglja. Za njega je bila prikvačena prikolica na kojoj je sjedio drugi crnac, poskakujući, a stopala su mu se drmusala tridesetak centimetara od zemlje. Onaj na traktoru provezao se kraj kapije koja je vodila na poljanu slijeva.

Gđa Čope okrenula je glavu i vidjela da nije prošao kroz kapiju jer je lijen da side i otvori je. Obilazio je duljim putem, na njezin račun. - Reci mu da stane i dođe ovamo! - povikala je.

Gđa Pritchard pridigla se od dimnjaka i rukom silovito opisala kružnicu, ali on se pravio da ne čuje. Bijesno je prišla do ruba livade i proderala se: - Silazi, kad ti kažem! Zove te!

On je sišao i uputio se prema dimnjaku, pri svakom koraku gurajući glavu i ramena prema naprijed kako bi stvorio dojam da se žuri. Na glavu mu je bio nabijen bijeli platneni šešir isprugan različitim nijansama znoja. Obod šešira bio je spušten i skrivao je sve osim donjeg dijela njegovih crvenkastih očiju.

Gđa Čope bila je na koljenima i upirala lopaticom za sadnju u zemlju. - Zašto ne voziš kroz kapiju? - pitala je i pričekala; oči su joj bile zatvorene, a usta razvučena u ravnu crtu kao da je pripravna na bilo kakav apsurdan odgovor.

- Onda moram podići nož na kosilici - rekao je, a pogled mu se prostirao tik uz njezinu lijevu stranu. Njezini crnci bili su jednako tako pogubni i bezlični kao i oštrika.

Njezine oči, kad ih je otvorila, doimale su se kao da će se nastaviti širiti sve dok je ne progutaju i izvru naopačke - Podigni ga - rekla je i lopaticom pokazala preko ceste.

On se udaljio.

\_ Ništa oni ne mare - rekla je. - Nemaju odgovornosti. Hvala dragome Bogu što me sve to ne snađe odjedanput. Satrlo bi

- Bi, bi - povikala je gđa Pritchard da nadglasa traktor. On je otvorio kapiju i podigao nož, te se provezao kroz nju na poljanu; buka je jenjala dok je prikolica nestajala iz vida. - Ja ne mogu shvatiti kako ga je rodila *u tome*- nastavila je svojim normalnim glasom.

Gđa Čope opet se nagnula prema naprijed i s velikom se žestinom bacila na plijevljenje oštrike. - I ne znamo koliko smo sretni - rekla je. - Svakoga dana trebali bismo moliti molitvu zahvalnicu. Molite li je vi?

- Molim - rekla je gđa Pritchard. - Znete, bila je unutra četiri mjeseca prije poroda. Čini se meni, da sam ja tako zatvorena, ja bih digla ruke... Kako mislite da su...?

- Ja svaki dan molim zahvalnicu - rekla je gđa Čope. - Pomislite samo što sve imamo. Gospode - rekla je i uzdahnula - imamo sve - pa se osvrnula oko sebe i pogledala svoje bujne pašnjake i brda bogata gradom, te odmahнула glavom kao da J'j je sve to teret koji želi zbaciti s leda.

Gđa Pritchard promotrila je šume. - Ja imam samo četiri gnojna zuba - opazila je.

| Onda budite sretni što nemate pet - odbrusila je gđa Čope acila iza sebe busen trave. - Sve bi nas mogao zatrti uragan. <sup>Uv</sup>ijek nađem nešto za što mogu biti zahvalna.

^ da Pritchard podigla je motiku naslonjenu na kuću i la-  
o no zamahnula na korov koji se probio između dvije opeke  
r »njaku. - Da, vi i možete - rekla je govoreći kroz nos  
o v: iše nego obično u znak prijezira.

- Ma pomislite samo na sve one jadne Europljane - nastavila je gda Čope - koje su stavili u teretne vagone kao stoku i odvezij u Sibir. Bože - rekla je - mi bismo pola života morali provesti na koljenima.

- Ja znam, kad bih ja bila u željeznim plućima, neke stvari ne bih radila - rekla je gda Pritchard, češući goli gležanj krajem motike.

- Pa čak i ta sirotica imala je za što biti zahvalna - rekla je gda Čope.

- Mogla je biti zahvalna što nije mrtva.

- Svakako - rekla je gda Čope, a onda je uprla lopaticu u gdu Pritchard i rekla: - Ja imam najurednije imanje u cijelom okrugu, a znate li zašto? Jer radim. Morala sam raditi da spasim ovo imanje i da ga sačuvam. - Svaku riječ naglašavala je zama-hom lopatice. - Ne dopuštam da me išta iznenadi i ne tražim nevolju. Sve prihvaćam onako kako dođe.

- Ali ako sve dođe odjedamput - počela je gda Pritchard,

- Ne dolazi sve odjedanput - rekla je oštro gda Čope.

Dijete je pogledom dovezalo do mjesta gdje se seoski put spajao s cestom. Vidjela je da se pred vratima zaustavio kamionet iz kojega su izašla tri dječaka i krenula ružičastim seoskim putem. Hodali su u koloni, a srednji se nakrivio na stranu jer je nosio crni putni kovčeg oblikom nalik na svinju.

- Ali da dođe - rekla je gda Pritchard - ne biste mogli nis<sup>ta</sup> drugo nego samo dići ruke u zrak.

Gda Čope na ovo nije ni odgovorila. Gda Pritchard prekriži<sup>3</sup> je ruke i zagledala se niz puteljak kao da jasno vidi sva ta p<sup>o</sup> nosna brda spravnjena sa zemljom. Ugledala je tri dječaka ko) su već bili blizu prilaza. - Gle, tamo dolje - rekla je. - Tko bi<sup>(</sup> mogo biti?

Gda Čope nagnula se prema natrag i podbočila rukom, te gledala. Trojka im se približavala, ali hodali su kao da kane roći kroz kućni zid. Sprijeda je sad bio onaj s kovčegom. Nakon<sup>se</sup> zaustavio na nešto više od metar od nje i spustio kovčeg. Tri dječaka pomalo su sličila, osim što je onaj srednjeg uzrasta imao naočale sa srebrnim okvirom i kovčeg. Jedno oko bilo mu je malo škiljavo, pa se činilo kao da mu pogled dopire iz dva smjera odjednom, kao da ih je opkolio. Na sebi je imao gornji dio trenirke s otisnutim izbljedjelim razaračem, ali prsa su mu bila tako udubljena da je razarač bio prelomljen napola i činilo se da će svaki čas potonuti. Kosa mu je bila znojem zalijepljena za čelo. Činilo se da mu je oko trinaest godina. Sva tri dječaka imala su prodoran bijeli pogled. - Vi se mene sigurno ne sjećate, gdo Čope - rekao je.

- Poznato mi je tvoje lice - promrmljala je, pažljivo se zagledavši u njega. - Da vidimo...

- Tata mi je tu radio - podsjetio ju je.

- Boyd? - rekla je. - Otac ti je g. Boyd a ti si J. C?

- Ne, ja sam Powell, drugi po redu, samo sam odonda dosta naraso a tata je umro. Pokojni je.

- Umro. Dakle, tako mi svega - rekla je gda Čope kao da je ^rt uvijek nešto neobično. - A od čega je umro g. Boyd?

Jedno Powellovo oko kao da je kružilo po imanju, proučavajući kuću i bijeli vodotoranj iza nje, te kokošinje i pašnjake °J<sup>o</sup> su se prostirali na sve strane i dopirali čak do linije šume.

8° oko gledalo je u nju. - Umro je na Flordi - rekao je i P<sup>o</sup>o<sup>o</sup> šutati kovčeg.

°kle, tako mi svega - promrmljala je. Sekundu kasnije

J<sup>e</sup>: ~ A kako ti je majka?

- Preudala se. - Nije skidao pogled s noge koja je šutirala kovčeg. Druga dva dječaka nestrpljivo su gledala u nju.

- A gdje vi sada živite? - pitala je.

- U Atlanti - rekao je. - Znete, tamo u onim novim zgradama.

- Tako dakle - rekla je - tako. - Sekundu zatim opet je to rekla. Napokon je upitala: -A tko su ovi momci? - i nasmiješila im se.

- Ovaj tu Garfield Smith, onaj tamo W. T. Harper - rekao je glavom pokazujući najprije u smjeru krupnog dječaka, a onda niskog.

- Drago mi je, momci - rekla je gđa Čope. - Ovo je gđa Pritchard. Gospodin i gđa Pritchard sada rade ovdje kod nas.

Dječaci su ignorirali gđu Pritchard, koja ih je gledala upornim, znatiželjnim pogledom. Samo su stajali i čekali, gledajući gđu Čope.

- Eto, eto - rekla je ona, pogledom okrznuvši kovčeg - baš lijepo od vas što ste me došli vidjeti. Baš ste dragi.

Powellov pogled zapiknuo se u nju poput mašica. - Došo sam vidit kako ste - rekao je promuklo.

- Čujte - rekao je najmanji dječak - otkad ga znamo stalno nam priča o ovoj farmi. Priča kako tu ima svega. Da ima konja. Kazo je da mu je tu bilo najbolje. Stalno samo o tom priča.

- Ne zna začepit - progundao je onaj krupni, prevlačeci rukom preko nosa kao da želi prigušiti svoje riječi.

- Stalno priča o konjima što je tu jaho - nastavio je maleni - i reko je da i mi možemo jahat. Reko je da se jedan zove Gene.

Gđa Čope uvijek se bojala da će se netko ozlijediti na njezinu imanju i tužiti je pa će ostati bez ičega. - Nisu potkovani -

brzo je rekla. - Bio je jedan koji se zvao Gene, ali uginuo je, a  
• ne možete jahati da se ne ozlijedite. Konji su opasni - izgovorila je velikom brzinom.

Krupni dječak sjeo je na zemlju ogorčeno frknuvši i počeo čeprkati van kamenčiće iz svoje tenisice. Maleni se ogledao na sve strane a Powell ju je fiksirao pogledom i ništa nije govorio.

Minutu kasnije mali dječak reče: - Nego, gospodo, znate što je jednom reko? Reko je da bi htio doć ovamo kad umre!

Gđa Čope na sekundu je djelovala zbunjeno; onda je pocrvenjela; a onda joj se na licu ukazao neobično bolan izraz jer je shvatila da su ta djeca gladna. Oni zure u nju jer su gladni! Zamalo je glasno uzdahnula njima u lice, a onda ih je brzo upitala bi li nešto pojeli. Rekli su da bi, ali njihova lica, mirna i nezadovoljna, nimalo se nisu razvedrila. Izgledali su kao da su navikli biti gladni i da se to nje uopće ne tiče.

Dijete je na katu već pocrvenjelo u licu od uzbuđenja. Klečala je kraj prozora tako da su joj iznad daske virile samo oči i čelo. Gđa Čope rekla je dječacima da dođu iza kuće gdje su bili vrtni stolci pa ih je povela, a gđa Pritchard ih je slijedila. Dijete je Prešlo iz desne spavaonice preko hodnika u lijevu i pogledalo dolje iza kuće gdje su bila tri bijela vrtna stolca i crvena viseća 'ezaljka razapeta između dva stabla lješnjaka. Bila je to bljedunjava debela djevojčica od svojih dvanaest godina, namrštena <sup>razro</sup>ka pogleda i velikih usta iz kojih je blistao aparatić za <sup>u</sup>be. Kleknula je kraj prozora.

bojica dječaka obišli su kuću, te se onaj krupni bacio u <sup>Za</sup>rjku i zapalio ostatak cigarete. Maleni se skotrljao na travu <sup>a</sup>J <sup>Cr</sup>nog kovčega i naslonio na njega glavu, a Powell je sjeo <sup>r</sup>ub stolca i promatrao kao da jednim sveobuhvatnim pogle- <sup>01</sup>zeli okružiti cijelo imanje. Dijete je čulo svoju majku i



gdu Pritchard kako nešto prigušeno vijećaju u kuhinji. Ustala je i izašla u hodnik te se nagnula preko stubišne ograde.

Noge gde Čope i gde Pritchard stajale su sučelice u stražnjem hodniku. - Sirota djeca, gladna su - rekla je gda Čope beživotnim glasom.

- Jeste vidli kovčeg? - pitala je gda Pritchard. - Što ako su namjerili tu spavati?

Gda Čope je tiho kriknula. - Ne mogu tri dječaka ostati ovdje nasamo sa mnom i Sally Virginijom - rekla je. - Sigurno će otići kad im dam da jedu.

- Ja samo znam da imaju kovčeg - rekla je gda Pritchard.

Dijete je pohitalo natrag do prozora. Krupni dječak ispružio se na ležaljci ruku prekriženih iza glave s opuškom usred usta. Ispjunuo ga je u polukružnom luku baš kad je gda Čope naišla iza ugla s tanjurom krekerera u rukama. Zastala je u mjestu, kao da je netko pred nju zavitlao zmiju. - Ashfielde! - rekla je. - Molim te, podigni to. Bojim se požara.

- Garfield! - povikao je maleni dječak indignirano. - Garfield!

Krupni dječak bez riječi se podigao i posegnuo prema opušku. Podigao gaje i stavio u džep, te ostao stajati leđima okrenut prema njoj, zadubivši se u istetovirano srce na svojoj podlaktici' Gda Pritchard prišla je noseći tri boce Coca-Cole za grlič u jednoj ruci i podijelila im ih.

- Sjećam se svega ovdje - rekao je Powell, vireći u grlič boce'

- Gdje ste se smjestili kad ste otišli odavde? - upitala je gda Čope i spustila tanjur s krekerima na naslon njegova stolca.

Pogledao je krekerere, ali nije uzeo. Rekao je: - Sjećam se da)° bio jedan Gene i jedan George. Otišli smo u Flordu i moj tat

je, znate, umro, a onda smo otišli mojoj sestri a onda se moja mama, znate, preudala, i odonda smo tamo.

|: - Uzmite krekerere - rekla je gda Čope i sjela na stolac nasuprot njemu.

- Njemu se ne sviđa u Atlanti - rekao je maleni dječak, ustajući i nemarno se mašajući za kreker. - Nikad mu nigdje nije dobro, samo ovdje. Evo da vam kažem što radi, gospodo. Recimo, mi tako igramo loptu, na našem igralištu u naselju, i on odjednom samo prestane i kaže: "K vragu, tamo sam imo konja Genea i da mi ga je sad tu, razlupo bi sav ovaj vražji beton, tolko bih ga jaho!"

- Sigurna sam da Powell ne rabi takve riječi, zar ne, Powelle? - rekla je gda Čope.

- Ne, gospodo - rekao je Powell. Glava mu je bila okrenuta sasvim ustranu, kao da osluškuje hoće li čuti konje u polju.

- Ja ove krekerere ne volim - rekao je maleni, vratio svoj na tanjur i ustao.

Gda Čope se promeškolljila u stolcu. - Dakle, vi dečki živite " onim lijepim novim zgradama - rekla je.

-Svoju možeš prepoznati samo po smradu-javio se maleni. ~ Visoke su tri kata i ima ih deset, jedna iza druge. Idemo vidjeti te konje-rekao je.

Powell je okrenuo svoj prodorni pogled prema gdi Čope. - Mislili smo prespavati u vašoj staji - rekao je. - Dovezao nas je °) ujak u kamionetu, a ujutro će doći po nas.

^a trenutak nije progovorila i dijete na prozoru je pomislilo: "jet će iz tog stolca i udariti u drvo.

" "a, bojim se da nećete moći - rekla je naglo ustajući. - J<sup>a</sup> Je puna sijena, a ja se bojim da ga ne zapalite cigaretama. ~" Nećemo pušiti - rekao je.

- Bojim se da svejedno ne možete tu prespavati - ponovila je kao da se pristojno obraća nekom gangsteru.

- Pa, onda ćemo kampirati u šumi - rekao je maleni. - Ponijeli smo deke za svaki slučaj. Tu su nam u kovčegu. Idemo.

- U šumi! - rekla je. - A, ne! Šuma je sad vrlo suha, ne mogu dopustiti da se puši u mojoj šumi. Morat ćete kampirati na poljani, tu, odmah kraj kuće, gdje nema drveća.

- Gdje vas ona može držati na oku - reklo je dijete ispod glasa.

- U njenoj šumi - promrmljao je krupni dječak i ustao s ležaljke.

- Spavat ćemo na poljani - rekao je Powell, ali ne kao da se obraća njoj. - Danas popodne pokazat ću im imanje. - Druga dvojica već su se udaljivala, a on je ustao i odskakutao za njima; između dvije žene ostao je ležati crni kovčeg.

- Ni "hvala, ne možemo" ni ništa - primijetila je gđa Pritchard.

- Samo su promrmljali ono što smo im dali da jedu - rekla je gđa Čope povrijeđeno.

Gđa Pritchard napomenula je da možda ne vole *bezalkoholna pića*.

- Ali definitivno su *izgledali* gladni - rekla je gđa Čope.

Pred sumrak su izronili iz šume, prljavi i znojni, i došli na stražnji trijem da zatraže vode. Nisu tražili jelo, ali gđa Čope je vidjela da su gladni. - Imam samo malo hladne perlinke - rekla je. - Biste li pojeli malo perlinke i sendviče?

- Nikad ne bi jeo ćelavu pticu kao što je perlinka - rekao je maleni. - Jeo bi pile il puricu, al perlinku ne bi.

- To ni pas ne bi pojeo - rekao je krupni dječak. Bio je skinuo košulju i zataknuo je straga u hlače poput repa. Gđa Cop<sup>e</sup>

trudila se da ga ne pogleda. Maleni dječak imao je porezotinu na ruci.

- Niste valjda jahali konje kad sam vas zamolila da ne jašete?

- sumnjičavo je upitala, a oni su uglas odgovorili: - Nismo, gospodo! - glasno i uvjerljivo kao što se izgovara amen u seoskim crkvama.

Ušla je u kuću da im napravi sendviče i dok je to radila istodobno se iz kuhinje s njima dovikivala, te ih je pitala čime im se bave očevi i koliko braće i sestara imaju i u koju školu idu. Odgovarali su joj kratkim, eksplozivnim rečenicama, međusobno se gurkajući za ramena i previjajući se od smijeha kao da njezina pitanja imaju neko značenje za koje ona ne zna. - A imate li u školi nastavnike ili nastavnice? - pitala je.

-1 od jednog i od drugog, a za neke se ne može reći što su - dobacio je podrugljivo krupni dječak.

- Radi li ti majka, Powelle? - upitala je ona brzo.

- Pita te jel ti mama radi! - zaurlao je maleni dječak. - Udarili su mu u glavu oni konji što ih je samo gledao - rekao je. - Radi mu mama, u tvornici, a njega ostavi da pazi na braću, ali on ih baš dobro ne pazi. Evo, da vam kažem, jednom je zaključao malog brata u sanduk i potpalio ga.

<sup>1</sup> - Sigurna sam da Powell ne bi takvo što učinio - rekla je °na izlazeći pred njih s tanjurom sendviča koji je spustila na stubu. U hipu su ispraznili tanjur, pa ga je uzela i stala gledajući <sup>u</sup> sunce koje se spuštalo pred njima, gotovo povrh linije krošanja. Bilo je natečeno i obojeno vatrom, a visjelo je u razdetanoj mreži od oblaka kao da će je svakog trenu progorjeti i Propasti u šumu. S prozora na katu dijete je vidjelo kako se stresla i obgrlila tijelo objema rukama. - I ne znamo koliko <sup>s</sup>mo sretni - rekla je odjednom žalobnim, zadivljenim tonom.

- Zahvaljujete li vi, dečki, svaku večer Bogu za sve što vam je dao? Zahvaljujete li Mu za sve?

Nato su smjesta utihnuli. Zagrizli su sendviče kao da ih je posve prošla volja za jelom.

- Zahvaljujete li? - bila je uporna ona.

Bili su tihi poput lopova u skrovištu. Žvakali su bez i najmanjeg zvuka.

- Pa, ja svakako zahvaljujem - rekla je ona napokon, okrenula se i ušla u kuću, a dijete je vidjelo kako su im ramena klonula. Onaj krupni ispružio je noge kao da se oslobađa iz stupice. Sunce je gorjelo tako brzo da se činilo kako želi zapaliti sve na vidiku. Bijeli vodotoranj bio je prevučen ružičastom ocaklinom, a trava je bila neprirodno zelene boje kao da se pretvara u staklo. Dijete je najednom ispružilo glavu daleko kroz prozor i glasno reklo: - Bbbllllllll - gledajući u križ i isplazivši jezik što je dalje moglo kao da će povraćati.

Krupni dječak podigao je pogled i zablujao se u nju. - Isuse - progundao je - još jedna baba.

Skočila je s prozora i stala leđima prema zidu, te divljački zaškiljila kao da ju je netko pljusnuo posred lica a ne vidi tko. Čim su se maknuli sa stuba, sišla je u kuhinju gdje je gđa Čope prala posude. - Da mi dođe onaj veliki, pretukla bih ga na mrtvo ime - rekla je.

- Kloni se ti tih dječaka - rekla je gđa Čope, trznuvši glavom. - Dame ne tuku ljude na mrtvo ime. Samo im se makni s puta. Ujutro ih više neće biti.

Ali oni su ujutro još bili tu.

Kad je nakon doručka izašla na trijem, oni su stajali oko stražnjih vrata i nogama udarali stube. Namirisali su slaninu koju je jela za doručak. - Dakle, dečki! - rekla je. - Mislila sam

da ćete se naći s ujakom. - Na licima im je bio isti onaj pogled okorjele gladi koji ju je jučer zabolio, ali danas se osjetila blago razdraženom.

Krupni dječak smjesta je okrenuo leđa, a maleni je čučnuo i počeo čeprkati po pijesku. - E pa nismo - rekao je Powell.

Krupni dječak okrenuo je glavu tek toliko da vidi krajčičak njezina tijela i rekao: - Ništa vaše ne diramo.

Nije vidio kako su joj se oči raširile, ali primijetio je značajnu tišinu. Nakon minute rekla je promijenjenim glasom: - Biste li možda nešto doručkovali?

- Imamo mi dosta svoje hrane - rekao je krupni dječak. - Ne treba nam ništa vaše.

Oči su joj počivale na Powellu. Njegovo mršavo blijedo lice kao da joj je prkosilo, ali je nije vidjelo. -Vi, dečki, znate da mi je drago što vas mogu ugostiti - rekla je ona - ali očekujem da budete pristojni. Očekujem da se ponašate kao gospoda.

Oni su stajali i gledali svatko na drugu stranu, kao da čekaju da ona ode. - Na kraju krajeva - rekla je ona najednom glasno - ovo je moje imanje.

Krupni dječak ispustio je nekakav dvosmislen zvuk pa su se okrenuli i otišli do staje, ostavivši je sa šokiranim izrazom lica kao da je netko usred noći u nju uperio jaku bateriju.

Nešto kasnije došla je gđa Pritchard i stala na kuhinjska vrata naslonivši obraz na dovratok. - Valjda znate da su vam jučer jahali konje cijelo popodne - rekla je. - Ukrali su uzde iz sedlarije i jahali bez sedla, Hollis ih je vidio. Izjurio ih je iz <sup>sta</sup> je sinoć u devet a jutros ih je izjurio iz mljekare, a usta su <sup>l r n</sup> bila sva od mlijeka kao da su pili iz vjedrica.

- Ja to neću trpjeti - rekla je gđa Čope i stala pred sudoper podbočivši se stisnutim šakama. - Ja to neću trpjeti - a izraz lica bio joj je isti kao kad je čupala oštriku.

- Ništa vi tu ne možete - rekla je gđa Pritchard. - Ja bih rekla da će vam tu bit tjedan dana, dok ne počne škola. Došli su si fino na izlet na selo i vi tu ne možete baš ništa nego čekati prekriženih ruku.

- Ja ne čekam prekriženih ruku - rekla je gđa Čope. - Reci g. Pritchardu da zatvori konje u štalu.

-Već ih je zatvorio. Znae, dječak od trinaest godina po zloći je jednak čovjeku dvaput starijem od sebe. Nikad ne možeš pogoditi što će iduće smisliti. Nikad ne znaš kamo će udariti. Jutros ih je Hollis vidio iza tora s bikovima i onaj veliki ga je pitao mogu li se negdje oprati, a Hollis im je reko da ne mogu i da nećete da vam oni bacaju opuške po vašoj šumi, a on je reko: "Nije to njena šuma", a Hollis je reko: "Bome jest", a onda je onaj mali reko: "Čovječe, sve je to Božje, i šuma i ona", a onda je onaj s naočalama reko: "Nije valjda da je njeno i nebo iznad imanja", a onda je mali reko: "Nebo je njeno i nijedan avion ne smije preletjeti a da nju ne pita", a onda je veliki reko: "Nisam još vidio kuću s toliko prokletih baba, kako to možete izdržati?" a Hollis mu je reko da mu je dosta njihovih gluposti i okrenuo se i otišao i ništa im nije odgovorio.

- Smjesta idem tamo i reći ću im da ih može povesti mljekar - rekla je gđa Čope i izašla kroz stražnja vrata, a gđa Pritchard i dijete ostali su sjediti u kuhinji.

- Slušaj - reklo je dijete. - Ja bih njih brže sredila.

- A da? - promrmljala je gđa Pritchard posprdno je promotrivši. - A kako bi ti to njih sredila?

Dijete je stisnulo šake i izobličilo lice kao da nekoga guši-

- Sredili bi oni tebe - rekla je zadovoljno gđa Pritchard.

Dijete se povuklo na prozor na katu da joj se makne s puta i gledalo majku kako se udaljava od trojice dječaka koji su čučali pod vodotornjem i jeli nešto iz kutije od krekeri. Čula ju je kako ulazi kroz kuhinjska vrata i kaže: - Kažu da će otići s mljekarom, a nije ni čudo što nisu gladni - onaj njihov kovčeg dopola je pun jela.

- Najvjerojatnije sve pokradeno - rekla je gđa Pritchard.

Kad je došao mljekarov kamion, trojice dječaka nigdje nije bilo, ali čim je otišao bez njih, provirili su iz otvora na vrhu staje s telcima. - Tko bi s ovima izašao na kraj? - rekla je gđa Čope stojeći na jednom od prozora na katu s rukama na bokovima. - Ne kažem da ih ne bih rado ugostila - ali to njihovo ponašanje.

- Tebi se nikad ne sviđa ničije ponašanje - reklo je dijete. - Idem i reći ću im da imaju pet minuta da se pokupe.

- Ne ideš ti njima ni blizu, jesi li me čula? - rekla je gđa Čope.

- Zašto? - pitalo je dijete.

- Idem ja pa će me čuti - rekla je gđa Čope.

Dijete je preuzelo majčin položaj na prozoru i za nekoliko minuta ugledalo kruti zeleni šesir kako se bljeska na suncu dok je njezina majka prelazila preko ceste koja vodi do staje s telcima. Tri lica smjesta su nestala s otvora i iduće sekunde krupni dječak preletio je preko dvorišta, a tren kasnije i ostala dvojica. Gđa Pritchard izašla je iz kuće i dvije žene uputile su prema lugu u kojemu su nestali dječaci. Ubrzo su dva šesira<sup>se</sup> sunce nestala u šumi, a trojica dječaka izašli su s lijevog<sup>za</sup> kraja i laganim korakom krenuli preko polja i ušli u drugi šu-

marak. Dok su gđa Čope i gđa Pritchard stigle do polja, ono je već bilo prazno i mogle su se samo vratiti kući.

Gđa Čope nije dugo bila unutra kad je gđa Pritchard pojurila prema kući vičući. - Pustili su bika! - zapomagala je. - Pustili bika! - Iduće sekunde iza nje se ukazao i sam bik; gegao se polako, onako crn i komotan, a za petama su mu psikale četiri guske. Nije bio opasan dok ga se ne bi potjeralo i gđi Pritchard i dvojici crnaca trebalo je pola sata da ga lagano uvedu natrag u njegov tor. Dok su muškarci bili zauzeti time, dječaci su ispustili ulje iz tri traktora, da bi opet nestali u šumi.

Dvije plave žile iskočile su sa svake strane čela gđe Čope, kao što je gđa Pritchard sa zadovoljstvom uočila. - Kazla sam vam ja - rekla je - ništa vi tu ne možete.

Gđa Čope na brzinu je pojela ručak, nesvjesna da na glavi još ima sunčani šešir. Svaki put kad bi začula neki zvuk, poskočila bi. Gđa Pritchard došla je odmah nakon ručka i rekla: - Hoćete čuti gdje su sad? - i nasmijala se blaženim sveznajućim smiješkom.

- Smjesta mi recite - rekla je gđa Čope, zauzimajući gotovo vojnički stav.

- Dolje na cesti, gađaju kamenjem vaš poštanski sandučić - rekla je gđa Pritchard, udobno se naslanjajući na vrata. - Samo što ga nisu srušili.

- Ulazi u auto - rekla je gđa Čope.

Ušlo je i dijete, pa su se njih tri odvezle niz cestu do ulazne kapije. Dječaci su sjedili na nasipu s druge strane autoceste i odatle ciljali sandučić kamenjem. Gđa Čope zaustavila je auto gotovo točno pred njima i pogledala ih s prozora. Sva trojica zurila su u nju kao da je nikad prije nisu vidjeli: krupni dječak bijesno i namrgođeno, maleni zacakljenih očiju bez smiješka,

a Powellov je dvostruki zastakljeni pogled odsutno lebdio nad onespoboljenim razaračem na njegovoj majici.

- Powelle - rekla je - sigurna sam da bi te se mati sramila - tu je ušutjela i čekala da njezine riječi postignu učinak. Njegovo lice kao da se lagano trznulo, ali i dalje je gledao kroz nju u prazno.

- Dosta sam ovo trpjela - rekla je. - Pokušala sam biti ljubazna prema vama dečkima. Nisam li bila ljubazna prema vama dečkima?

Doimali su se poput tri kipa, a onda je onaj krupni, jedva rastvorivši usta, rekao: - Mi čak ni nismo s vaše strane ceste, gospođo.

- Ništa vi tu ne možete - glasno je prosiktala gđa Pritchard. Dijete je sjedilo okraj stražnjeg sjedala. Na licu mu je bio gnjevan, ogorčen pogled, ali glavu je maknulo od prozora da ga ne vide.

Gđa Čope je govorila polako, naglašavajući svaku riječ. - Mislim da sam bila ljubazna prema vama dečkima. Dvapat sam vam dala da jedete. A sad idem u grad i ako još budete tu kad se vratim, zvat ću šerifa - i nato se odvezla. Dijete se hitro okrenulo da pogleda kroza stražnji prozor i vidjelo da se nisu ni pomaknuli; nisu čak ni okrenuli glavu.

. - Sad ste ih naljutili - rekla je gđa Pritchard - sad više ne znate što mogu napraviti.

- Neće ih više biti kad se vratimo - rekla je gđa Čope.

Gđa Pritchard nije podnosila splašnjavanje napetosti. S vremena na vrijeme trebao joj je okus krvi da bi održala ravnotežu. P. Poznavala sam jednom jednog čovjeka kojem je ženu otrovalo dijete, a posvojila ga je iz čiste dobrote - rekla je. Kad su se vratili iz grada, dječaci nisu bili na nasipu pa je rekla: -

Draže bi mi bilo da ih vidim nego da ih ne vidim. Kad ih vidiš, bar znaš što rade.

- Gluposti - promrmljala je gda Čope. - Zaplašila sam ih, otišli su i možemo ih zaboraviti.

- Neću ih ja zaboraviti - rekla je gda Pritchard. - Ne bi me iznenadilo da su imali pištolj u onom njihovom kovčegu.

Gda Čope ponosila se što zna izaći na kraj s logikom gde Pritchard. Kad bi gda Pritchard u nečemu počela nalaziti predznake i znamenja, ona bi ih smireno razobličila i pokazala joj da su oni samo plod njezine mašte, ali toga popodneva živci su joj bili napeti pa je rekla: - Sad mi je ovoga već zbilja dosta. Dječaci su otišli i riješen problem.

- Pa, vidjet ćemo - rekla je gda Pritchard.

Cijelo popodne vladao je mir, ali pred večeru je gda Pritchard došla da kaže kako je čula kad je iz žbunja kraj svinjca prodro pakostan piskutav smijeh. Bio je to zao smijeh, pun proračunate zlobe, a čula ga je tri puta, svojim ušima, nedvojbeno.

- Ja ništa nisam čula - rekla je gda Čope.

- Ja samo čekam da udare kad padne mrak - rekla je gda Pritchard.

Te večeri gda Čope i dijete sjedili su na trijemu gotovo do deset sati i nije se dogodilo ništa. Čule su se samo gatalinke i jedan leganj čije je sve brže i brže glasanje dopiralo iz jedne točke u mraku. - Otišli su - rekla je gda Čope - siročići mah - i počela je govoriti djetetu koliko su sretne, jer, rekla je, mogli su i same živjeti u nekom naselju u gradu ili su mogle biti crnkinje ili su mogle biti u željeznim plućima ili su mogle biti oni Europljani koje poput stoke voze u teretnim vagonima\*

počela je svojim uzdrhtalim glasom izgovarati čitavu litaniju blagoslova, no dijete, načulivši uši da ne bi prečulo nagli krik iz tame, nije slušalo.

Ni idućeg jutra nije im bilo ni traga. Granična linija šume pravila se oštro poput granita, preko noći je počelo puhati a sunce je bilo blijedožlatno. Nastupalo je novo godišnje doba. Čak i mala promjena u vremenu budila je u gdi Čope zahvalnost, ali kad su se mijenjala godišnja doba doimala se gotovo kao da je plaši vlastita sreća što je pobjegla onome što je već progoni. Kao što bi katkad činila kad bi nešto završilo a nešto drugo trebalo početi, obratila je pozornost na dijete koje je preko haljine odjenulo kombinezon i natuklo stari muški pusti šešir što je dublje moglo, i sad se naoružavalo dvama pištoljima u urešenom opasaču koji je pričvrstilo oko pojasa. Šešir je bio vrlo tijesan i činilo se kao da joj u lice tjera crvenilo. Dopirao joj je gotovo do ruba naočala. Gda Čope gledala ju je tragičnim pogledom. - Zašto moraš izgledati kao idiot? - pitala je. - A što da nam dođu gosti? Kad ćeš već jednom odrasti? Što će postati od tebe? Pogledam te i odmah mi se plače! Katkad mi se čini kao da te je rodila gda Pritchard!

- Pusti me na miru - reklo je dijete visokim, razdraženim glasom. - Pusti me na miru. Samo me pusti na miru. Ja nisam Kao ti - i otišla je u šumu kao da slijedi neprijatelja, isturene glave, objema rukama čvrsto stišćući pištolje.

Gda Pritchard je bila kisela jer nije imala prijaviti nikakvu <sup>Ka</sup>tastrofu. - Danas sam sva jedna - rekla je, držeći se onoga <sup>3</sup>1 J<sup>o</sup> je još ostalo. - Ti zubi. Svaki mi kljuca tako da ću poluditi.

Dijete se uz tresku i lomljivu probijalo kroz šumu, zlokobno šušajući kroz opalo lišće. Sunce je malo odskočilo i sad je bilo tek bijela rupa nalik na otvor kroz koji može pobjeći vjetar na nebu tek nešto tamnijem od sebe, a vrhovi krošanja crnjeli su se naspram odbljeska. - Dohvatit ću ja vas - rekla je. - Dohvatit ću vas jednog po jednog i tako ću vas izmlatiti da ćete biti svi modri. Idemo, stanite u vrstu. U vrstu! - rekla je i zamahnuta pištoljem prema skupini izduženih borova ogoljenih stabala, četiri puta višim od sebe, kraj kojih je prolazila. Kretala se mrmljajući i gundajući sama sebi, a tu i tamo pištoljem bi opalila granu koja joj se ispriječila. S vremena na vrijeme bi zastala da ukloni bodljikavu povijušu koja joj se uhvatila u košulju i onda bi rekla: - Pusti me na miru, rekla sam ti. Pusti me na miru - te bi je prelomila pištoljem i nastavila s potragom.

Nešto kasnije sjela je na panj da se odmori, ali stopala je pažljivo i odlučno položila na zemlju. Onda ih je nekoliko puta dizala i spuštala, žestoko stružući po prašini kao da nešto drobi petama. Najednom je začula smijeh.

Uspravila se, a koža joj se naježila. Opet smijeh. Čula je neko pljuskanje i ustala, ne znajući kamo da potrči. Nedaleko od toga mjesta završavao je šumarak i počinjao stražnji pašnjak. Nečujno se primakla pašnjaku, i došavši na rub najednom je ugledala trojicu dječaka, ni dvadeset stopa od sebe, kako se peru u koritu za krave. Njihova odjeća bila je nabacana uz crni kovčeg izvan domašaja vode koja je tekla preko ruba cisterne. Krupni dječak stajao je uspravno a maleni mu se pokušavao popeti na ramena. Powell je sjedio i gledao preda se kroz naočale poprskane vodom. Nije obraćao pozornost drugoj dvojici. Kroz mokre naočale drveće mu je sigurno siiičilo

zelenim slapovima. Dijete je stajalo djelomice skriveno iza borova stabla, a obraz je pritisnulo uz koru.

- Ja oču tu život! - povikao je maleni dječak, balansirajući stisnutim koljenima oko glave onoga krupnog.

- Nek me vrag odnese ako bih ja htio - protisnuo je onaj krupni i poskočio da ga strese.

Powell je sjedio nepomično, kao da nije svjestan one dvojice iza sebe, i gledao preda se poput duha koji se uspravio u svome lijesu. - Da ovoga mjesta više nema ovdje, - rekao je - ne biste više morali na njega misliti.

- Slušaj - rekao je veliki, sjedajući polako u vodu dok mu je mali još bio nasaden na ramenima - to nije ničije.

- Naše je - rekao je maleni.

Dijete se nije micalo iza stabla.

Powell je iskočio iz korita i potrčao. Trčao je oko cijelog polja kao da ga nešto goni, a kad je opet prošao kraj cisterne, druga dvojica iskočili su i pojurili s njim, a sunce se ljeskalo na njihovim izduženim mokrim tijelima. Veliki je trčao najbrže i izbio na čelo kolone. Dvapat su oprčali oko polja i na kraju se stropoštali kraj svoje odjeće dok su im se rebra dizala i spuštala. Malo kasnije veliki je promuklo rekao: - Znete što bih ja učinio s ovim da mogu?

- Ne, što? - rekao je maleni i uspravio se da mu posveti Punu pozornost.

~ Izgradio bih tu veliko parkiralište, ili tako nešto - promrljao je.

Počeli su se odijevati. Sunce je ucrtalo dvije bijele pjege na °Wellovim naočalama i ugasilo mu oči. - Znam što ćemo - °kao je. Izvadio je nešto sitno iz džepa i pokazao im. Gotovo !Jelu minutu sjedili su i gledali ono što je držao u ruci. A onda

je bez daljnjeg razgovora Powell podigao kovčeg pa su ustali i prošli kraj djeteta, te ušli u šumu ni deset stopa od mjesta na kojemu je stajala ona, odmaknuta od stabla, a na obrazu joj se ocrtavao crveno-bijeli otisak kore.

Ošamućeno je gledala kako se zaustavljaju, skupljaju sve šibice koje su ponijeli, te potpaljuju šiblje. Počeli su ispuštati poklike, urlati i lupkati rukama preko usta i za nekoliko sekundi između nje i njih već se širila linija vatre. Dok je gledala, plamen je liznuo sa šikare i zahvatio najniže grane drveća. Vjetar je ponio plamičke u visinu i dječaci su vrišteći nestali iza vatre.

Okrenula se i pokušala potrčati preko polja, ali noge su joj bile teške pa je samo stajala, pritisnuta nekim novim, neodređenim jadom kakav nikad još nije osjetila. Ali naposljetku je potrčala.

Gda Čope i gda Pritchard bile su u polju iza staje kad je gđa Čope ugledala dim kako se diže iz šume preko pašnjaka. Vrisnula je, a gda Pritchard pokazala je prstom na cestu niz koju je teškim koracima grabilo dijete, urlajući: - Mama, mama, izgradit će nam parkiralište!

Gda Čope počela je zapomagati i dozivati crnce, dok je gda Pritchard, sada u punom naletu energije, potrčala niz puteljak vičući. G. Pritchard izašao je kroz otvoreni zid staje a dvojica crnaca prestali su puniti razbacivač stajskog gnojiva u dvorištu i krenuli prema gdi Čope noseći lopate. - Brže, brže! - povikala je. - Zatrpajte je zemljom! - Prošli su kraj nje gotovo je i ne pogledavši i polako se uputili preko polja u pravcu dima. Potrčala je za njima i stala, kričeći: - Brže, brže, zar ne vidite? Zar ne vidite?

- Neće nam pobjeći - rekao je Culver, pa su malo pogurili ramena prema naprijed i nastavili istim korakom.

pijete se zaustavilo kraj majke i podiglo pogled prema njezinu licu kao da ga nikad prije nije vidjela. Vidjela je oličenje novog jada koji je osjećala, ali na njezinoj majci izgledalo je staro, i moglo je pripadati bilo kome - nekom crncu, ili Europljaninu, pa čak i Povellu. Dijete je brzo okrenulo glavu, a iza usporenih figura crnaca vidjela je stup dima kako se diže i nesmetano širi unutar granitne linije šume. Stajala je napeto osluškujući, i negdje iz daljine do njezinih ušiju doprla je divljačka, piskutava, oduševljena vriska, kao da proroci plešu u vatrenome ognju, u krugu koji su im raščistili anđeli.



## ZAKAŠNJELI SUSRET S NEPRIJATELJEM

**G**ENERALU Sashu bilo je sto i četiri godine. Živio je sa svojom unukom Sallv Poker Ash, kojoj su bile šezdeset i dvije i svake se večeri na koljenima molila da on doživi njezinu diplomu. Generalu se živo fućkalo za njezinu diplomu, ali nikad nije sumnjao da će je doživjeti. Život mu je već postao takva navika da nije mogao zamisliti neko drugo stanje. Promociju nije doživljavao kao neku ludu zabavu, premda će, rekla je ona, on sjediti na pozornici u odori. Rekla je da će tu biti duga povorka profesora i studenata u dugim talarima, ali nitko neće biti ravan *njemu*, odjevenom u odoru. On je to i sam dobro znao, nije mu ona morala reći, a što se tiče vražje povorke, što se njega tiče, nek marširaju do pakla i natrag, on neće ni trepnuti. Volio je parade s platformama punim Miss Amerika i Miss Davtona Beacha i Miss Kraljevskih pamučnih proizvoda. Povorka nije volio, a povorka učitelja za njega je bila jednako tako pogubna kao rijeka Stiks. Međutim- pristat će sjediti na pozornici u svojoj odori kako bi oni vidje njega.

Sallv Poker nije bila tako sigurna da će on doživjeti njezinu diplomu. U posljednjih pet godina nije se zamjetno promijenio, ali ona je imala osjećaj da će joj ta radost biti na prijevazu uskraćena, jer to joj se tako često događalo. Već dvadeset godina svake je godine išla u ljetnu školu, jer kad je ona počela poučavati nije još bilo diploma. U tim danima, rekla je, sve je bilo normalno, ali ništa nije bilo normalno otkako je napunila šesnaestu, a već dvadeset ljeta, umjesto da se odmara, ona mora po žezi i pripeci tegliti kovčeg do državne učiteljske škole; i premda je kad bi se ujesen vratila uvijek poučavala točno onako kako su je učili da ne smije, bila je to slaba osveta koja nije zadovoljavala njezin osjećaj za pravdu. Htjela je da general dođe na njezinu promociju jer je htjela pokazati što ona predstavlja, ili, kao što je govorila, "što sve stoji iza nje", a iza njih ne stoji. To *njih* nije se odnosilo ni na koga posebno. Bili su to jednostavno svi oni skorojevići koji su okrenuli svijet naglavce i poremetili običaje pristojnog života.

Kanila je popeti se na taj podij u kolovozu, a general bi sjedio u svome invalidskom stolcu na pozornici iza nje, i kanila je visoko podignuti glavu kao da govori: "Pogledajte ga! Pogledajte ga! To je moja obitelj, a ne kao vi skorojevići! Slavna i časna starina, predstavnik starih tradicija! Dostojanstvo! Čast! Hrabrost! Pogledajte ga!" Jedne noći u snu je povikala: "Pogledajte ga! Pogledajte ga!" i okrenuvši glavu ugledala ga kako <sup>s</sup>J<sup>e</sup>di u invalidskom stolcu iza nje s groznim izrazom lica i posve <sup>8</sup>l<sup>></sup> osim generalskog šešira na glavi, pa se razbudila i te se <sup>no</sup>ci nije više usudila zaspati.

<sup>s</sup>a svoje strane, general ne bi uopće bio pristao poći na pro-  
st<sup>i</sup> i j<sup>u</sup> da mu nije obećala kako će sjediti na pozornici. On je

<sup>110</sup> sjediti na bilo kakvoj pozornici. Još se smatrao vrlo na-

očitim muškarcem. Dok je još mogao ustati, imao je čitavih metar i šezdeset dva, i bio je živahan poput pjetlića. Njegova sijeda kosa dosegala mu je do ramena, a zube nije htio nositi jer je smatrao da mu je profil bez njih markantniji. Kad bi odjenuo svoju punu generalsku odoru, dobro je znao da mu nigdje nema ravnoga.

To nije bila ista ona odora koju je nosio u Ratu između sukobljenih Država. U tom ratu, zapravo, nije bio general. Vjerojatno je bio obični pješak; nije se sjećao što je bio; zapravo, nije se ni sjećao tog rata. Bilo je to kao s njegovim stopalima, koja su sasušeno visjela na samom kraju njega, bez osjeta, pokrivena plavosivim šalom koji mu je Sally Poker iskačkala kad je bila djevojčica. Nije se sjećao španjolsko-američkog rata u kojemu je izgubio sina; nije se sjećao ni sina. Nije ga zanimala povijest, jer nije očekivao da će se s njome opet susresti. U njegovoj glavi povijest je bila povezana s povorkama, a život je bio parada; parade je volio. Ljudi su ga stalno ispitivali sjeća li se ovoga, pa sjeća li se onoga - bila je to turobna, crna povorka pitanja o prošlosti. Samo je jedan događaj iz prošlosti za njega imao značenje i o njemu je volio govoriti: dogodilo se to prije dvanaest godina kad je primio generalsku odoru i otišao na premijeru.

- Bio sam na toj premiji u Atlanti -pričao bi gostima sjedeći na trijemu pred kućom. - Okružen lijepim curkama. Nije to nipošto bila neka lokalna zabava. Slušajte vi mene. Bila je to nacionalna manifestacija a mene su popeli - na pozornicu. I nije tu bilo nikakvih protuha. Svatko je morao platiti deset dolara da ude i morali su imati smoking. Ja sam bio u ovoj odori. Dala mi ju je to popodne lijepa ćurka u hotelskoj sobi'

- Ne, nego u apartmanu, a i ja sam bila prisutna, tata - rekla bi onda Sally Poker, namigujući gostima. - Nisi ti bio sam ni s kakvom mladom damom u nekoj hotelskoj sobi.

- Da sam bio, znao bih ja što treba - rekao bi stari general prepredeno, a gosti bi počeli urlati od smijeha. - Ćurka je bila iz Hollywooda, u Kaliforniji - nastavio bi. - Bila je iz Hollywooda, u Kaliforniji, i ona tu nije sudjelovala. Oni tamo imaju toliko lijepih curki koje im ne trebaju a zovu ih statistice i ništa im drugo ne daju da rade nego da ljudima dodjeljuju nagrade i slikaju se. I mene su slikali s njom. Ne, bilo ih je dvije. Jedna sa svake strane, a ja u sredini, i zagrlio sam ih obje oko struka, a strukić im je tanušan ko pola dolara.

Sally Poker tu bi mu opet upala u riječ. - Odoru ti je dao g. Goviskv, tata, a meni je dao prekrasnu kiticu. Doista, da si je bar vidio. Bila je napravljena od latica gladiole koje su skinuli i pozlatili i opet sastavili u obliku ruže. Bila je prekrasna. Da si je bar vidio, bio je...

- Bila je velika ko njena glava - zarežao bi general. - Gdje sam ono stao. Dali su mi tu odoru i sabulju i rekli: "A sad, generale, nemojte nam samo objaviti rat. Samo želimo da se popnete ravno gore na onu pozornicu kad vas večeras najave i da odgovorite na nekoliko pitanja. Hoćete li moći?" "Hoću li moći!" rekao sam. "Slušajte vi mene. Gdje sam ja bio još dok se vi niste ni rodili", a oni su počeli urlikati.

- Bio je glavna atrakcija - rekla bi Sally Poker, ali nije se baš •"ado sjećala te premijere zbog događaja s njezinim nogama. <sup>Ku</sup>pila je novu haljinu za tu prigodu - dugačku crnu večernju <sup>na</sup>Jjinu od krepa s kopčom od štrasa i bolerom - te par svilenih selica uz nju, jer se trebala popeti na pozornicu s njim da ga Podržava kako ne bi pao. Sve su im pripremili. Po njih je u

deset do osam stigla prava limuzina i odvezla ih u kazalište. Zaustavila se pod natkrivenim ulazom točno na vrijeme, nakon velikih zvijezda i redatelja i autora i guvernera i gradonačelnika te nekih manje važnih zvijezda. Policija je pazila da ne dođe do zagušenja u prometu, a postavili su i užeta da ne bi ušli oni koji ne smiju. Svi oni koji nisu smjeli ući gledali su ih kako iz limuzine kroče pod reflektore. Onda su stupili u crveno-zlatno predvorje i razvodnica s kapom Konfederacije i kratkom suknjom odvela ih je do njihovih rezerviranih sjedala. Publika je već stigla, i skupina članica UDC-a" počela je pljeskati kad su ugledale generala u odori, a onda su svi počeli pljeskati. Poslije njih došle su još neke zvijezde, a onda su se zatvorila vrata i pogasila svjetla.

Mladić valovite plave kose, koji je rekao da je predstavnik filmske industrije izašao je i počeo sve najavljivati, i onda su svi ti najavljeni jedan po jedan izlazili na pozornicu i govorili kako im je drago što mogu pribivati tome velikom događaju. General i njegova unuka u programu su bili najavljeni kao šesnaesti. Njega su najavili kao generala Tennesseeja Flintrocka Sasha iz vojske Konfederacije, premda je Sallv Poker rekla g. Goviskom da se on zove George Poker Sash i da je bio tek bojnič. Pomogla mu je da ustane, ali srce joj je tako jako udaralo da nije znala hoće li sama u tome uspjeti.

Starac je polako kročio prolazom ponosito uzdignute sijede glave, držeći šešir na srcu. Orkestar je tiho počeo svirati borbenu himnu Konfederacije, a članice UDC-a skupno su se

dignule i nisu sjele sve dok se general nije popeo na pozornicu. Kad je stigao do sredine zajedno sa Sallv Poker koja ga je otraga vodila za lakat, orkestar je udario svirati borbenu himnu na sav glas i starac je, zračeci aurom scenskog velikana, energično i uzdrhtalo salutirao i ostao stajati u stavu pozor sve dok nije utihnula zadnja truba. Dvije razvodnice s kapama Konfederacije i kratkim suknjama između sebe su držale prekrizene zastave Konfederacije i Unije.

General je stajao u samom središtu reflektorske zrake koja je obuhvatila i čudnovat mjesecolik odrezak Sallv Poker - njezinu kiticu, kopču od štrasa i jednu šaku u kojoj je stiskala bijelu rukavicu i rupčić. Mladić s valovitom plavom kosom umetnuo se u krug svjetla i rekao kako mu je *veoma* drago što je večeras u ovoj velikoj prigodi s njima čovjek, rekao je, koji se borio i prolio krv u borbama koje će uskoro vidjeti uvjerljivo oživljene na platnu, i: - Recite mi, generale - pitao je - koliko vam je godina?

- Deeeeeevedddeset i dvije! - urliknuo je general.

Mladić je izgledao kao da je to nešto najdojmljivije što je večeras izrečeno. - Dame i gospodo - rekao je - zaplješćimo generalu najjače što možemo! - i smjesta je uslijedio pljesak, a mladić je pokretom palca pokazao Sallv Poker da sada može odvesti starca natrag na njegovo mjesto kako bi najavili idućega; ali general još nije bio gotov. Nepomično je stajao u samom središtu reflektorske zrake, isturena vrata, ovlaš otvorenih usta, a njegove pohlepne sive oči upijale su blještavilo i aplauz. Grubo je laktom odgurnuo unuku. - A evo i kako se održavam mladim - zakričao je. - Ljubim sve lijepe ćurke!

To je dočekano spontanom zaglušnim pljeskom, i upravo u tome trenutku Sallv Poker je pogledala dolje u svoje noge i

otkrila da je od silnog uzbuđenja zaboravila preobuti cipele: ispod haljine su joj virile dvije smeđe plitke izviđačke cipele na vezanje. Potegnula je generala i gotovo istrčala s njim s pozornice. Bio je prilično ljut što nije stigao reći kako mu je drago što je večeras tu u ovoj prigodi i cijelim putem do svoga sjedala govorio je što je glasnije mogao: - Drago mi je što sam večeras na ovoj premiji sa svim ovim lijepim curkama! - ali prema pozornici je već hitala iduća slavna ličnost i nitko na njega više nije obraćao pozornost. Prespavao je cijeli film, bijesno gundajući u snu.

Otada mu život nije bio naročito interesantan. Stopala su mu sad bila posve odumrla, koljena su mu škripala poput starih šarki, bubrezi su mu radili kad su htjeli, ali njegovo srce i dalje je tvrdoglavo kucalo. Prošlost i budućnost bile su mu jednake: jednu je zaboravio, a druge se nije sjećao; umiranje je slutio koliko i mačka. Svake godine na Dan konfederacijskih žrtava spakirali bi ga i posudili gradskome muzeju, gdje bi ga onda izložili od jedan do četiri u pljesnivoj sobi punoj starih fotografija, starih odora, starog oružja i povijesnih dokumenata. Sve te stvari čuvale su se u staklenim vitrinama da ne bi pala šaka djeci. On bi odjenuo generalsku odoru s premijere i sjedio mrka, nepomična pogleda u malom prostoru ograđenom užem. Ni po čemu se nije moglo zaključiti da je živ, osim po nekoj povremenoj kretnji njegovih mliječnosivih očiju, ali kad mu je jednom neko drsko dijete dotaknulo sablju, ruka mu je sijejvala prema naprijed i u trenu ga pljesnula po prstima. U proljeće, kad bi otvorili stare kuće za obilazak, pozvali bi ga da u odori sjedi na nekom uočljivom mjestu i udahne prizoru atmosferu. Katkad bi samo režao na posjetioce, a katkad bi pripovijedao o premijeri i lijepim curama.

Daje umro prije njezine diplome, mislila je Sally Poker, umrla bi i ona. Početkom ljetnog semestra, dok još nije znala ni hoće li položiti, rekla je dekanu da će njezin djed, general Tennessee Flintrock Sash iz Konfederacijske vojske, doći na njezinu promociju, da mu je sto i četiri godine i da mu je um još bistar kao u mladića. Uvaženi gosti uvijek su bili dobrodošli i moglo se urediti da sjede na pozornici te da ih se predstavi. Dogovorila je sa svojim nećakom Johnom Wesleyjem Pokerom Sashom, Mladim izviđačem, da dođe i gura generalov stolac. Mislila je da će biti baš dražesno vidjeti starca u njegovoj neustrašivoj sivoj i dječaka u njegovoj čistoj smeđoj odori - staro i novo, pomislila je prikladno - a oni će stajati iza nje na pozornici kad bude primala diplomu.

Sve je išlo gotovo točno onako kako je planirala. Dok je ona preko ljeta bila u školi, general je bio kod rodbine, i oni su doveli njega i Johna Wesleyja, izviđača, na promociju. U hotel u kojemu su odsjeli došao je reporter i slikao generala između Sally Poker i Johna Wesleyja. Generala, kojega su već slikali s lijepim curama, to se nije osobito dojmilo. Bio je zaboravio na kakvu to točno svečanost ide, ali zapamtio je da će odjenuti odoru i nositi sablju.

Toga prijepodneva Sally Poker morala je stati u akademsku povorku zajedno s ostalim diplomantima iz Osnovnoškolske pedagogije, pa se nije sama mogla pobrinuti da generala dovedu na pozornicu - ali John Wesley, debeli plavokosi deseto-godišnjak s izrazom glavnog ravnatelja, jamčio joj je da će on sve urediti. Došla je u hotel u svojoj akademskoj halji i odjenula generalu odoru. Bio je slabašan poput sasušena pauka. - Nisi li uzbuđen, djede? - pitala je. - Ja umirem od uzbuđenja!

- Metni mi tu sablju na krilo, prokletinjo - rekao je starac - da se šija.

Ona ju je ondje položila i odmaknula se da ga pogleda. - Izgledaš veličanstveno - rekla je.

- K vragu sve - rekao je starac sporim, monotonim, sigurnim tonom kao da govori u ritmu svoga srca. - K vragu sve i neka sve ide dodavola.

- No, no - rekla je ona i veselo otišla stati u povorku.

Diplomanti su se poredali iza zgrade Egzaktnih znanosti i ona je pronašla svoje mjesto netom prije nego što se red počeo pomicati. Te noći nije dobro spavala, a i kad bi zaspala sanjala bi promociju i u snu mumljala: - Vidite ga, vidite ga? - ali svaki put se probudila točno kad bi se okrenula da ga pogleda. Diplomanti su morali prehodati tri bloka zgrada po upekloru suncu u svojim crnim vunanim talarima, i dok je tako stameno klipsala mislila je da, ako netko misli kako je ova akademska povorka dojmljiv prizor, neka samo čekaju dok vide staroga generala u njegovoj neustrašivoj sivoj i čistog mladog izviđača kako ponosno gura njegov stolac preko pozornice a sablja baca odsjeve sunca. Pretpostavljala je da je John Wesley sa starcem već spreman iza pozornice.

Crna povorka vijugala je preko dva bloka i stupila na glavnu stazu koja je vodila do gledališta. Posjetioci su stajali na travi i pogledom tražili svoje slavljenike. Muškarci su zabacivali šešire i brisali čela, a žene lagano podizale haljine s ramena da im se ne zalijepe za leđa. Diplomanti u teškim talarima doimali su se kao da se iz njih upravo cijede posljednje graške neznanja. Sunce je plamsalo s automobilskih branika, sijevalo sa stupova zgrada i odvlačilo pogled s jedne blještave točke na drugu. Pogled Sally Poker pao je tako na veliki crveni automat za Coca-

Colu postavljen kraj gledališta. Tu je ugledala parkirano generala, namrgođenog i gologlavog na užarenom suncu, a John Wesley, košulje ispasane na leđima, bokom i obrazom naslonjen na crveni automat, pio je Coca-Colu. Istrčala je iz reda i dojurila do njih te mu istrgnula bocu iz ruku. Protresla je dječaka i nagurala mu košulju u hlače te starcu stavila šešir na glavu. - A sad ga vozi tamo! - rekla je, ukočeno upirući prstom prema pokrajnjim vratima zgrade.

Što se generala tiče, on se osjećao kao da mu se na tjemenu počinje otvarati nekakva rupica. Dječak ga je hitro pogurao po stazi, uz prilaz i u zgradu, te ga prebacio preko ulaza na pozornicu onamo kamo su mu rekli, i general je stao gledati pred sebe u glave koje kao da su zajedno navirale i oči koje su prelazile s jednoga lica na drugo. Nekoliko figura u crnoj opravi prišlo mu je, podiglo mu ruku i stisnulo je. Crne povorke pri-tjecale su niz oba prilaza i uz dostojanstvenu glazbu počele pred njim stvarati jezerce. Glazba kao da mu je ulazila u glavu kroz onu rupicu i za sekundu je pomislio da će isto to pokušati i cijela povorka.

Nije znao kakva je to povorka, ali djelovala mu je nekako poznato. Vjerojatno su mu poznati jer su ga došli pozdraviti, ali on nije volio crne povorke. Svaka povorka koja njega dođe pozdraviti, mislio je razdraženo, trebala bi imati platforme s lijepim curkama kao one platforme na premiji. Sigurno i ovo ima neke veze s poviješću, uvijek tako nešto priređuju. A njega to uopće ne zanima. Ono što se dogodilo davno ništa ne znači 'ovjeku koji živi sada, a on živi sada.

Kad se cijela povorka utopila u crnom jezeru, neka crna hgura počela je ispred njih držati govoranciju. Figura je govorila nešto o povijesti i general je čvrsto odlučio da neće

slušati, ali riječi su curile kroz rupicu u njegovoj glavi. Čuo je kako spominju njegovo ime, na što su mu grubo pogurali stolac prema naprijed i izviđač se duboko poklonio. Prozvali su njega a debelo derište se poklonilo. Idi k vragu, pokušao je reći starac, miči mi se s puta, mogu ja ustati! - ali opet su ga trgnuli prema natrag prije nego što je uspio ustati i pokloniti se. Pretpostavljao je da galame zbog njega. Ako je on gotov, nije to kanio više slušati. Da nema te rupice na njegovu tjemenu, te riječi ne bi do njega ni doprle. Pomislio je da gurne prst gore u rupu i tako im zapriječi put, ali rupa je bila malo šira od njegova prsta, a činilo mu se i da se produbljuje.

Drugi crni talar zamijenio je onaj prvi i sad je nešto govorio, i on je čuo da opet spominju njegovo ime, ali nisu govorili o njemu, nego još o povijesti. - Zaboravimo li svoju prošlost - govorio je govornik - nećemo se sjećati ni budućnosti, a to smo i zaslužili, jer je nećemo ni imati. - General je postupno shvaćao neke od ovih riječi. On je povijest zaboravio, i sad je se nije kanio opet sjećati. Zaboravio je ime i lice svoje žene i imena i lica svoje djece, čak i to je li uopće imao ženu i djecu, a zaboravio je i imena mjesta i sama mjesta i što se na kojemu događalo.

Poprilično gaje iritirala ta rupa u glavi. Nije očekivao da će na ovoj svečanosti imati rupu u glavi. Nastala je zbog one spore crne glazbe i premda je izvanjska glazba sada većinom prestala, u rupi se još pomalo čula, i tonula je sve dublje i dublje obilazeći oko njegovih misli, propuštajući riječi koje je čuo u mračne predijele njegova mozga. Čuo je riječi Chickamauga, Shiloh, Johnston, Lee, i znao da on nadahnjuje sve te riječi koje mu ništa ne znače. Pitao se je li bio general u Chickamaugi ili "Leeju. Onda je pokušao zamisliti sebe i konja postavljene

nasred platforme pune lijepih djevojaka, kako ih polako voze kroz središte Atlante. No umjesto toga u njegovoj su se glavi počele komešati one stare riječi, kao da se žele istrgnuti sa svoga mjesta i oživjeti.

Govornik je završio s tim ratom i prešao na sljedeći a sad se već približavao novome, i sve njegove riječi, poput crne povorke, bile su mu nekako mutno poznate i razdražljive. U generalovoj glavi nalazio se dugačak glazbeni prst koji je pritiskao različite točke, a to su bile riječi, puštao je zrake svjetla na riječi i pomagao im da ožive. Riječi su mu se počele približavati i on je rekao: k vragu! Neću ja to trpjeti! i počeo se povlačiti unatrag da se iskrade. A onda je vidio da je figura u crnome sjela, nastala je neka galama i crno jezerce pred njim počelo je bućati i teći prema njemu sa svih strana uz pratnju polagane crne glazbe, i on je rekao: prestanite, k vragu! Ne mogu sve odjednom! Nije se mogao zaštititi od riječi i istodobno pratiti svečanost, a riječi su mu dolazile velikom brzinom. Osjećao se kao da trči unatrag a riječi su mu dolazile poput paljbe iz muškete, zaobilazeći ga, ali prilazeći sve bliže i bliže. Okrenuo se i počeo trčati što je brže mogao, ali shvatio je da trči prema riječima. Utrčao je u pravu tuču riječi i sudarao se s njima žustro kunući. Dok se prema njemu nadimala glazba, na njega je niotkuda provalila cijela prošlost i osjetio je kako mu tijelo na stotinu mjesta rešetaju oštri ubodi boli, pa je pao, uzvraćajući kletvom na svaki pogodak. Vidio je usko lice svoje žene kako ga kritički gleda kroz okrugle naočale sa zlatnim okvirom; vidio je jednoga od svojih ćelavih razrokih sinova; i njegova majka Potrčala je prema njemu sa zabrinutim pogledom na licu; a "nda je cijeli niz mjesta - Chickamauga, Shiloh, Marthasville ~" pojurio na njega kao da je prošlost sada jedina budućnost i

on je mora pretrpjeti. A onda je najednom vidio da ga je crna povorka gotovo pregazila. Prepoznao ju je, jer ona gaje slijedila i uhodila sve dane njegova života. Tako se očajnički upro da vidi preko nje i otkrije što slijedi nakon prošlosti daje njegova ruka stegnula sablju sve dok sječivo nije došlo do kosti.

Diplomanti su u dugoj koloni prelazili preko pozornice da prime diplomu i rukuju se s predsjednikom. Kad je Sally Poker, koja je bila blizu kraja, došla na red da prijeđe preko pozornice, bacila je pogled na generala i vidjela ga kako sjedi nepomičan i divalj, širom otvorenih očiju, pa je opet okrenula glavu prema naprijed i uzdigla je primjetno više te primila diplomu. Kad je sve završilo i kad je opet izašla iz gledališta na sunce, pronašla je svoju rodbinu pa su zajedno čekali na klupi u hladovini da John Wesley doveze starca van. A taj prepredeni izviđač izgurao ga je na stražnji izlaz i sjurio se s njim niz popločenu stazu, i sad je čekao, zajedno s truplom, u dugom redu pred automatom za Coca-Colu.

## DOBRI LJUDI SA SELA

**O**S i M neutralnog izraza koji je njezino lice poprimalo kad je bila sama, gda Freeman je imala još dva, onaj za naprijed i onaj za natrag, koje je rabila pri svim svojim ophođenjima s ljudima. Njezin izraz za naprijed bio je nepokolebljiv i pogonski poput gaza teškog kamiona. Oči joj nikad nisu skretale nalijevo ni nadesno, nego su zavijale usporedo s pričom kao da prate žutu liniju posred nje. Rijetko je rabila onaj drugi izraz jer nije često morala povuci neku svoju izjavu, ali kad bi do toga došlo, lice bi joj se posve zaledilo, a crne oči gotovo su se neprimjetno kretale, i to tako da se činilo kako uzmiču, i promatrač bi onda vidio da gda Freeman, premda stoji ondje stvarna poput vreća žita nabacanih jedna na drugu, duhom više nije nazočna. Što se tiče pokušaja da joj se išta dokaže kad 'Pi se to dogodilo, gda Hopewell je od toga posve digla ruke. Mogla je govoriti dok joj jezik ne otpadne. Gdu Freeman nikad se nije moglo natjerati da prizna kako je i u čemu pogriješila. kanio bi stajala i ako bi je se i moglo natjerati da progovori, <sup>D</sup>«o bi to nešto kao: "Pa, ne bih rekla da je tako a ne bih rekla ni da nije", ili bi možda, lutajući pogledom po najvišoj kuhinj-

skoj polici gdje je stajao red prašnjavih boca, primijetila: "Vidim da niste pojeli baš mnogo tih smokava koje ste ljetos spremili."

O najvažnijim stvarima razgovarali su u kuhinji za doručkom. Svakoga jutra gđa Hopewell ustala bi u sedam i potpalila svoj i Joyin plinski grijač. Joy je bila njezina kći, krupna plavokosa djevojka s jednom umjetnom nogom. Gđa Hopewell smatrala ju je djetetom, premda je bila visoko naobražena tridesetdvo godišnjakinja. Dok joj je majka jela, Joy bi ustala, odšepala u kupaonicu i zalupila vratima, a ubrzo bi kroz stražnja vrata ušla i gđa Freeman. Joy je čula majku kako viče: "Uđite", i onda bi one neko vrijeme šaptale nešto što ona u kupaonici nije mogla čuti. Dok bi se Joy vratila, one bi obično već završile s vremenskom prognozom i prešle na jednu od kćeri gde Freeman, Glynese ili Carramae. Joy ih je zvala Glicerina i Karamela. Glynese, crvenokosa, imala je osamnaest godina i brojne udvarače; Carramae, plavuša, imala je tek petnaest godina, ali već je bila udana i trudna. Želudac joj nije primao ništa. Svakog jutra gđa Freeman pričala bi gdi Hopewell koliko je puta povraćala od posljednjeg raporta.

Gđa Hopewell rado je ljudima govorila da su Glynese i Carramae najfinije cure koje poznaje, da je gđa Freeman jedna *dama* i da se ona nikad ne srami povesti je bilo kamo sa sobom ili upoznati je s onim koga sretnu. Onda bi pričala kako je Freeman unajmila sasvim slučajno i kako su oni pravi Božji dar, i kako su sad kod nje već četiri godine. Toliko ih je dugo zadržala, jer oni nisu fukara. Oni su dobri ljudi sa sela. Telefonirala je čovjeku čije su joj ime naveli u preporuci i on joj je rekao da je g. Freeman dobar farmer, ali da od njegove žene nema većeg zabadala. - Mora se pačati u sve - rekao je

čovjek. - Ako ona nekamo ne stigne dok se prašina nije slegla, onda možete biti sigurni da je umrla, ništa drugo. Zanimat će je sve što radite. S njim se dobro slažem - rekao je - ali ni ja ni moja žena ni minutu više nismo mogli podnijeti tu ženu. - To je gđu Hopewell na nekoliko dana pokolebalo.

Na kraju ih je ipak zaposlila jer nije bilo drugih kandidata, ali unaprijed je odlučila kako će izaći na kraj s tom ženom. Budući da je to bio tip žene koji se mora miješati u sve, onda, odlučila je gđa Hopewell, ne samo da će joj to dopustiti, nego, *će se pobrinuti* da bude umiješana u sve - bit će odgovorna za sve, dat će joj da vodi glavnu riječ. Gđa Hopewell sama nije imala mana, ali znala je iskoristiti tuđe na tako konstruktivan način da nedostatak vlastitih nikad nije osjetila. Unajmila je Freeman i držala ih već četiri godine.

Ništa nije savršeno. Bila je to jedna od omiljenih poslovice gde Hopewell. Druga je bila: takav je život! A još jedna, najvažnija, glasila je: pa, i drugi imaju pravo na svoje mišljenje. Izgovarala bi te rečenice, obično za stolom, blagim upornim tonom kao da nitko drugi do njih ne drži, a krupna, zdepasta Joy, kojoj je stalno ogorčenje izbrisalo svaki izraz s lica, zurila bi mimo nje ledenoplavim očima, s pogledom osobe koja je postigla sljepoću svojevoljnim činom i kani je zadržati.

: Kad bi gđa Hopewell rekla gdi Freeman da je život takav, gđa Freeman bi rekla: - I ja uvijek to kažem. - Nitko nije mogao doći do nečega do čeg ona sama već nije došla. Bila je bistrija °d g. Freeman. Kad joj je gđa Hopewell neko vrijeme nakon sto su došli rekla: - Zna te tu pravi pokretač - i namignula, gđa Freeman je rekla: - Znam. Uvijek sam bila bistra. Neki budi bistriji su od drugih.

- Svatko je drukčiji - rekla je gđa Hopewell.



- Da, tako je s većinom ljudi - rekla je gda Freeman.
- Na svijetu nas ima raznih.
- I ja to uvijek kažem.

Djevojka je bila naviknuta na ovakve dijaloge za doručkom, te opet za ručkom; katkad bi ih vodili i za večerom. Kad nisu imali goste, jeli su u kuhinji jer je tako bilo lakše. Gda Freeman uvijek bi uspjela doći usred obroka i onda bi ih gledala kako završavaju. Ljeti bi stajala u dovratku, ali po zimi bi jedan lakat oslonila povrh hladnjaka i gledala ih s visine, ili bi stala kraj plinskoga grijača, lagano otraga zadižući suknu. Katkad bi stala uza zid i kružila glavom s jedne strane na drugu. Nikad se nije žurila da ode. Sve to bilo je vrlo naporno gdi Hopewell, ali ona je bila veoma strpljiva žena. Shvatila je da ništa nije savršeno, da u Freemanima ima dobre ljude sa sela i da kad danas nadeš dobre ljude sa sela, treba ih čuvati.

Ona je imala dosta iskustva s fukarom. Prije Freemana u prosjeku je imala po jednu obitelj zakupaca na godinu. Žene tih farmera čovjek nije mogao dugo trpjeti. Gdi Hopevwell, koja se odavno razvela od muža, trebao je netko da s njom šeće po poljima; a kad je za tu svrhu morala rekvirirati Joy, primjedbe su joj obično bile tako zajedljive a lice tako zlovoljno da bi gda Hopewell rekla: -Ako nećeš ići lijepo, ne trebaš mi - na što bi djevojka, stojeći onako zdepasta ukočenih ramena i blago isturena vrata, odvrtila: - Ako hoćeš da idem s tobom, tu sam - ONAKVA KAKVA SAM.

Gda Hopevrell je opravdavala njezino ponašanje zbog noge (koju su joj odbili u lovačkom incidentu kad joj je bilo deset godina). Gdi Hopevwell bilo je teško prihvatiti da su njezinu djetetu sada trideset i dvije godine i da već više od dvadeset godina ima samo jednu nogu. Još ju je smatrala djetetom jer

joj se srce slamalo kad bi umjesto toga mislila o sirotoj debeljuškastoj djevojci od svojih tridesetak koja nikad nije otle-sala ni koraka niti se ikad *normalno* bavljala. Njezino pravo ime bilo je Joy, ali čim je navršila dvadeset i jednu i otišla od kuće, dala ga je promijeniti. Gda Hopevwell bila je sigurna da je mislila i mislila dok nije nabasala na najružnije ime koje postoji u bilo kojem jeziku. I onda je otišla i svoje prekrasno ime "Joy"\* promijenila, ne rekavši majci sve dok nije bilo go-tovo. Njezino zakonito ime sad je bilo Hulga.

Kad bi gda Hopevwell pomislila na to ime, Hulga, sjetila bi se velikog slijepog korita bojnog broda. Ona ga nije htjela rabiti. I dalje ju je zvala Jov, na što se djevojka odazivala, ali čisto mehanički.

Hulga je naučila trpjeti gdu Freeman, koja ju je spasila od šetnji s majkom. Čak i Gh/nese i Carramae bile su korisne kad bi privukle pozornost koja je inače mogla biti upućena njoj. Isprva je mislila da ne podnosi gdu Freeman, jer je otkrila da je prema njoj nemoguće biti nepristojan. Gda Freeman najed-nom bi se uvrijedila i danima bi bila mrzovoljna, ali razlog njezina nezadovoljstva uvijek je bio nejasan; izravan napad, nedvojbeno sprdanje, otvorena zajedljivost njoj u lice - to je nije diralo. A onda ju je jednoga dana, bez ikakva upozorenja, počela zvati Hulga.

Nije je tako zvala pred gdom Hopevwell koju bi to ražestilo, <sup>a</sup>li kad bi se ona i djevojka našle same izvan kuće, nešto bi rekla i dodala ime Hulga na kraj, a krupna, naočalama naružena Joy-Hulga namrštilabi se i pocrvenjelakao daje netko narušio njezinu intimu. To je ime smatrala svojom osobnom stvari.

Isprva je došla do njega isključivo na temelju njegova ružna zvuka, a onda joj se ukazala sva njegova savršena genijalnost i prikladnost. U svojoj viziji to je ime vidjela kako radi poput odvratnog znojnog Vulkana koji nije izlazio iz kovačnice i kojemu je, navodno, božica morala doći kad bi je pozvao. Vidjela ga je kao ime svoga najvišeg kreativnog postignuća. Jedan od njezinih najvećih trijumfa bilo je to što njezina majka nije uspjela pretvoriti njezino smrtno tijelo u Joy, ali još je veći trijumf bilo to što je ona sebe uspjela pretvoriti u Hulgu. Međutim, užitak s kojim je gda Freeman rabila to ime samo ju je ljutio. Bilo joj je to kao da su upiljene oči gde Freeman svojim čeličnim vršcima prodrle dovoljno duboko iza njezina lica da dopru do neke tajne istine. Nešto je na njoj fasciniralo gdu Freeman, a onda je jednoga dana Hulga shvatila daje to njezina umjetna noga. Gda Freeman posjedovala je posebnu sklonost prema detaljima o tajnim infekcijama, skrivenim nakaznostima, nasrtajima na djecu. Od bolesti preferirala je one ustrajne ili neizlječive. Hulga je čula gdu Hopewell kako joj prepričava detalje o incidentu iz lova, kako je noga bila doslovno raznesena, kako ni u jednom trenutku nije izgubila svijest. Gda Freeman mogla je o tome slušati stalno, kao da se dogodilo prije jednog sata.

Kad bi Hulga ujutro bučno ušepesala u kuhinju (bila je u stanju hodati bez te užasne lupe ali ona je lupala - gda Hopewell je bila sigurna u to - jer je zvuk bio neugodan), okrnula bi ih pogledom i ostala šutjeti. Gda Hopewell obično je bila u svom crvenom kimonu a kosa joj je bila krpama zavezana oko glave. Sjedila bi za stolom, završavajući s doručkom, a gda Freeman okvačila bi se laktom o hladnjak i s visine gle dala prema stolu. Hulga bi uvijek stavila jaja na štednjak da se sku-

haju, a onda bi prekrštenih ruku stajala nad njima, i gda Hopewell bi je gledala - nekim neizravnim pogledom podijeljenim između nje i gde Freeman - i mislila kako, kad bi se samo malo uredila, ne bi bila tako neugledna. Njezinu licu ništa nije falilo i jedan mio izraz svakako bi ga poljepšao. Gda Hopewell govorila je da su ljudi koji gledaju stvari s vedre strane lijepi čak i ako to nisu.

Kad god bi tako promotrila Joy, uvijek joj se činilo kako bi bilo bolje da dijete nije doktoriralo. Zbog doktorata nikamo nije izlazila, a sad kad ga je dobila, nije više bilo razloga da ide u školu. Gda Hopewell je mislila kako je lijepo da djevojke idu u školu kako bi se zabavile, ali Joy je već "izučila". No sad ionako više nije imala dovoljno snage za to. Doktori su rekli gdi Hopewell da će uz najbolju skrb Joy možda doživjeti četrdeset i petu. Imala je slabo srce. Joy je jasno dala do znanja da bi, kad ne bi bila tako slabog zdravlja, već bila daleko od tih crvenih brda i dobrih ljudi sa sela. Bila bi na fakultetu i predavala ljudima koji znaju o čemu ona govori. I gda Hopewell mogla ju je točno zamisliti kako stoji ondje nalik na strašilo i predaje istim takvim studentima. Ovdje je cijeli dan hodala okolo u suknji staroj šest godina i žutom gornjem dijelu trenirke s otišnutim ispranim kaubojem na konju. Ona je smatrala daje to smiješno; gda Hopewell je smatrala da je idiotski i da to samo Pokazuje kako je ona još dijete. Bila je visoko inteligentna, ali "ije imala ni trunka zdrave pameti. Gdi Hopewell se činilo da svake godine postaje sve manje kao drugi ljudi i sve više nalik sebi - naduta, nepristojna i zlobna. A znala bi reći takve čudne stvari! Vlastitoj majci tako je rekla - bez upozorenja, bez razloga, ustajući nasred jela, ljubičastog lica i napola punih Usta: - Ženo! Pogledaš li ti ikad unutra? Pogledaš li ikad unutra

u vidiš li što sve *nisP*. Bože! - uzviknula je, klonuvši natrag na stolac i zagledavši se u svoj tanjur - Malebranche je imao pravo: mi nismo vlastito svjetlo. Mi nismo vlastito svjetlo!" - Gđa Hopevell do današnjeg dana nije imala pojma čime je to bilo izazvano. Ona je samo natuknula, nadajući se da će Joy shvatiti, kako osmijeh nikad nikomu nije naškodilo.

Djevojka je doktorirala iz filozofije, što je potpuno smelo gđu Hopewell. Čovjek može reći: "Moja kći je medicinska sestra", ili: "Moja kći je učiteljica", pa čak i: "Moja kći je inženjer kemije". Čovjek ne može reći: "Moja kći je filozof". To je nestalo još s Grcima i Rimljanima. Po cijele dane Joy je sjedila njoj za vratom u dubokom naslonjaču i čitala. Katkad bi otišla u šetnju, ali nije voljela pse ni mačke ni ptice ni cvijeće ni prirodu ni zgodne mlade dečke. Zgodne mlade dečke promatrala je kao da njuši njihovu glupost.

Jednoga dana gđa Hopevell uzela je knjigu koju je djevojka upravo spustila i otvorivši je nasumce počela čitati: "Znanost, s druge strane, mora stalno potvrđivati svoju trijeznost i ozbiljnost i proglašavati da se bavi samo onim što jest. Ništa - kako to za znanost može biti išta drugo osim užasa i utvare? Ako znanost ima pravo, jedna je stvar nedvojbeno: znanost ne želi znati ništa o ničemu. Takav je, naposljetku, strogo znanstveni pristup Ničemu. Mi to znamo hoteći o Ničemu znati ništa." Te riječi bile su podvučene plavom olovkom, a na gđu Hopewell djelovale su poput zlih čini na nerazumljivu jeziku. Brzo je zatvorila knjigu i izašla iz sobe kao da ju je spopala jeza.

\* Nicole Malebranche (1638-1715), francuski filozof redovnik, predstavnik okazionalizma. Bio je bolešljiv i patio od tjelesnih deformiteta. Bavio se problemom prirode spoznaje. U djelu O traženju istine razmatra tako: "[-] kako je rekao Augustin, ne recite da ste vlastito svjetlo' [-] Sve stvari vidimo kroz Boga."

Kad je djevojka toga jutra ušla, gđa Freeman stigla je do Carramae. - Povratila je četiri puta nakon večere - rekla je - a noćas je dvaput ustajala poslije tri. Jučer je cijeli dan samo kopala po ladici. Samo to. Stajala je kraj nje i tražila na što će naletjeti.

- Mora jesti - promrmljala je gđa Hopevell, pijuckajući kavu, dok je gledala Joy leđima okrenutu za štednjakom. Pitala se što je to dijete reklo prodavaču Biblija. Nije mogla ni zamisliti kakav je razgovor s njime ona mogla voditi.

Bio je to visok, mršav, gologlav mladić koji je jučer navratio da im proda Bibliju. Pojavio se na vratima s velikim crnim kovčegom koji mu je silno pretezao u stranu te se morao podbočiti uz dovratok. Činilo se kao da će se svaki čas srušiti, ali progovorio je veselim glasom: - Dobro jutro, gdo Cedrovi - i spustio kovčeg na prostirku. Nije bio ružan mladić, premda je na sebi imao jarkoplavo odijelo i žute čarape koje nisu bile dovoljno navučene. Imao je istaknute kosti lica, a preko čela mu je padao pramen ulijepljene smeđe kose.

- Ja sam gđa Hopevell - rekla je.

- O! - rekao je on, pretvarajući se da je zbunjen, ali oči su mu se caklile - vidio sam da na poštanskom sandučiću piše "Cedrovi", pa sam mislio da ste gđa Cedrovi! - i prasnuo je u ugodan smijeh. Podigao je svoj teret i pod izlikom zadihanosti nahrupio u njezin hodnik. Djelovalo je to zapravo više kao da se kovčeg pomaknuo prvi i povukao njega za sobom. - Gdo Hopevell! - rekao je i zgrabio je za ruku. - Nadam se da ste dobro!" - i opet se nasmijao, a onda se najednom njegovo lice

posve uozbiljilo. Zašutio je, pogledao je s ozbiljnim, usrdnim izrazom i rekao: - Gospodo, dolazim ozbiljnim poslom.

- Pa, izvolite ući - promrmljala je ona nimalo oduševljeno, jer ručak samo što nije bio gotov. Ušao je u salon i sjeo na rub drvenog stolca ravnog naslona, smjestivši kovčeg između svojih stopala, i letimično pogledao sobu kao da na temelju prostoriije procjenjuje nju. Njezina srebrnina svjetlucala se na dva bifea; zaključila je da nikad nije bio u ovako otmjenoj sobi.

- Gdo Hopewell - počeo je on, izgovarajući njezino ime nekako suviše prisno - znam da vjerujete u krišćansku službu.

- Pa, vjerujem - promrmljala je.

- I znam - rekao je i zastao, prepredeno nakrivivši glavu na stranu - da ste dobra žena. Rekli su mi prijatelji.

Gda Hopewell nije voljela da od nje prave budalu. - Što prodajete? - pitala je.

- Biblije - rekao je mladić, a oko mu je preletjelo sobu prije nego što je dodao: - I vidim da u salonu nemate obiteljsku Bibliju, vidim da vam samo to nedostaje!

Gda Hopewell nije mogla reći: "Kći mi je ateistica i ne da mi da držim Bibliju u salonu." Rekla je, namah se malo ukočivši: - Ja Bibliju držim kraj uzglavlja. - To nije bilo istina. Bila joj je negdje u potkrovlju.

- Gospodo - rekao je on - riječ Božja trebala bi biti u salonu.

- Pa, ja mislim da je to stvar ukusa - zaustila je ona. - Ja mislim...

- Gospodo - rekao je on - za krišćana, riječ Božja trebala bi biti u svakoj prostoriji u kući, te u njegovu srcu. Ja znam da ste vi krišćanka, jer vam to vidim iz svake crte na licu.

Ustala je i rekla: - Pa, mladiću, ne kanim kupiti Bibliju i p<sup>o</sup> mirisu bih rekla da mi gori ručak.

On nije ustao. Počeo je uvrutati ruke, spustio pogled prema njima i tiho rekao: - Pa gospodo, reći ću vam iskreno - nitko vam danas baš ne kupuje Biblije, a ja sam vam uz to, znam, vrlo prostodušan. Ne znam vam ja mnogo uvijati. Ja sam običan dečko sa sela. - Podigao je pogled prema njezinu neprijateljskom licu. - Takvi kao vi ne vole gubiti vrijeme sa seljacima kao ja.

- Ma zaboga! - uzviknula je ona - dobri ljudi sa sela, oni su sol zemlje! Osim toga, svi smo mi drukčiji. Ima nas raznih na ovom svijetu. Takav je život!

- To ste dobro rekli - rekao je.

- Zaboga, pa ja mislim da na svijetu nemamo dovoljno takvih dobrih ljudi sa sela! - rekla je ona, kao da ju je pogodio u žicu. - Zato nam i jest tako kako jest!

Na to se njegovo lice razvedrilo. - Nisam se predstavio - rekao je. - Ja sam Manlev Pointer, dolazim iz malog mjesta kraj Willohobieja, nije to ni pravo mjesto, više okolica.

- Pričekajte malo - rekla je. - Moram pogledati ručak. - Otišla je u kuhinju i zatekla Joy kako stoji kraj vrata i sluša.

- Riješi se te soli zemlje - rekla joj je - i dođi da jedemo.

Gda Hopewell pogledala ju je pačenički i okrenula se da smanji vatru ispod povrća. - *Ja* ni s kim ne mogu biti nepristojna - promrmljala je i vratila se u salon.

On je već otvorio kovčeg i sad je na svakome koljenu imao Po Bibliju.

- Slobodno ih možete spremi - rekla mu je. - Neću kupiti.

- Cijenim vašu iskrenost - rekao je. - Danas više nema pošte -<sup>ni</sup> h, iskrenih ljudi, osim ako se ne zaputite na selo.

- Znam - rekla je - nema poštenog, neiskvarenog čeljadeta!

| Kroz otškrinuta vrata začula je neko gundanje.

- Siguran sam da vam stalno dolaze momci koji vam govore da rade kako bi platili školovanje - rekao je - ali ja vam to neću reći. Ne znam zašto - rekao je - ali mene fakultet ne privlači. Ja želim posvetiti život krišćanskoj službi. Znae - rekao je, stišavajući glas - ja vam imam slabo srce. Možda neću poživjeti. A kad znate da vam nešto fali i da možda nećete dugo, e pa onda, gospodo... - Zastao je otvorenih usta i zagledao se u nju.

On i Jov pate od iste bolesti! Osjetila je da joj se oči pune suzama, ali brzo se pribrala i promrmljala: - Biste li ostali na ručku? Bilo bi nam drago! - te požalila čim je to izgovorila.

- Rado, gospodo draga - rekao je on posramljeno - to bi mi bilo jako drago!

Joy ga je odmjerila kad su ih upoznali, a onda ga tijekom cijelog ručka više nije ni pogledala. On joj je uputio nekoliko rečenica, a ona se pretvarala da ne čuje. Gđa Hopewell nije shvaćala namjernu nepristojnost, premda je s time živjela, i uvijek je mislila da gosta mora obasuti gostoljubivošću kako bi se iskupila zbog Joyina nedostatka uljudnosti. Nagovarala ga je da im kaže nešto o sebi, pa joj je udovoljio. Rekao je da je sedmo od dvanaestero djece i da mu je oca zgnječilo drvo kad je njemu bilo osam godina. Svega ga je zdrobilo, zamalo ga je prerezalo napola, bio je gotovo neprepoznatljiv. Njegova majka mučila se i snalazila kako je najbolje mogla, i uvijek je pazila na to da joj djeca idu na vjeronauk i da svake večeri čitaju Bibliju. Njemu je sada devetnaest godina i već četiri mjeseca prodaje Biblije. Dosad je prodao sedamdeset i sedam Biblija, a još su mu na dva mjesta obećali da će kupiti. Želio je postati misionar jer je mislio da tako najviše možeš pomoći ljudima.

- Tko izgubi svoj život, sačuvati će ga' - rekao je jednostavno i to tako iskreno, od srca i ozbiljno da mu se gđa Hopewell ni za što na svijetu ne bi nasmijala. Pazio je da mu zrna graška ne ispadaju na stol prepriječivši im put komadićem kruha, kojim je onda očistio tanjur. Ona je vidjela da Joy krajičkom oka gleda kako on barata nožem i vilicom, a vidjela je i da svakih nekoliko minuta mladić baca usrdan, ocjenjivački pogled prema djevojci kao da joj želi privući pozornost.

Nakon ručka Joy je sklonila posude sa stola i nestala, ostavivši gđu Hopewell da razgovara s njim. Opet joj je pričao o svome djetinjstvu i očevoj nesreći, te o raznim drugim stvarima koje su mu se dogodile. Svakih pet minuta osjetila bi da mora pri-gušiti zijevanje. Sjedio je tako dva sata, a onda mu je napokon rekla da mora ići jer ima dogovor u gradu. Zapakirao je svoje Biblije i zahvalio joj te se spremio da pade, ali na vratima se zaustavio, stegnuo joj ruku i rekao da kamo god je dosad išao, nigdje još nije upoznao tako ljubaznu gospodu kao što je ona, te je upitao može li doći opet. Ona mu je rekla da će ga uvijek rado primiti.

Joy je stajala na puteljku i činilo se da gleda nešto u daljini, kad je on sišao niza stube i krenuo prema njoj nagnut na jednu stranu zbog teškoga kovčega. Zaustavio se točno pred njom i izravno joj se obratio. Gđa Hopewell nije čula što joj je rekao, ali zadržala je od pomisli na ono što bi Joy mogla reći njemu. Vidjela je daje nakon minute Joy nešto rekla i daje onda mladić ponovno progovorio, uzbuđeno zamahnuvši slobodnom rukom. Nakon minute Joy je rekla još nešto, našto je mladić opet progovorio. A onda je na svoje zaprepaštenje gđa Hopewell

vidjela kako su se njih dvoje zajedno uputili prema kapiji. Joy ga je pratila sve do kapije, i gđa Hopewell nije mogla ni zamisliti o čemu razgovaraju, a još se nije usudila upitati.

Gđa Freeman sad je uporno tražila njezinu pozornost. Pomaknula se od hladnjaka do grijača i gđa Hopewell morala je okrenuti glavu prema njoj kako bi se činilo da je sluša. - Glvnese je sinoć opet izašla van s Harvevjem Hillom - rekla je. - Imala je ječmenac, znate.

- Hill - rekla je gđa Hopewell odsutno - je li to onaj što radi kod automehaničara?

- Ne, to je onaj što ide za kiropraktičara - rekla je gđa Freeman. - Imala je ječmenac, znate. Već dva dana. I kaže, kad ju je neku večer doveo doma, da joj je rekao: "Daj da te riješim tog ječmenca", a ona mu je rekla: "Kako?", a on joj kaže: "Samo leži na to sjedalo pa ću ti pokazati." Pa je legla i krenuo joj je vratom. Tako joj je krenuo nekoliko puta dok mu nije rekla da prestane. I jutros - rekla je gđa Freeman - nema više ječmenca. Nema mu ni traga.

- Takvo nešto još nisam čula - rekla je gđa Hopewell.

- Pitao ju je da se vjenčaju kod matičara - rekla je gđa Freeman - ali ona mu je rekla da se ona neće vjenčati ni u kakvoj *općini*.

- No, Gh/nese je dobra djevojka - rekla je gđa Hopewell. - I Glvnese i Carramae su dobre djevojke.

- Carramae je rekla kad su se ona i Lyman vjenčali da je Lyman rekao kako je njemu to bilo kao svetinja. Rekla je da je rekao kako ne bi uzeo petsto dolara da mu netko ponudi da ga ne vjenča propovjednik.

- A koliko bi uzeo? - pitala je djevojka kraj štednjaka.

- Rekao je da ne bi uzeo petsto dolara - ponovila je gđa Freeman.

- Pa, svi moramo krenuti na posao - rekla je gđa Hopewell.

- Lyman je rekao da je njemu to veća svetinja - rekla je gđa Freeman. - Doktor kaže da Carramae mora jesti suhe šljive. Kaže, umjesto lijekova. Kaže da su joj ti grčevi od pritiska. Znae što ja mislim gdje su?

- Bit će joj bolje za koji tjedan - rekla je gđa Hopewell.

- U jajovodu - rekla je gđa Freeman. - Inače joj ne bi stalno bilo tako mučno.

Hulga je oljuštila svoja dva jaja u tanjur i sad ih je donosila za stol skupa sa šalicom kave koju je previše napunila. Oprezno je sjela i počela jesti, kaneći gđu Freeman zadržati pitanjima ako bi ona kojim slučajem pokazala namjeru da ode. Primijetila je da je majka drži na oku. Prvo izokolno pitanje bit će o prodavaču Biblija, a ona se toga nije željela doticati. - Kako joj je krenuo vratom? - pitala je.

Gđa Freeman dala se na opisivanje kako joj je krenuo vratom. Rekla je da on ima *Mercury* iz '55., ali da je Glvnese rekla kako bi se radije udala za čovjeka koji ima obični *Plymouth* iz '36. i hoće da ga vjenča propovjednik. Djevojka je upitala što bi bilo da ima *Plymouth* iz '32., a gđa Freeman je rekla da je Glvnese rekla *Plymouth* iz '36.

Gđa Hopewell je rekla da nema mnogo djevojaka s toliko zdravog razuma kao Glynese. Rekla je da se ona kod tih djevojaka divi njihovu zdravom razumu. Rekla je daje to podsjetilo kako su jučer imali simpatičnoga gosta, mladića koji prodaje Biblije. - Gospode - rekla je - umrla sam od dosade, ali bio je tako iskren i ozbiljan da nisam mogla biti nepristojna. Običan dobar dečko sa sela, znate - rekla je - štono kažemo: prava sol zemlje.

- Vidjela sam ga kad je dolazio - rekla je gđa Freeman - a i kasnije, kad je odlazio - i Hulga je osjetila jedva zamjetnu promjenu u njezinu glasu, jedva zamjetnu insinuuaciju da nije otišao sam, je li tako? Lice joj je ostalo bezizražajno, ali u vrat joj je navrlo crvenilo koje je progutala zajedno s idućom žlicom jaja. Gđa Freeman gledala ju je kao da imaju zajedničku tajnu.

- Pa, na svijetu nas ima raznih - rekla je gđa Hopewell. - Dobro je što nismo svi isti.

- Neki su sličniji od drugih - rekla je gđa Freeman.

Hulga je ustala i odšepesala, praveći otprilike dvaput veću buku nego što je bilo nužno, ravno u svoju sobu, te zaključala vrata. S prodavačem Biblija trebala se naći u deset sati kod kapije. O tome je mislila pola noći. Isprva je sve to smatrala dobrom šalom, a onda je počela u tome uviđati dubok skriveni smisao. Ležala je u krevetu zamišljajući ih kako vode dijaloge koji su površinski gledano suludi, ali sežu dalje do dubina kakvih ne bi bio svjestan nijedan prodavač Biblija. Takav je bio njihov jučerašnji razgovor.

On je zastao pred njom i jednostavno stajao i šutio. Lice mu je bilo koščato, oznojeno i rumeno, u samom središtu bio je maleni šiljasti nos, a pogled mu je bio drukčiji nego za ručkom. Promatrao ju je s otvorenim zanimanjem, očarano, poput djeteta koje gleda novu fantastičnu životinju u zoološkom vrtu, a disao je kao da je pretrčao veliku razdaljinu da je stigne. Njegov pogled djelovao joj je nekako poznato, ali nije se mogla sjetiti gdje su je već tako motrili. Gotovo cijelu minutu nije rekao ništa. A onda je, naglo uzevši daha, prošaptao: - Jesi li ikad jela pile staro dva dana?

Djevojka ga je tupo pogledala. Djelovalo je to kao da je to pitanje predložio za diskusiju na sastanku filozofske udruge-

\_ Jesam - napokon je rekla kao da ga je razmotrila iz svih kuteva.

- Onda je sigurno bilo jako sitno! - rekao je pobjedonosno i sav se počeo tresti od nervoznog kikotanja, jako se zarumenio, da bi mu lice naposljetku opet poprimilo onaj pogled potpunog obožavanja, dok je djevojčino lice ostalo u dlaku nepromijenjeno.

- Koliko imaš godina? - tiho je upitao.

Neko vrijeme nije odgovorila. Onda je ravnim glasom rekla: - Sedamnaest.

Njegovi osmijesi nahrupili su poput valova koji se razbijaju o površinu jezera. - Vidim da imaš drvenu nogu - rekao je. - Mislim da si jako hrabra. Mislim da si baš draga.

Djevojka je stajala bezizražajno, nepomično i nijemo.

- Otprati me do kapije - rekao je on. - Ti si hrabro drago stvorenje i svidjela si mi se čim si ušla kroz vrata.

Hulga se pokrenula prema naprijed.

- Kako se zoveš? - pitao je, smiješeći se s visine prema njezinu tjemenu.

- Hulga - rekla je.

- Hulga - promrmljao je - Hulga, Hulga. Takvo ime Hulga još nisam čuo. Stidljiva si, zar ne, Hulga? - pitao je.

Kimnula je, gledajući njegovu veliku crvenu ruku na dršci divovskoga kovčega.

- Volim djevojke koje nose naočale - rekao je. - Ja mnogo razmišljam. Nisam kao oni ljudi kojima ozbiljna misao nikad<sup>1</sup> ne ude u glavu. To je zato što ću možda umrijeti.

- I ja ću možda umrijeti - rekla je ona odjednom i podigla P°gled prema njemu. Oči su mu bile vrlo sitne i smeđe i grozničavo su se sjajile.

- Slušaj - rekao je - ne misliš li da je nekim ljudima suđeno da se sretnu zato što imaju puno zajedničkog i tako to? Zato što oboje razmišljaju o ozbiljnim stvarima i tako to? - premjestio je kovčeg u drugu ruku tako da mu ruka bliža njoj ostane slobodna. Uhvatio ju je za lakat i malo ga protresao. - Subotom ne radim - rekao je. - Volim hodati po šumi i gledati što je odjenula majka priroda. Preko brda i dalje. Piknike i tako to. Hoćemo li sutra na piknik? Reci da hoćemo, Hulga - rekao je on i pogledao je pogledom umirućeg koji osjeća kako će mu utroba svaki čas ispasti. Čak se lagano nagnuo prema njoj.

Tijekom noći ona je zamišljala da ga zavodi. Zamišljala je kako njih dvoje hodaju sve dok nisu stigli do spremnice iza dvije stražnje poljane i ondje su se, zamišljala je, stvari počele odvijati povoljno te ga je vrlo lako zavela, a onda se, naravno, morala pozabaviti s njegovim kajanjem. Pravi genij može prenijeti neku zamisao čak i nižem umu. Zamišljala je da je uzela njegovo kajanje u ruku i pretvorila ga u dublje shvaćanje života. Uklonila je sav njegov sram i pretvorila ga u nešto korisno.

Uputila se prema kapiji točno u deset, iskravši se tako da gda Hopewell ne primijeti. Nije ponijela ništa za jelo, zaboravivši da se na piknik obično nosi hrana. Obukla je široke hlače i prljavu bijelu košulju, te naknadno nakapala malo *Vapexa* na ovratnik jer nije imala nikakav parfem. Kad je stigla, kraj kapije nije bilo nikoga.

Sredstvo za odčepljenje nosa, služi za udisanje. Sadrži mentol, ulje eukaliptusa, lavandu i kamfor.

Pogledala je lijevo i desno niz praznu cestu i razjarila ju je pomisao da je prevarena, da ju je namamio neka pode za njegovom sjenom. A onda se najednom uspravio, vrlo visok, iza grma na nasipu s druge strane. Smiješeći se, podigao je šešir; bio je to nov šešir, sa širokim obodom. Jučer ga nije nosio, pa se upitala je li ga kupio posebno za ovu prigodu. Bio je smeđkast s crveno-bijelom vrpcom i malo prevelik za njega. Izašao je iz grmlja, a sa sobom je još nosio onaj crni kovčeg. Imao je isto odijelo i iste žute čarape koje su mu upale u cipele od hodanja. Prešao je cestu i rekao: - Znao sam da ćeš doći!

Djevojka se kiselo upitala kako je to znao. Pokazala je na kovčeg i upitala: - Zašto si ponio Biblije?

Uzeo ju je za lakat, smiješeći se s visoka kao da ne može prestati. - Nikad se ne zna kad će ti zatrebati riječ Božja, Hulga - rekao je. U jednom trenu posumnjala je da se sve to doista događa, a onda su se počeli uspinjati na nasip. Spustili su se na pašnjak i uputili prema šumi. Mladić je laganim hodom kročio kraj nje, poskakujući na prstima. Kovčeg danas nije djelovao teško; čak je njime zamahivao. Prešli su pola pašnjaka bez riječi a onda joj je ležerno položio ruku na dno leđa i nježno upitao: - Gdje se spaja tvoja drvena noga?

Ona se ružno zacrvenjela i ošinula ga pogledom te je mladić za trenutak djelovao posramljeno. - Nisam mislio ništa zlo - rekao je. - Samo sam htio reći da si hrabra, to. Sigurno te Bog čuva.

- Ne - rekla je ona, gledajući pred sebe i brzo koračajući - ja u Boga čak i ne vjerujem.

Na to se zaustavio i zavijždao. - Ma ne! - uzviknuo je kao <sup>c'ra</sup> je previše zapanjen da bi rekao išta drugo.



Ona je nastavila hodati i već za sekundu on je doskakutao do nje, hladeći se šešikom. - To je vrlo neobično za jednu djevojku - primijetio je, gledajući je krajičkom oka. Kad su stigli do ruba šume, opet joj je položio ruku na leda, bez riječi je privukao k sebi i grubo poljubio.

Poljubac, u kojemu je bilo više nužde nego osjećaja, u djevojci je pobudio dodatni nalet adrenalina, onakav kakav daje čovjeku snage da iznese prepun sanduk iz zapaljene kuće, ali u njoj je sva silina otišla ravno u mozak. Čak i prije nego što ju je pustio, njezin um - ionako već bistar i nesuzdržan - promatrao ga je s velike razdaljine, sa zanimanjem, ali i žaljenjem. Nikad je prije nisu poljubili i sa zadovoljstvom je utvrdila da je to sasvim prosječno iskustvo, čisto pitanje kontrole uma. Nekim ljudima prijala bi i voda iz jarka da im kažu kako je to votka. Kad ju je mladić, sa željnim ali nesigurnim izrazom na licu, nježno odgurnuo, ona se okrenula i nastavila hodati bez riječi, kao da je takvo što za nju svako-dnevna pojava.

Nastavio je zadihano klipsati kraj nje, nudeći joj pomoć kad bi ugledao korijen o koji bi se mogla saplesti. Razmicao joj je dugačke obješene bodljikave povijuše da se provuče ispod njih. Ona je vodila a on je hodao za njom, teško dišući. Onda su izašli na suncem obasjan obronak koji se blago previjao u drugi malo manji. Otraga se vidio zahrđali krov staroga štaglja za skladištenje viška sijena.

Brdašce je bilo posuto sitnim ružičastim korovom. - Dakle> ti nisi spašena? - upitao je on naglo, zastajući.

Djevojka se nasmiješila. Bilo je to prvi put da mu je uputila osmijeh. - Po mojoj računici - rekla je - ja sam spašena, a ti si osuđen na propast, ali rekla sam ti da ne vjerujem u Boga.

No kao da ništa nije moglo pokolebati mladićev zadivljeni pogled. Sad je zurio u nju kao da je fantastična životinja iz zoološkog vrta pružila šapu kroz rešetke i nježno ga gurnula. Njoj se učinilo daje opet želi poljubiti, pa je krenula dalje prije nego što se snašao.

- Ima li neko mjesto gdje možemo malo sjesti? - promrmljao je, a glas mu je pred kraj rečenice postao nježniji.

- U onaj štagalj - rekla je ona.

Ubrzali su korak kao da bi im mogao lagano izmaknuti, poput vlaka. Bio je to prostran štagalj na kat, iznutra svjež i mračan. Mladić je pokazao na ljestve koje su vodile na sjenik i rekao: - Šteta što ne možemo tamo gore.

- Zašto ne možemo?

- Zbog tvoje noge - rekao je on s dužnim poštovanjem.

Djevojka ga je prijezirno pogledala, uhvatila se za ljestve objema rukama i popela se, a on je stajao dolje, očito zaprepašten i pun strahopoštovanja. Vješto se provukla kroz otvor, pogledala dolje i rekla mu: - Pa, hajde, ako misliš doći - i on se počeo penjati, nespretno noseći kovčeg.

- Biblija nam neće trebati - primijetila je ona.

- To se nikad ne zna - rekao je on, daščući. Kad se popeo na sjenik, najprije je nekoliko sekunda hvatao dah. Ona je sjedila na hrpi sijena. Širok ovoj sunčeva svjetla, pun čestica prašine, koso je padao preko nje. Ležala je oslonjena na balu, lica okrenuta u stranu, i gledala kroz prednji otvor na štaglju kroz koji se sijeno ubacuje iz prikolice na sjenik. Dva obronka prošarana ružičastim prostirala su se iza tamnog šumovitog lanca. Nebo je bilo bez oblaka, hladno plave boje. Mladić se bacio kraj "je, provukao joj jednu ruku ispod leda a drugu prebacio preko "je, te je počeo ljubiti po licu, ispuštajući slabe zvukove poput

ribljega glasanja. Nije skinuo šešir, ali ga je zabacio dovoljno daleko da ne smeta. Kad su mu se ispriječile njezine naočale, skinuo joj ih je i gurnuo u svoj džep.

Djevojka isprva uopće nije uzvraćala poljupce, ali ubrzo je počela i nakon što gaje nekoliko puta poljubila u obraz, stigla je do njegovih usnica i zadržala se ondje, ljubeći ga bez prestanka kao da pokušava iz njega isisati sav dah. Dah mu je bio svjež i mirisan poput dječjega, a poljupci ljepljivi poput dječjih. Mumljao je da je voli i da je znao kako je voli čim ju je prvi put vidio, ali to je mumljanje bilo nalik na pospano cendranje djeteta koje majka stavlja na spavanje. Sve to vrijeme njezin um ni u jednom času nije prestao raditi niti se izgubio u njezinim osjećajima. - Nisi rekla da ti mene voliš - napokon je prošaptao, odmičući se od nje. - Moraš reći.

Skrenula je pogled s njega u šuplje nebo te dolje prema crnom grebenu, pa još dalje prema nečemu što se doimalo kao dva zelena ustalasana jezera. Nije primijetila da joj je skinuo naočale, ali taj joj se krajolik nije mogao učiniti neobičnim jer je rijetko obraćala posebnu pozornost onome što je okružuje.

- Moraš to reći - ponovio je. - Moraš reći da me voliš.

Ona je uvijek bila oprezna kad se trebalo obvezati. - Na neki način - počela je - ako tu riječ upotrijebimo općenito, moglo bi se reći. Ali ja tu riječ ne upotrebljavam. Nemam iluzija. Ja sam od onih ljudi koji vide *kroza sve*, ravno u ništa.

Mladić se mrštio. - Moraš reći. Ja sam rekao i sad ti moraš reći - rekao je.

Djevojka ga je pogledala gotovo raznježeno. - Siroto moje malo - promrmljala je. - I bolje što ne razumiješ - te ga je povukla oko vrata, licem nadolje, k sebi. - Svi smo mi osuđeni

na propast - rekla je - ali neki od nas skinuli su poveze s očiju i vide da se nema što vidjeti. I to je jedna vrst spasenja.

Mladićeve zaprepaštene oči blijedo su gledale kroz vrhove njezine kose. - U redu - zamalo je zacvilio - ali voliš li me ili ne?

- Volim - rekla je i dodala - na neki način. Ali nešto ti moram reći. Između nas ne smije biti neiskrenosti. - Podigla mu je glavu i pogledala ga ravno u oči. - Ja imam trideset godina - rekla je. - I imam nekoliko diploma.

Mladić ju je gledao razdraženo, ali ustrajno. - Briga me - rekao je. - Nije me briga što si sve napravila. Samo mi reci voliš li me ili ne voliš? - Privukao ju je k sebi i mahnito obasuo njezino lice poljupcima dok nije rekla: - Volim, volim.

- Dobro onda - rekao je, puštajući je. - Dokaži.

Nasmiješila se, sanjivo promatrajući neujednačeni krajolik. Zavela ga je a da se još nije ni odlučila pokušati. - Kako? - upitala je, osjećajući da bi ga trebalo malo usporiti.

Nagnuo se i prislonio usnice na njezino uho. - Pokaži mi gdje ti se spaja drvena noga - prošaptao je.

Djevojka je potihom vrisnula a iz lica joj je u trenu nestala sva boja. Nije je šokirala besramnost takva prijedloga. Kao dijete katkad bi bila izvrgnuta osjećajima srama, ali naobrazba je uklonila i posljednje njegove tragove kao što dobar kirurg zna sastrugati rak; ne bi se posramila zbog njegove molbe jednako kao što ne bi povjerovala u njegovu Bibliju. Ali na svoju umjetnu nogu bila je osjetljiva kao što je paun osjetljiv na svoj rep. Nitko je osim nje nikada nije dotaknuo. Brinula se o njoj kao što se drugi brinu o svojoj duši, uvijek u samoći, te gotovo da . bi i sama skrenula pogled. - Ne - rekla je.

- Znao sam - promrmljao je i uspravio se. - Vučeš me za nos.

- O, ne! - uzviknula je. - Spaja se u koljenu. Već u koljenu. Zašto je želiš vidjeti?

Mladić joj je dobacio dug i prodoran pogled. - Zato - rekao je - što si zbog nje drukčija. Nisi kao drugi.

Netremice ga je gledala. Ni na njezinu licu ni u njezinim okruglim, ledenoplavim očima nije se moglo pročitati da ju je to kosnulo; ali osjećala se kao da joj je srce stalo i da sada njezin um pumpa krv kroz žile. Zaključila je da se prvi put u životu našla licem u lice s istinskom nevinošću. Ovaj mladić, s instinktom koji je dopro onkraj mudrosti, dotaknuo se istine o njoj. Kad je nakon minute promuklim, piskutavim glasom rekla: - U redu - bilo je to kao da mu se posve predala. Bilo je to kao da je izgubila život i ponovno ga, kao nekim čudom, našla u njegovu.

Vrlo nježno počeo joj je zavrtati nogavicu hlača. Umjetni ud, u bijeloj čarapi i ravnoj smeđoj cipeli, bio je omotan grubom tkaninom nalik na platno a završavao se odbojnim zglobom na spojištu s batrljkom. Mladićevo lice i glas bili su preplavljeni poštovanjem kad ga je otkrio, pa je rekao: - Sad mi pokaži kako se skida i stavlja.

Skinula mu je nogu i opet je pričvrstila, a onda ju je on sam skinuo, postupajući s njom nježno kao daje prava. -Vidiš! - rekao je s izrazom razdraganog djeteta. - Sad mogu i sam!

- Stavi mi je natrag - rekla je ona. Razmišljala je kako će pobjeći s njim i da će joj on svake večeri skidati nogu, a svakog će joj je jutro ponovno stavljati. - Stavi je natrag - rekla je.

- Ne još - promrmljao je on, prislanjajući je na svoje stopalo izvan njezina dosega. - Pusti je malo tako. Sad imaš mene.

Uznemirena, tiho je uzviknula, ali on ju je gurnuo nadalje i opet je počeo ljubiti. Bez noge se osjećala potpuno ovisnom o njemu. Njezin mozak kao daje posve prestao razmišljati i sad se bavio nekom drugom radnjom koja mu nije baš dobro išla. Različiti izrazi preljetali su joj preko lica. Svako toliko mladić je očima nalik na dva čelična šiljka bacio pogled prema natrag gdje je stajala noga. Naposljetku ga je odgurnula i rekla: - A sad mi je stavi natrag.

- Čekaj - rekao je. Nagnuo se na drugu stranu i privukao kovčeg k sebi, te ga otvorio. Bio je obložen blijedoplavom točkastom podstavom, a u njemu su bile samo dvije Biblije. Izvadio je jednu i otvorio je. Korice su bile šuplje, a u njima je bila mala ploška viskija, špil karata i plava kutijica s nekim natpisom. Poredao je sve to pred nju u jednakim razmacima, kao da podnosi darove na oltar nekoj božici. Plavu kutiju stavio joj je u ruku. **OVAJ PROIZVOD SMIJE SE UPOTRIJEBITI SAMO U SVRHU ZAŠTITE OD ZARAZE**, pročitala je i isпусти je. Mladić je odvijao čep na ploški. Zastao je i sa smiješkom pokazao na špil karata. To nije bio običan špil: na poledini svake karte nalazila se nepristojna slika. - Nategni - rekao je, ponudivši bocu prvo njoj. Pružio ju joj je, ali ona se nije ni pomaknula, kao da je hipnotizirana.

Kad je progovorila, glas joj je bio gotovo molećiv. - Nisi li ti - promrmljala je - nisi li ti običan, dobar mladić sa sela?

Mladić je nakrivio glavu. Izgledao je kao da tek počinje shvaćati kako ga ona možda želi uvrijediti. - Aha - rekao je, lagano iskrivivši usta - ali to mi nikad nije smetalo. Nisam ništa lošiji od tebe.

~ Daj mi moju nogu - rekla je.

Odgurnuo ju je još dalje stopalom. - Hajde, idemo se sada malo zabaviti - rekao je nagovarajući je. - Još se nismo pravo upoznali.

- Daj mi moju nogu! - povikala je i pokušala je zgrabiti, ali on ju je bez napora gurnuo na pod.

- Što ti je sad odjedanput? - pitao je namršteno zatvarajući plošku i brzo je vraćajući u Bibliju. - Sad maloprije si rekla da ne vjeruješ u ništa. Mislio sam da si prava cura!

Lice joj je bilo gotovo grimizno. - Ti si kršćanin! - prosiktala je. - Krasan si mi ti kršćanin! Isti si kao i svi - kažu jedno, a rade drugo! Savršen si kršćanin, baš si...

Mladićeva usta poprimila su ljutitu grimasu. - Nadam se da ne misliš - rekao je s visoka, indigniranim tonom - da vjerujem u ta sranja! Prodajem Biblije, da, ali znam što je što i nisam se rodio jučer i znam što hoću!

- Daj mi moju nogu! - zakričala je. Skočio je tako brzo da ga je jedva uspjela vidjeti kako munjevito umeće karte i plavu kutiju natrag u Bibliju, te ubacuje Bibliju u kovčeg. Vidjela je kako je posegnuo za nogom a onda ju je na trenutak vidjela kako bespomoćno leži poprijeko uglavljena u unutrašnjosti kovčega, s Biblijom na svakom kraju. Zalupio je kovčeg, zgrabio ga i zavitlao kroz otvor, a onda i sam zakoračio kroz njega.

Kad mu je ostala viriti još samo glava, okrenuo se i promotrio je pogledom u kojemu više nije bilo divljenja. - Naku-pio sam mnogo zanimljivih stvari - rekao je. - jednom sam se ovako dokopao ženinog staklenog oka. I ne moraš ni misliti da ćeš me uhvatiti, jer ja se zapravo ne zovem Pointer. U svakoj kući u koju svratim kažem drugo ime i nigdje ne ostajem dugo. I još ću ti nešto reći, Hulga - rekao je, izgovarajući njezino ime kao da nema posebno dobro mišljenje o njemu - nisi ti

baš tako pametna. Ja ne vjerujem ni u šta otkako sam se rodio!  
\_ Nato je njegov smedkasti šešir iščezao kroz otvor, a djevojka je ostala sjediti na slami obasjana prašnjavim zrakama sunca. Kad je okrenula zajapureno lice prema otvoru, vidjela je njegovu plavu figuru kako postojano odmiče preko točkastog zelenog jezera.

Gda Hopewell i gda Freeman, koje su bile otraga na pašnjaku i vadile luk, vidjele su ga kad je nešto kasnije izronio iz šume i zaputio se preko livade prema cesti. - Ma nije li ono onaj simpatični dosadni mladić koji mi je jučer htio prodati Bibliju - rekla je gda Hopewell škiljeći. - Sigurno ih je išao prodavati crncima otraga. Bio je tako prostodušan - rekla je - ali svijet bi sigurno bio bolji da smo svi tako prostodušni.

Gda Freeman uperila je pogled prema naprijed i okrnula ga netom prije nego što je nestao ispod brda. Onda se ponovno posvetila smradnoj mladici luka koju je vadila iz zemlje. - Neki ne mogu biti tako prostodušni - rekla je. - Ja bar nikad ne bih mogla.

## RASELJENA OSOBA

**P**AUN je slijedio gđu Shortlev cestom prema brdašcu na koje se namjerila popeti. Hodajući jedno iza drugog izgledali su kao kompletna procesija. Njezine ruke bile su prekrížene i onako dok se uspinjala uz nagib djelovala je kao divovska nevjesta prirode koja je na nekakav znak opasnosti izašla da vidi kakva se nevolja sprema. Stajala je na dvjema golemim nogama, odišući veličanstvenim samopouzdanjem jedne planine, i uzdizala se sve užim granitnim izbočinama prema dvjema ledenoplavim svjetlosnim točkama koje su prodorno gledale prema naprijed i obuhvaćale sve. Nije se obazirala na bijelo popodneвно sunce koje se šunjalo iza iskrzanog zida od oblaka kao da glumi uljeza nego je pogled uprla dolje, u puteljak od crvene gline koji se odvojio od glavne ceste.

Paun je zastao tik iza nje, a svoj rep - blistavo zeleno-zlatan i plav na sunčevu svjetlu - podigao je tek toliko da se ne vuče po zemlji. Širio se na obje strane poput lebdećeg vela, a glava na dugačkom plavom vratu nalik na trsku bila mu je nagnuta prema natrag, kao da se zagledao u daljinu u nešto što nitko drugi ne vidi.

Gđa Shortlev je promatrala crni auto kako skreće kroz kapiju s glavne ceste. Prijeko kraj kućice za alat, nekih pet metara dalje, dvojica crnaca, Astor i Sulk, prekinuli su posao i gledali. Zaklanjalo ih je stablo duda, ali gđa Shortlev znala je da su ondje.

Gđa McIntvre je silazila niza stube svoje kuće u susret automobilu. Nabacila je svoj najsrdačniji osmijeh, ali gđa Shortlev je i s onolike razdaljine u njemu uočila trunku napetosti. Ti ljudi koji su dolazili bili su obični najamni radnici, baš kao i Shortlevji ili crnci. No pred njih je izašla sama gospodarica imanja da ih dočeka. Na sebi je imala svoju najbolju odjeću i nisku bisera, i sad je, poskakujući, trčala prema njima s ustima rastegnutim u osmijeh.

Automobil se zaustavio kod prilaza, baš kao i ona, a iz njega je prvi izašao svećenik. Bio je to dugonogi starac u crnom odijelu s bijelim šeširom i ovratnikom koji je nosio okrenut prema natrag, a to su, znala je gđa Shortlev, činili svećenici koji su htjeli da ih se prepozna. Taj je svećenik uredio da ovamo dođu ti ljudi. Otvorio je stražnja vrata na autu i iz njega je iskočilo dvoje djece, dječak i djevojčica, a onda je, sporijim korakom, izašla i žena u smeđem, građena poput zrna kikirikija. Onda su se otvorila i prednja vrata i izašao je muškarac, Raseljena osoba. Bio je nizak i malo uleknutih leđa, a nosio je naočale sa zlatnim okvirom.

Pogled gđe Shortlev suzio se i zadržao na njemu, a onda se proširio da u grupni portret obuhvati i ženu i dvoje djece. Odmah joj se učinilo vrlo neobičnim to što izgledaju kao svi drugi ljudi. Kad god ih je zamišljala u svojoj glavi, pred očima joj se pojavila slika triju medvjeda kako hodaju jedan za drugim, s klompama kakve nose Nizozemci i mornarskim

šeširima, te kaputima živih boja s mnogo puceta. Ali žena je na sebi imala haljinu kakvu bi odjenula i ona, a djeca su bila obučena kao da su tu iz susjedstva. Muškarac je na sebi imao kaki hlače i plavu košulju. Najednom, kad mu je gđa McIntvre pružila ruku, presamitio se u struku nadolje i poljubio je.

Gđa Shortlev je trgnula svoju ruku prema ustima i odmah zatim je spustila, te je energično protrljala o svoju stražnjicu. Daje g. Shortlev pokušao poljubiti ruku gđe McIntvre, ona bi ga puknula tako da bi vidio sve zvijezde, ali g. Shortlev njoj ruku ionako ne bi ljubio. Nema on vremena da dangubi.

Pogledala je pomnije, škiljeći. Dječak je stajao u sredini između njih i nešto govorio. Navodno je on najbolje od svih govorio engleski jer ga je učio u Poljskoj, pa je trebao slušati što mu otac kaže na poljskome i onda to reći na engleskome, a onda bi slušao što gđa McIntvre kaže na engleskome i rekao bi to na poljskome. Svećenik je rekao gđi McIntvre da se zove Rudolph i da mu je dvanaest godina, a djevojčica se zove Sledgewig i njoj je devet. Sledgewig je gđi Shortlev zvučalo kao ime koje bi čovjek dao kukcu, ili obrnuto, kao da dječaku date ime BolhveeviF. Njihovo prezime išlo je nekako tako da su ga mogli izgovoriti samo oni sami i svećenik. Ona je razumjela samo nešto kao Gobblehook. Ona i gđa McIntvre zvale su ih Gobblehookovi cijeli tjedan dok su se spremale za njihov dolazak.

Trebalo je obaviti mnogo toga prije njihova dolaska, jer om nisu imali ništa svoje, ni komad namještaja, ni jednu plahu ni tanjur, i sve su to njih dvije morale pronaći među stvarima

koje gđa McIntvre više nije mogla upotrijebiti. Pronašli bi komad starog namještaja tu, komad tamo, od nekakvih vreća za kokošju hranu s cvjetnim uzorkom\* načinile su zastore, dva crvena i jedan zeleni, jer nisu imale dosta crvenih vreća za sve. Gđa McIntvre rekla je da nema ona novca na bacanje i ne može kupiti zastore. - Oni ne znaju ni govoriti - rekla je gđa Shortlev. - Mislite da će znati koje su ovo boje? - a gđa McIntvre je rekla da bi nakon svega što su preživjeli trebali biti zahvalni za sve što dobiju. Rekla je da samo pomisle kako su sretni što su pobjegli otamo i došli na ovakvo mjesto.

Gđa Shortlev se prisjetila filmskog žurnala koji je jednom gledala a koji je prikazivao sobicu punu tijela mrtvih golih ljudi naslaganih na gomilu, ruke i noge su im bile zapetljane, negdje je stršila glava, negdje stopalo, koljeno, dio koji bi trebao biti pokriven virio je van, dignute šake stegnute u prazno. Još dok niste ni shvatili da je sve to stvarno i dok vam još nije doprlo do mozga, slika se promijenila i šupljiji glas je govorio: "Vrijeme prolazi!" Takve stvari u Europi su se događale svaki dan, jer ondje nisu napredni kao kod nas, i promatrajući sve to sa svoje osmatračnice, gđa Shortley je odjednom naslutila da su Gobblehookovi, poput štakora s buhama tifusarkama, mogli prenijeti sve te ubilačke navade preko vode ravno k njima. Ako su došli odnekud gdje su njima radili takve stvari, tko kaže da oni ne bi to isto radili drugima? Od širine i dubine tog pitanja zamalo se stresla. Želudac joj je treperio kao da se u središtu planine dogodio maleni potres, te je automatski sišla

Ili hrvatski: pamukova pipa, sitni nametnik koji napada čahure pamučike (lat. *Anthonomus grandis*).

Za vrijeme Depresije (a i kasnije) brašno se pakiralo u vreće s cvjetnim uzorkom pa su žene od njih šivale haljine.

sa svoje uzvisine i pošla se upoznati s njima, kao da je odmah htjela otkriti za što su sve kadri.

Prišla im je isturenog trbuha, zabačene glave, prekrizanih ruku, dok su joj čizme blago lupkale o debele noge. Oko pet metara od razmahane skupine zaustavila se i dala do znanja da je prisutna uperivši svoj uvježbani pogled u šiju gde McIntvre. Gđa McIntvre bila je niska ženica od šezdesetak godina s okruglim, naboranim licem i crvenim šiškama koje su joj sezale gotovo do njezine dvije narančaste visoko iscrtane obrve. Imala je ustašca poput lutke i oči koje su bile nježnoplave kad bi ih široko otvorila, ali više nalik na čelik ili granit kad bi ih suzila da pažljivo pregleda kantu za mlijeko. Jednog je muža pokopala, a od još dvojice se razvela, i gđa Shortlev poštovala ju je kao osobu koju još nitko nije preveslao - osim, ha, ha, možda Shortlevja. Ispružila je ruku u pravcu gde Shortlev i rekla onome Rudolphu: - A ovo je gđa Shortlev. G. Shortlev je moj mljekar. Gdje je g. Shortlev? - upitala je kad se njegova supruga opet počela približavati, i dalje držeći ruke prekrizane. - Želim da se upozna s Guizacima.

Sad su bili Guizaci. Nije im u lice rekla Gobblehook. - Chan-  
cey je u staji - rekla je gđa Shortlev. - Nema on vremena ležati u grmlju ko oni tamo crnci.

Njezin pogled najprije je okrnio tjemena raseljenih, a onda se lagano okrenuo prema dolje, baš kao kad škanjac klizi u zraku i onda se obruši da bi se spustio na lešinu. Stala je podalje kako joj muškarac ne bi mogao poljubiti ruku. Pogledao je ravno u nju svojim sitnim zelenim očima i široko joj se nasmiješio s jedne strane bezubim ustima. Gđa Shortlev, bez osmijeha na licu, svratila je pozornost na djevojčicu koja je stajala kraj majke, njišući ramenima tamo-amo. Imala je

dugačku kosu, spletnu i podignutu u dva konjska repa, i nisi mogao poreći da je dijete lijepo, premda ima ime za kukce. Bila je ljepša i od Annie Maude i Sarah Mae, kćeri gde Shortlev koje će uskoro napuniti petnaestu i sedamnaestu, ali Annie Maude je ostala niska a Sarah Mae je bila škiljava. Usporedila je stranskog dječaka sa svojim sinom, H. C.-jem, i tu je H. C. prošao daleko bolje. H. C. je bio dvadeseto godišnjak majčine grude, s naočalama. Sad je išao u biblijsku školu, a kad je završi osnovat će župu. Imao je snažan i ugodan glas za napjeve i bio u stanju prodati baš sve. Gđa Shortlev pogledala je svećenika i odmah se sjetila da ti ljudi nemaju naprednu vjeru. Tko zna u što sve oni vjeruju, kad nisu reformirali i izbacili sve one besmislice. Opet joj se pred očima pojavila soba s nagomilanim tjelesima.

Svećenik je također govorio kao stranac; govorio je engleski, ali kao da mu je grlo puno sijena. Imao je velik nos i ćelavo četvrtasto lice i glavu. Dok ga je promatrala, njegova velika usta naglo su se otvorila i on se zagledao u nešto iza nje, te izustio: - Ooooo - upirući prstom.

Gđa Shortlev se hitro okrenula. Oko metar iza nje stajao je paun, lagano nakrivljene glave.

- Kakva krrrrasna pticcca! - promrmrljao je svećenik.

- Još jedna gladna usta više - rekla je gđa McIntvre, bacivši pogled u pravcu pauna.

- A kada hoće podići svoj divni rep? - pitao je svećenik.

- Kad mu dođe - rekla je. - Imali smo takvih dvadeset-trideset na imanju, ali pustila sam da se zatru. Ne volim kad kriče usred noći.

- Tako su krrrasni - rekao je svećenik. - Repa punog sunaca.

W Na prstima se prikrao ptici i zagledao u mjesto gdje su joj na

leđima počinjale sjajne i glatke zlatno-zelene šare. Paun je stajao mirno kao daje taj tren sišao s nekog suncem okupanog visočja da im svima priredi viziju. Svećenikovo ružnjikavo crveno lice naginjalo se nad njega blistajući se od zadovoljstva.

Usta gde Shortlev kiselo su se ukrivila na stranu. - Perad ko i svaka druga - promrmljala je.

Gda McIntvre podigla je svoje narančaste obrve i značajno joj pogledom poručila da je starac očito podjetinjio. - No, idemo pokazati Guizacima njihov novi dom - rekla je nestrpljivo i sve ih opet utjerala u auto. Paun je odšetao do dudova stabla iza kojega su se skrivala dva crnca, a svećenik je svratio svoj zaneseni pogled, ušao u auto i odvezao raseljene do daščare u koju će ih smjestiti.

Gda Shortlev je čekala dok auto nije nestao iz vida, a onda je, sve obilazeći naokolo, prišla dudu i stala na oko tri metra iza dvojice crnaca; bili su to starac koji je držao vjedricu dopola punu hrane za telad i dječak žučkaste puti s kratkom glavom nalik na američkog svisca koju je ugurao u obli pusteni šešir. - No, no - rekla je ona polako - dosta ste se nagledali. I, što kažete za te ljude?

Stari Astor podigao se na noge. - Gledali smo - rekao je kao da to ona nije znala. - Tko su sad pa ti?

- Došli su preko mora - rekla je gda Shortlev odmahujući rukom. - To se zove Raseljene osobe.

- Raseljene osobe - rekao je. - Ma zamisli. A što to znači?

- Znači da sad nisu tamo gdje su se rodili, a nemaju kamo - kao da tebe najure odavde i nitko te neće.

- Meni se čini da su sad tu - rekao je starac, zamišljenim glasom. - Ako su tu, negdje su.

- Nego šta - složio se onaj drugi. - Tu su sad.

Nelogičnost crnačkog razmišljanja uvijek je išla na živce gdi Shortlev. - Nisu tamo gdje im je mjesto - rekla je. - Mjesto im je da budu tamo prijeko gdje je sve još onako kako su oni navikli. Mi smo ovdje napredniji nego oni tamo. A vama je bolje da se pazite - rekla je ona kimajući. - Takvih ima još deset milijuna milijardi, a ja sam čula što je rekla gda McIntvre.

- A šta? - pitao je dječak.

- Danas nije lako naći namještenje, bio ti bijel ili crn, ali ja mislim da sam dobro čula što je meni izjavila - rekla je ona pjevušeći.

- Vi baš sve čujete - primijetio je starac, naginjući se naprijed kao da želi otići, ali nešto ga drži.

- Čula sam kad je rekla: "Sad će se one lijene crnčuge uplašiti Boga!" - rekla je gda Shortlev zvonko.

Starac se udaljio. - To govori stalno - rekao je. - Ha. Ha. Baš.

- Bolje ti je da odeš u staju i pomogneš g. Shortlevju - rekla je ona onom drugom. - Što misliš, zašto te plaća?

- On me i pošlo van - promumljao je crnac. - Reko je da radim nešto drugo.

- Onda idi to radi - rekla je ona i ostala stajati dok nije otišao. Onda je ostala tako još neko vrijeme, obuzeta mislima, a oči su joj gledale u prazno, ravno u paunov rep. On je skočio na drvo i njegov rep sad je visio pred njom, prepun plamtećih planeta sa zeleno obrubljenim očima, a u pozadini je svijetlilo sunce, čas zlatno, čas žučkasto-ružičasto. Činilo joj se kao da promatra kartu svemira, ali nije toga bila svjesna, baš kao ni komadića neba koji su prodirali kroz mutno zelenilo krošnje. Ona je upravo imala unutaraju viziju. Vidjela je deset milijuna Milijardi njih kako nadiru na ovdašnja imanja i sebe, velikog



anđela s krilima širokima kao kuća, kako govori crncima da moraju naći drugi posao. Okrenula se u pravcu staje sanjareći o tome, a lice joj je imalo uznosit i zadovoljan izraz.

Prišla je staji pod tupim kutom tako da je mogla pogledati kroz vrata prije nego što ugledaju nju. G. Chancev Shortley pričvršćivao je posljednji aparat za mužnju na veliku crno-bijelu točkastu kravu blizu ulaza, sjedeći na petama. Na sredini donje usnice prijanjao mu je oko centimetar cigarete. Gđa Shortley pomno ju je promatrala oko pola sekunde. - Da te vidi ili čuje da pušiš u staji, poludjela bi - rekla je.

G. Shortley podigao je temeljito izrovano lice na kojemu se ispod svakog obraza nalazila isprana brazda, a uz obje strane njegovih oljuštenih usta usjekle su se dvije dugačke raspukline. - A ti ćeš joj reći? - pitao je.

- Ima ona i sama nos - rekla je gđa Shortley.

G. Shortlev, naizgled ne pridajući nikakvo značenje svome činu, vrškom jezika je podigao ostatak cigarete, uvukao ga u usta, čvrsto stisnuo usnice, ustao, izašao van, zadovoljnim pogledom dobro odmjerio ženu i ispljunuo opušak koji je još tinjao na travu.

- Ooo, Chancey - rekla je ona - ha ha - i vrhom cipele iskopala rupicu u tlu te zakopala opušak. Trik koji je izveo g. Shortley zapravo je bio njegov način udvaranja. Kad je pristala biti njegova djevojka, nije donio gitaru da joj svira niti kakvu lijepu sitnicu za nju, nego je sjedio na stubama njezina trijema, posve nijem, oponašajući oduzetog čovjeka kojega su poduprli da popuši cigaretu. Kad bi se cigareta dovoljno smanjila, okrenuo bi oči prema njoj, otvorio usta i uvukao opušak, i onda bi ostao sjediti kao da gaje progutao, gledajući je najzaljubljenijim pogledom koji se može zamisliti. Ona bi se od toga pomami<sup>3</sup>

i svaki put kad bi to učinio, poželjela bi mu navući šešir na oči i izgrliti ga na mrtvo ime.

- Pa - rekla je, ušavši za njim u staju - došli su Gobblehookovi i ona hoće da se upoznaš s njima, rekla je: "Gdje je g. Shortley?" - a ja sam rekla: "Nema on vremena..."

- Dodaj one utege - rekao je g. Shortley, čučnuvši natrag kraj krave.

- Misliš da zna voziti traktor, kad ne zna engleski? - upitala je. - Ne bih ja rekla da će joj se oni isplatiti. Mali zna govoriti, ali izgleda nejačko. Oni koji mogu raditi ne znaju govoriti, a oni koji znaju govoriti ne mogu raditi. Isto joj je kao da je uzela još crnaca.

- Ja bi radije uzo crnca - rekao je g. Shortley.

- Ona kaže da ima takvih još deset milijuna, tih Raseljenih osoba, kaže da joj onaj svećenik može dovesti takvih koliko god želi.

- Bolje joj je da se prestane petljati s tim svećenikom - rekao je g. Shortlev.

- Ne izgleda baš bistro - rekla je gđa Shortley. - Nekako je blesav.

- Neće meni rimski papa govoriti kako da muzem krave - rekao je g. Shortley.

- Nisu oni Talijanci, nego Poljaci - rekla je. - Iz Poljske, ono gdje su naslagali ona tjelesa. Sjećaš se onih tjelesina?

- Neće oni ovdje izdržati duže od tri tjedna - rekao je g. Shortley.

Tri tjedna kasnije gđa McIntyre i gđa Shortley odvezle su se do najdaljeg polja s trskom da vide kako će g. Guizac priključiti

silokombajn, novi stroj koji je gđa McIntvre baš nedavno kupila, jer, kazala je, sad prvi put ima nekoga tko zna raditi s njim. G. Guizac znao je voziti traktor, upravljati rotacijskom balirkom silokombajnom, kombajnom, *Letzovim* mlinom, te svim drugim strojevima na imanju. Bio je vješt mehaničar, tesar i zidar. Bio je okretan i poduzetan. Gđa McIntvre je rekla da će joj on uštedjeti dvadeset dolara na mjesec samo na troškove raznih popravaka. Rekla je da joj je to što ga je uzela najpametniji potez u životu. Znao je raditi s aparatima za mužnju i bio besprijekorno čist. Nije pušio.

Parkirala je automobil ukraj polja s trskom pa su izašle. Sulk, mladi crnac, upravo je kvačio prikolicu za silokombajn, a g. Guizac kvačio je silokombajn za traktor. Završio je prvi i odgurnuo malog crnca u stranu, te sam prikvačio prikolicu za kombajn, zajapureno i ljutito gestikulirajući kad bi mu zatrebao čekić ili odvijač. Njemu je sve bilo presporo. Od crnaca gaje hvatala nervoza.

Prošli tjedan u vrijeme ručka naišao je na Sulka kako se s jutenom vrećom šunja u obor s mladim puricama. Gledao ga je kako odabire puricu odgovarajuće veličine za pečenje, koju je zatim gurnuo u vreću i skrio pod kaput. Zatim ga je pratio iza staje, zaskočio, odvukao gđu McIntvre na stražnja vrata i odglumio joj cijeli prizor, dok je crnac mumljao i gundao i rekao neka ga Bog dragi ubije ako je htio ukrasti puricu, samo ju je nosio da joj stavi malo crne paste za cipele na glavu jer ima boginje. Neka ga dragi Bog ubije ako to nije istina, tako mu Isusa. Gđa McIntvre rekla mu je da vrati puricu, a onda je dugo objašnjavala Poljaku da svi crnci hoće ukrasti. Napokon je morala pozvati Rudolpha i reći mu na engleskom i rekla

mu je neka to kaže ocu na poljskom, a g. Guizac otišao je zapanjena, razočarana lica.

Gđa Shortlev stajala je sa strane i nadala se da će nešto početi no zlu sa strojem za silažu, ali nije. Svi pokreti g. Guizaca bili su hitri i točni. Skočio je na traktor poput majmuna i uvezao veliki narančasti silokombajn u trsku; i začas je silaža u zelenome mlazu počela iz cijevi šikljati u prikolicu. Drmusajući se, odvezao se niz brazdu i nestao s vidika, a buka je oslabila u daljini.

Gđa McIntvre zadovoljno je uzdahnula. - Napokon - rekla je - imam nekoga na koga se mogu osloniti. Tolike godine gubim vrijeme s traljavim ljudima. Traljavicima. Bijednom bijelom sirotinjom i crncima - promrmljala je. - Svi su me izmuzli. Prije vas imala sam Ringfelde i Collinse i Jarrelle i Perkinse i Pinkinse i Herrine i Bog zna koga sve ne, i nije bilo jednih da su otišli odavde a da nisu odnijeli nešto što im nije pripadalo. Nijednih!

Gđa Shortlev mogla je mirno slušati sve to jer je znala da, kad bi gđa McIntvre nju smatrala bijednom sirotinjom i fukarom, onda ne bi zajedno razgovarale o fukari. Nijedna od njih dvije nije trpjela fukaru. Gđa McIntvre nastavila je s monologom koji je gđa Shortlev već mnogo puta čula. - Upravljam ovim imanjem već trideset godina - rekla je, namršteno se zagledavši u daljinu preko polja - i uvijek sam se mučila i snalazila. Ljudi misle da ja imam novca na bacanje. A ja moram plaćati poreze. Moram uplaćivati osiguranje. Pa troškovi popravaka. Pa hrana. - Sve joj se skupilo i sad je stajala nadimajući prsa i ručicama čvrsto stišćući laktove. - Otkako je umro sudac ~ rekla je - jedva sam uspijevala sastaviti kraj s krajem, a svi mi nešto odnesu kad odu. Crnci neće otići - oni ostanu i krađu.

Crnac misli da je bogat svatko onaj od koga može krasti, a ta bijela fukara misli da je bogat svatko onaj tko može uzeti u najam bijednike kao što su oni. A ja imam samo ovo malo zemlje na kojoj stojim!

Ti uzimaš i otpuštaš, pomislila je gđa Shortlev, ali nije uvijek govorila ono što misli. Stajala je sa strane i pustila gđu McIntyre da izgovori sve do kraja, ali ovaj put kraj je bio drukčiji. - Ali sad sam napokon spašena! - rekla je gđa McIntvre. - Dok jednom ne smrkne, drugom neće svanuti! Taj tamo čovjek - rekla je i pokazala u pravcu u kojem je nestala Raseljena osoba - on mora raditi! On hoće raditi! - okrenula je prema gđi Shortlev svoje vedro, izborano lice. - Taj čovjek, on je moj spas! - rekla je.

Gđa Shortlev pogledala je ravno pred sebe kao da je njezin pogled mogao prodrijeti kroz trsku i brdo i probiti se na drugu stranu. - Ja bih sumnjala u spas koji mi pošalje vrag - rekla je polako i nezainteresirano.

- A što ti sad pa to znači? - pitala je gđa McIntvre, oštro je pogledavši.

Gđa Shortlev je kimnula glavom, ali nije htjela reći ništa više. Prava je istina bila da nije imala što reći, jer ta ju je slutnja spopala tek u tom trenutku. Nikad nije previše razmišljala o vragu, jer je smatrala kako je vjera poglavito za ljude koji nemaju mozga da izbjegavaju zlo bez nje. Za ljude kao što je ona, ljude s prirođenom bistrinom, to je tek društveno okupljanje na kojemu možeš malo i zapjevati; ali da je ikad o tom<sup>o</sup> bolje razmislila, zaključila bi da je vrag glava, a Bog sljedbenik. Otkako su došli ovi raseljeni bila je prisiljena razmišljati o mnogo čemu novom.

- Znam što je Sledgewig kazala Annie Maude - rekla je, a kad gđa McIntvre namjerno nije pitala što, nego se sagnula i odlomila grančicu mirisnog lovora, nastavila je tonom koji je sugerirao da to još nije sve - da njih četvero neće još dugo moći živjeti od sedamdeset dolara mjesečno.

- On je zaslužio da mu dam povišicu - rekla je gđa McIntvre.  
- On mi štedi novac.

To je bilo kao da je rekla kako joj Chancev nikad nije uštedio ništa. Chancev je svako jutro ustajao u četiri da joj pomuze krave, po zimskom vjetru i ljetnim vrućinama, i tako već dvije godine. Nikad nikoga nije imala duže nego njih. I to im je hvala: sad ovako izokola govori da joj oni ništa nisu uštedjeli.

- Je li g. Shortlevju danas bolje? - pitala je gđa McIntvre.

Gđa Shortlev je pomislila kako je već krajnje vrijeme da to pita. G. Shortlev već je dva dana bio u krevetu zbog napadaja. G. Guizac ga je zamijenio u mljekarnici uza svoj posao. - Ne, nije - rekla je. - Doktor je rekao da je premoren.

- Ako je g. Shortlev premoren - rekla je gđa McIntvre - onda sigurno ima još jedan posao sa strane. - Pogledala je gđu Shortlev gotovo sklopljenim očima, kao da pregleda dno kante za mlijeko.

Gđa Shortlev nije rekla ni riječi, ali njezina je mračna slutnja rasla poput crnog olujnog oblaka. Istina je bila da je g. Shortlev imao drugi posao sa strane i da se u slobodnoj zemlji to gđe McIntvre nimalo ne tiče. G. Shortlev pravio je viski. Na najudaljenijem kraju imanja imao je malenu pecaru, istina, na zemlji gđe McIntvre, ali ona tu zemlju ionako ne obrađuje, to je zapuštena zemlja koja nikom ne koristi. G. Shortlev nije Zazirao od posla. Ustajao je u četiri ujutro i muzao njezine krave, a u podne, kad se trebao odmarati, odlazio bi do svoje

pecare. Ne bi svaki čovjek toliko radio. Crnci su znali za njegovu pecaru, ali i on je znao za njihove, pa između njih nikad nije bilo neugodnosti. Ali sad kad su na imanje došli stranci, koji samo gledaju bez imalo razumijevanja, ljudi koji su došli odande gdje je stalno rat, gdje religija još nije reformirana - s takvim ljudima čovjek mora stalno biti na oprezu. Ona je smatrala da takve treba zakonom zabraniti. Nema razloga da ne ostanu tamo prijeko i ne zamijene ljude ubijene u tim njihovim ratovima i klanjima.

- Štoviše - rekla je naglo - Sledgewig je rekla da će njezin tata čim malo uštedi kupiti polovni auto. A kad si nabave polovni auto, otići će od vas.

- Ne mogu mu platiti toliko da bi još i štedio - rekla je gđa McIntvre. - Za to se ne brinem. Naravno - rekla je onda - ako g. Shortlev oboli, morala bih stalno zaposliti g. Guizaca u mljekarnici, pa bih mu morala plaćati više. On ne puši - rekla je, a to je bilo peti put toga tjedna da je to spomenula.

- Nema tog čovjeka - naglasila je gđa Shortlev - koji radi kao Chancev, niti je tako lake ruke s kravom, niti je veći kršćanin. - Prekrižila je ruke i pogled joj je prodro u daljinu. Šum traktora i silokombajna postao je sve jači i g. Guizac pojavio se s druge strane reda. - Što se ne može za sve reći - promrmljala je. Pitala se bi li Poljak, da nade Chancevjevu pecaru, znao što je to. S tim ljudima problem je to što nikad ne možeš znati što znaju. Svaki put kad se g. Guizac nasmiješio, u glavi gđe Shortlev rasprostrla se Europa, tajanstvena i zlokobna, pokusna postaja đavla.

Traktor, silokombajn, prikolica, sve je prošlo pred njima uz veliki štropot, tutnjavu i škripu. - Zamisli samo koliko bi to

trajalo da su radili ljudi i mazge - povikala je gđa McIntvre. - /<sup>ko</sup> ovako nastavi, porezat ćemo cijelo polje u dva dana.

- Možda - promrmljala je gđa Shortlev - ako se ne dogodi neka strašna nesreća. - Pomislila je kako su zbog traktora mazge postale beskorisne. Danas više ne možeš prodati mazgu. A idući će tako otpasti, podsjetila se ona, crnci.

Popodne je objasnila Astoru i Sulku što će im se dogoditi; bili su u staji za krave i punili razbacivač gnojiva. Sjela je kraj gromade soli u malu spremnicu, s trbuhom u krilu i rukama povrh njega. - Svima vama crncima bolje je da se pazite - rekla je. - Znete koliko danas možeš dobiti za mazgu.

- Ništa, baš ništa - rekao je starac - ni koliko je crno pod noktom.

- A prije traktora - rekla je - bila je mazga. A prije Raseljene osobe bio je crnac. Doći će vrijeme - rekla je proročki - kad nitko više neće trebati crnca.

Starac se pristojno nasmijao. - Da, baš - rekao je. - Ha ha.

Dječak nije rekao ništa. Samo je namrgođeno gledao, ali kad je otišla u kuću, rekao je: - Trbonja se ponaša ko da sve zna.

- Pusti je - rekao je starac - neće se s tobom nitko tući za tvoju bijedu.

Nije ispričala g. Shortlevju o svojim strahovima u vezi s pecarom sve dok se nije vratio na posao u mljekarnicu. A onda jedne noći kad su bili u krevetu rekla je: - Taj čovjek njuška okolo.

G. Shortlev prekrižio je ruke na koščatim prsima pretvarajući se da je mrtvac.

- Njuška - nastavila je ona i oštro ga koljenom udarila u slabinu. - Tko može reći što oni znaju a što ne znaju? Tko

može reći da ne bi otišao ravno k njoj kad bi je našao? Kako znaš da u Europi ne prave rakiju? Voze traktore. Imaju sve te strojeve. Odgovori mi.

- Nemoj me sad i ti mučiti. - rekao je g. Shortlev. - Krepan sam.

- To su te njegove stranske okice - promumljala je. - I kako samo zna slegnuti ramenima. - Podigla je ramena i nekoliko puta slegnula. - Što on ima slijegati ramenima? - pitala je.

- Da su svi krepani kao ja, ne bi bilo problema - rekao je g. Shortlev.

- Taj svećenik - promrmljala je i na minutu zašutjela. Onda je rekla: - U Europi sigurno prave rakiju na neki drugi način, ali sigurno znaju sve načine. Pokvareni su do srži. Nikad nisu napredovali, niti se reformirali. Imaju istu vjeru kao prije tisuću godina. A to može biti samo zbog vraga. Stalno nešto ratuju. Svađaju se. I onda nas uvuku. Nisu li nas već dvaput u to uvukli, a mi smo budale pa idemo i smirujemo ih a onda oni dođu ovamo i šunjaju se i nadu ti pecaru i odu ravno k njoj. I još nikad ne znaš kad će joj poljubiti ruku. Slušaš li ti mene?

- Ne - rekao je g. Shortlev.

- A još ću ti nešto reći - rekla je. - Ne bi mene ništa čudilo da on zna sve što kažeš, bilo engleski ili ne.

- Ja ne znam nijedan drugi jezik - promrmljao je g. Shortley.

- Ja nešto sumnjam - rekla je ona - da ubrzo ovdje neće više biti crnaca. A evo što ću ti reći. Radije bih da su mi tu crnci nego ti Poljaci. I još ću ti reći, ja ću se idući put zauzeti za crnce. Kad je Gobblehook tek došao, sjećaš se kako se rukovao s njima, kao da za njega nema razlike, kao daje crn ko i oni, ali kad je našao Sulka da krade purice, odmah joj je rekao. Ja sam znala da on krade purice. Mogla sam joj i ja reći.

G. Shortlev disao je lagano kao da je zaspao.

- Crnac ne zna tko mu je prijatelj - rekla je. - A još ću ti nešto reći. Sledgewig mi laže čim stigne. Sledgewig kaže da su u Poljskoj živjeli u kući od opeke i jedne noći došao je neki čovjek i rekao im da odu prije zore. Ti vjeruješ da su živjeli u kući od opeke?

- Pusu se - rekla je ona. - Samo se pusu. Meni je dobra i drvena kuća. Chancev, - rekla je - okreni se na ovu stranu. Ne bi mi bilo drago da crnce tako prevare i najure. Ja jako žalim crnce i sirotinju. Zar ih nisam uvijek žalila? - upitala je. - Kažem, zar nisam oduvijek bila prijatelj crncima i sirotinji?

- Kada dođe vrijeme - rekla je - ja ću se zauzeti za crnce pa da vidimo. Neće meni taj svećenik istjerati sve crnce.

Gda Mcintvre kupila je novu drljaču i traktor s hidrauličkom poteznicom jer, rekla je, sad prvi put ima nekoga tko zna sa strojevima. Ona i gda Shortlev odvezle su se do stražnjeg polja da pregledaju kako je izdržljao zemlju prethodni dan. - Krasno je to napravio! - rekla je gda Mcintvre, promatrajući crvenu ustalasanu zemlju.

Gda Mcintvre promijenila se otkako je za nju radio Raseljeni, a gda Shortlev pomno je pratila tu promjenu: počela se ponašati kao netko tko se tajno obogatio i nije se više povjeravala gdi Shortlev kao nekada. Gda Shortlev slutila je da iza te promjene stoji onaj svećenik. Takvi su bili vrlo slatkorječivi. Najprije će je namamiti u svoju Crkvu, a onda će joj zavući ruku u lisnicu. Pa, pomislila je gda Shortlev, ako je tako glupa, neka joj! I gda Shortlev imala je tajnu. Znala je za nešto što radi Raseljena osoba, a što bi gdu Mcintvre pogodilo kao grom.

- Ja još mislim da on neće do vijeka raditi za sedamdeset dolara mjesečno - promrmljala je. Tajnu je kanila sačuvati sa sebe i g. Shortlevja.

- Pa - rekla je gđa McIntvre - možda ću se morati riješiti nekih drugih radnika pa da ga mogu više plaćati.

Gđa Shortlev kimanjem je pokazala da to već netko vrijeme naslućuje. - Ne kažem da crnci nisu to zaslužili - rekla je. - Ali oni rade kako najbolje znaju. Crncu uvijek možeš reći što da radi i onda staneš i čekaš dok to ne uradi.

- To je govorio i sudac - rekla je gđa McIntvre i pogledala je s odobravanjem. Sudac je bio njezin prvi muž, onaj koji joj je ostavio imanje. Gđa Shortlev je čula da se udala za njega kad joj je bilo trideset a njemu sedamdeset i pet, misleći da će se obogatiti čim on umre, ali stari je bio podlac i kad su se poslije njegove smrti sveli svi računi na imanju, otkrilo se da nije imao ni novčića. Ostavio joj je samo tih pedeset rali i kuću. Ali ona je o njemu uvijek govorila s poštovanjem i citirala njegove izreke, kao naprimjer: "Dok jednome ne smrkne, drugom neće svanuti" i "Bolji je vrag koga poznaš nego vrag kojega ne poznaš."

- Međutim - dometnula je gđa Shortlev - bolji je vrag koga poznaš nego vrag kojega ne poznaš - na to se morala okrenuti da gđa McIntvre ne vidi kako se smiješi. Otkrila je što Raseljena osoba kani preko starog Astora, i to nije rekla nikome osim g-Shortlevju. G. Shortlev nato se uspravio u krevetu kao Lazar u grobu.

- Ma nije valjda! - rekao je.

- Tako je - rekla je ona.

- Ma nije! - rekao je g. Shortlev.

- Jest - rekla je ona.

G. Shortlev srušio se na leđa kao klada.

- Poljaci bolje i ne znaju - rekla je gđa Shortlev. - Ja mislim da ga to nagovara onaj svećenik. Ja kažem da je taj svećenik kriv za sve.

Svećenik je često dolazio u posjet Guizacima, a uvijek bi svratio i gđi McIntvre, pa bi se prošetali po imanju i ona bi mu pokazala kako sve napreduje i slušala ga kako klepeće. Gđi Shortlev najednom je sinulo da je on nagovara neka dovede još jednu poljsku obitelj na imanje. A kad ih bude dvije, onda se neće govoriti ništa osim poljskog! Crnci će otići, a ona i g. Shortlev imat će dvije obitelji protiv sebe! Počela je zamišljati taj rat riječima, vizualizirati poljske i engleske riječi kako se sukobljavaju, nadiru, ne rečenice, samo riječi, bleb bleb bleb, kako srljaju u visine i kriče i nadiru i onda se grabe. Vidjela je poljske riječi, prljave i sveznajuće i nereformirane, kako se nabacuju blatom na čiste engleske riječi dok sve nije postalo jednako prljavo. Vidjela ih je sve nagomilane u sobici, sve mrtve prljave riječi, i njihove i njezine, nagomilane kao mrtva tjelesa u filmskom žurnalu. - Bože, spasi me! - povikala je ona u sebi - od smrdljive sile Sotonine! - Od toga je dana počela čitati Bibliju s novom pozornošću. Zurila je u Otkrivenje i počela citirati iz Proročkih knjiga, a nedugo zatim počela je dublje shvaćati bit vlastita života. Postalo joj je jasno da je značenje svijeta unaprijed isplaniran misterij i nije je iznenadila slutnja da ona sama u tom planu ima značajnu ulogu, jer je jaka. Uvidjela je da je Svemogući Gospodin Bog stvorio jake ljude kako bi učinili ono što se mora i osjećala je da će biti spremna kad bude pozvana. Sad je osjećala da je njezina zadaća motriti svećenika.

Njegovi posjeti sve su je više iritirali. Prilikom posljednjega skupljao je pera sa zemlje. Našao je dva paunova pera, četiri-pet purećih i jedno staro smeđe kokoške, i odnio ih sa sobom kao buket. Takvo izmotavanje nije nimalo zavaralo gdu Shortley. Eto što on hoće: dovesti horde stranaca na imanja koja nisu njihova, da izazivaju neslogu, protjeraju crnce, da dovedu kurvu babilonsku među pravednike! Kad god bi došao na imanje, ona se sakrila iza nečega i motrila dok ne bi otišao.

Jedne nedjelje popodne doživjela je viziju. Otišla je utjerati krave umjesto g. Shortlevja kojega je boljelo koljeno, i polako je hodala preko pašnjaka prekrivenih ruku, očiju uprtih u daleke niske oblake koji su izgledali kao redovi bijele ribe naplavljene na veliku plavu plažu. Nakon jednog uspona zastala je da se ispuše, jer trebalo je nositi toliki teret, a ona nije više bila mlada kao nekada. Katkad bi začula svoje srce, poput dječje pesti, kako se stiska i opušta u njezinim grudima, a kad bi to osjetila, misli bi joj potpuno stale i tad bi hodala uokolo kao velika ljuštura same sebe, krećući se bez povoda; ali ovaj je uspon svladala a da nije ni pokleknula i sad je zastala na vrhu, zadovoljna samom sobom. Dok je gledala, nebo se odjednom razmaknulo poput zastora na pozornici i pred njom se pojavio divovski lik. Bio je boje sunca u rano popodne, bijelo-zlatan. Nije imao definiran oblik, ali svud oko njega vrtjeli su se vatreni kotači s jarosnim crnim očima. Nije mogla odrediti kreće li se lik unaprijed ili unatrag zbog njegova prevelikog sjaja. Zatvorila je oči kako bi ga pogledala i on je postao krvavo crven, a kotači su pobijelili. Vrlo zvonak glas izgovorio je jednu jedinu riječ: "Proročanstvo!"

Stajala je tako, blago teturajući ali još na nogama; oči su joj bile čvrsto sklopljene, šake stisnute a slamnati šešir nabijen

duboko na čelo. - Djeca pokvarenih nacija bit će poklana - rekla je glasno. - Noge će biti ondje gdje trebaju biti ruke, stopala prema licu, uho na dlanu ruke. Tko će ostati čitav? Tko će ostati čitav? Tko?

Ubrzo je otvorila oči. Nebo je bilo puno bijelih riba lijeno nošenih nekom nevidljivom strujom a komadići sunca, potopljena nešto dalje od njih, s vremena na vrijeme bi se pojavljivali kao da ih voda nosi u suprotnom smjeru. Drveno je koračala nogu pred nogu dok nije prešla pašnjak i stigla do dvorišta. Prošla je kroza staju kao omamljena i ne obrativši se g. Shortlevju. Nastavila je dalje niz puteljak dok nije ugledala svećenikov auto parkiran ispred kuće gde McIntvre. - Evo ga opet - promrmljala je. - Došao je da nam donese propast.

Gda McIntvre i svećenik šetali su po dvorištu. Kako se ne bi srela s njima, skrenula je nalijevo i ušla u spremište za stočnu hranu, kućicu od dasaka s jedne strane natrpanu vrećama stočne hrane s cvjetnim uzorkom. U jednom kutu bile su prosute ljušture kamenica a na zidu je visjelo nekoliko prljavih starih kalendara koji su reklamirali hranu za telad i raznorazne tvorničke ljekarije. Na jednome je bio bradati gospodin u geroku koji je u ruci imao neku bocu, a pod nogama mu je bio natpis: "Moja probava opet je redovita zahvaljujući ovom sjajnom izumu!" Gda Shortlev uvijek se osjećala bliskom tome čovjeku, kao da je on neka ugledna osoba koju poznaje, ali sada nije mogla misliti ni na što drugo osim na opasnu svećenikovu nazočnost. Smjestila se kraj pukotine između dvije daske odakle je mogla motriti kako on i gda McIntvre lagano šeću prema leglu purica, smještenom odmah ispred spremnice za hranu.

- Ooooo - rekao je on kad su prišli leglu. - Male pipke! - Zastao je i povirio kroz žicu.

Usta gde Shortlev su se ukrivila.

- Mislite li da Guizaci žele otići od mene? - pitala je gđa McIntvre. - Mislite da će otići u Chicago ili neko takvo mjesto?

- Ma zašto bi otišli? - pitao je svećenik, mašući prstom pred puricom; gotovo je oslonio svoj veliki nos na žicu.

- Zbog novca - rekla je gđa McIntvre.

- Ooooo, pa dajte im onda više - rekao je on ravnodušno. - Moraju od nečeg živjeti.

- Slažem se - promrmljala je gđa McIntvre. - To znači da ću morati otpustiti neke druge.

- Kako ste zadovoljni sa Shorrtrtlejima? - upitao je on, obraćajući više pozornosti puricama nego njoj.

- Prošli mjesec pet puta sam našla g. Shortlevja kako puši u staji - rekla je gđa McIntvre. - Pet puta.

- A jesu li vam crrrnci bolji?

- Oni se samo izležavaju i krađu i stalno ih moraš motriti - rekla je.

- Ccc, ccc - rekao je on. - Kome ćete onda dati otkaz?

- Odlučila sam sutra dati g. Shortlevju otkazni rok od mjesec dana - rekla je gđa McIntvre.

Svećenik jedva da ju je čuo, toliko je bio zaokupljen lamatajući prstom kroz žicu. Gđa Shortlev je sjela na otvorenu vreću stočnog brašna uz mukli udar tako da se oko nje namah stvorio oblak krmene prašine. Našla se licem u lice s gospodinom s kalendara na suprotnom zidu koji je pokazivao svoj sjajan izum, ali nije ga vidjela. Gledala je pred sebe kao da ne vidi ama baš ništa. A onda je ustala i potrčala svojoj kući. Lice joj je bilo gotovo vulkanski crveno.

Otvorila je sve ladice i ispod kreveta izvukla kutije i stare ofucane kovčege. Počela je prazniti ladice u kutije, ne zastajući, ne skinuvši sunčani šešir s glave. I djevojkama je naložila to isto. Kad je stigao g. Shortlev, nije ga ni pogledala; samo je jednom rukom uprla u njega dok je drugom pakirala. - Dovezi auto do stražnjih vrata - rekla je. - Nećeš ti čekati da te netko otpusti!

G. Shortlev nikad u životu nije posumnjao u njezino sveznanje. U pola sekunde uvidio je cijelu situaciju i tek, kiselo se namrgodivši, odstupio kroz vrata i otišao dovesti automobil otraga.

Privezali su dva željezna kreveta za krov auta i dva stolca za ljuljanje unutar okvira kreveta, a dva madraca smotali su između stolaca. Povrh toga privezali su sanduk s pilićima. Unutrašnjost auta natovarili su starim kovčezima i kutijama, ostavivši malo prostora za Annie Maude i Sarah Mae. Trebalo im je cijelo popodne i pola noći da sve dovrše, ali gđa Shortlev čvrsto je odlučila da će otići prije četiri ujutro, i da g. Shortlev ovdje više neće pričvrstiti nijedan aparat za mužnju. Dok je radila, njezino lice sve je vrijeme brzo mijenjalo boje od crvene do bijele i obratno.

Tik pred zoru, kad je počela sipiti kiša, bili su spremni za polazak. Svi su ušli u auto i stisnuli se između kutija, zavežljaja i smotane posteljine. Četvrtasti crni automobil odvezao se škripeći više nego obično kao da prosvjeduje zbog tolikog tereta. Otraga su dvije visoke koščate žutokose djevojke sjedile na gomili kutija, a negdje pod dekama bilo je i štene bigla i mačka s dva mačića. Auto se kretao polako, poput pretovarene arke koja propušta, sve dalje i dalje od njihove daščare i kraj bijele kuće u kojoj je čvrsto spavala gđa McIntvre - i ne sanjajući da



toga jutra g. Shortlev neće pomesti njezine krave - te kraj daščare Poljaka na vrhu brda i niz cestu do kapije gdje su koračala dva crnca, jedan za drugim, koji su pošli pomoći s mužnjom. Pogledali su ravno u auto i njegove putnike, ali čak i kad su im mutni žuti farovi osvijetlili lica, pristojno su se pretvarali da ne vide ništa, ili bar kao da onome što vide ne pridaju nikakvo značenje. Natovareni auto u jutarnjem polusvjetlu isto je tako mogao proći kraj magle. Nastavili su kročiti cestom istim ravnomjernim korakom ne osvrćući se.

Tamnožuto sunce počelo se uspinjati na nebu iste glatkosive boje kao glavna cesta. Polja su se prostirala u daljinu, kruta i obrasla korovom, s obje strane. - Kamo idemo? - upitao je g. Shortlev prvi put.

Gda Shortlev sjedila je s jednom nogom na zapakiranoj kutiji, a koljeno joj je upiralo u trbuh. Lakat g. Shortlevja bio joj je gotovo pod nosom, a bosu lijevo stopalo Sare Mae stršilo je preko prednjeg sjedala dodirujući njezino uho.

- Kamo idemo? - ponovio je g. Shortlev, a kad opet nije odgovorila, okrenuo se i pogledao je.

Jarosna vrelna kao da je polako i temeljito pritjecala u njezino lice, kao da sada navire i skuplja se za posljednji napadaj. Sjedila je vrlo uspravno unatoč tome što joj je jedna noga bila skvrčena pod njom a koljeno gotovo upereno u vrat, ali u njezinim ledenoplavim očima primjećivao se neobičan nedostatak sjaja. Doimale su se kao da sada umjesto prema van gledaju u njezinu nutrinu. Najednom je zgrabila lakat g. Shortlevja i stopalo Sare Mae i počela ih vući kao da želi pričvrstiti ta dva dodatna ekstremiteta na svoje tijelo.

G. Shortlev je počeo psovati i brzo zaustavio auto, a Šarah Mae vikala joj je da prestane, ali činilo se da je gda Shortlev

nakanila odjednom presložiti cijeli auto. Udarala je naprijed i otraga, privlačeći k sebi sve čega bi se dokopala: glavu g. Shortlevja, nogu Sare Mae, mačku, smotak bijele posteljine, svoje krupno mjesecoliko koljeno; a onda se najednom njezino mahnito lice opustilo i poprimilo zapanjeni izraz, a stisak njezinih ruku popustio. Jedno njezino oko primaknulo se drugome i tiho se sklopilo, a onda se umirila.

Dvije djevojke, koje nisu znale što joj je, počele su govoriti: - Kamo idemo, mama? Kamo idemo? - Mislile su da se šali i da njihov otac, koji se zagledao ravno u nju, oponaša mrtvacu. Nisu znale daje doživjela neopisivo iskustvo niti daje prognana sa svega što joj pripada. Plašila ih je glatkosiva cesta pred njima pa su sve glasnije i glasnije ponavljale: - Kamo idemo, mama? Kamo idemo? - dok je njihova majka, krupnog tijela nepomično oslonjenog na sjedalo, očiju poput plavo obojena stakla, naizgled prvi put promatrala golema prostranstva svoje prave domovine.

## II

- Pa - rekla je gda McIntvre starom crncu - snaći ćemo se i bez njih. Dosta smo takvih već dočekali i ispratili - i crnih i bijelih. - Stajala je u staji za telad dok ju je on čistio, držeći u ruci grablje, i s vremena na vrijeme bi iz nekog kuta izvukla klip kukuruza ili mu ukazala na raskvašeno mjesto koje je preskočio. Kad je otkrila da su Shortlevji otišli, razveselila se jer je to značilo da im neće morati uručiti otkaz. Njezini najamni radnici uvijek su je napuštali - jer to su bili takvi ljudi. Od svih obitelji koje je imala, Shortlevji su bili najbolji, ako ne računa Raseljenu osobu. Nisu bili obična fukara; gda Shortlev

bila je dobra žena, ona će joj nedostajati, ali kao što je sudac znao reći, ne možeš imati i ovce i novce, a ona je bila zadovoljna R. O.-om. - Dosta smo takvih već dočekali i ispratili - ponovila je zadovoljno.

- A ja i vi - rekao je starac, saginjući se da podvuče motiku ispod jasli za hranu - mi smo još tu.

Ona je u njegovu tonu čula točno ono što je htio da čuje. Zrake sunca padale su iz napuknutog stropa preko njegovih leđa i presijecale ga na tri točno odijeljena dijela. Gledala je njegove dugačke šake koje su čvrsto stiskale motiku i njegov grbav starački profil. Ti si možda bio tu *prije* mene, rekla je ona u sebi, ali bogme je veća vjerojatnost da ću ja biti tu kad tebe više ne bude. - Pola života gubim vrijeme s ljudima koji ništa ne vrijede - rekla je strogim glasom - ali sad mi je toga dosta.

- Bili crni ili bijeli - rekao je on - svi su isti.

- Dosta mi je - ponovila je ona i žustro povukla oko vrata svoju tamnu kutu koju je prebacila preko ramena kao pelerinu. Na glavi je imala crni slamnati šešir široka oboda koji je prije dvadeset godina platila dvadeset dolara, a sad ga je koristila za zaštitu od sunca. - Novac je korijen svega zla - rekla je. - Sudac je to govorio svaki dan. Govorio je da on osuđuje novac. Rekao je da ste vi crnci tako drski zato što je previše novca u optjecaju.

Stari crnac poznao je suca. - Sudac je govorio da čezne za danom kad će biti tolko siromašan da neće moći platiti crnca da radi - rekao je. - Reko je da kad dođe taj dan, svijet će opet stat na svoje noge.

Nagnula se prema naprijed s rukama na bokovima i isturivši vrat rekla: - E pa ovdje je taj dan jako blizu, i ja vam kažem

svima do jednog: bolje pazite što radite. Ja više neću trpjeti budalaštine. Sad imam nekoga tko *mora* raditi!

Starac je znao kad može odgovoriti, a kad ne. Naposljetku je rekao: - Takve smo dočekali i ispratili.

- Ali Shortlevji nisu bili najgori - rekla je. - Dobro se sjećam onih Garrita.

- Oni su bili prije onih Collinsa - rekao je on.

- Ne, nego prije Ringfielda.

- Bože dragi, oni Ringfieldi! - promrmljao je.

- Takvi *neće* raditi - rekla je ona.

- Takve smo dočekali i ispratili - rekao je kao da je to refren.

-Ali nikad još

nismo imali ovakve - rekao je, podižući se dok se nije našao lice u lice s njom - kao što imamo sad. - Bio je boje cimeta, a oči su mi bile tako zamućene od starosti da se činilo kako su premrežene paučinom.

Netremice se zagledala u njega i nije skrenula pogled sve dok se on, spuštajući ruke na motici, nije opet sagnuo i razvukao hrpu strugotina uz tačke. Ona je ukočeno rekla: - On opere tu staju za onoliko vremena koliko je g. Shortlevju trebalo da se odluči hoće li je prati.

- On je iz Poljaka - promrmljao je starac.

- Iz Poljske.

- U Poljaku nije ko tu - rekao je. - Oni drukčije rade. - Počeo je nešto nerazumljivo mumljati.

- Što to govoriš? - rekla je ona. - Ako imaš nešto reći za njega, reci jasno i glasno.

Zanimemio je i oprezno savijajući koljena počeo vući grabljama uz dno korita.

- Ako znaš da je učinio nešto što nije trebao, očekujem da me obavijestiš - rekla je ona.

- Nije da je trebo il nije trebo - promrmljao je. - Nego što nitko drugi ne radi.

- Nemaš ti ništa protiv njega - rekla je ona kratko - i on ostaje.

- Samo kažem, nismo još takvog imali - promumljao je on i pristojno se nasmijao.

-Vremena se mijenjaju- rekla je ona. - Znaš li što se događa sa svijetom? Buja na sve strane. Ljudi je previše pa će preživjeti samo oni pametni, okretni, poduzetni. - Riječi "pametni" "okretni" i "poduzetni" naglasila je tapšanjem po dlanu. Kroz otvor na daščari vidjela je kako dalje niz puteljak Raseljena osoba stoji na otvorenim vratima staje sa zelenom cijevi za polijevanje. Njegova figura odisala je stanovitom ukočenošću zbog koje joj se činilo da mu uvijek mora pristupiti polagano, čak i u mislima. Donijela je zaključak da je to zato što ne može lako razgovarati s njim. Kad god bi mu išta govorila, zatekla bi se kako više i pretjerano kima glavom, i osjetila bi kako je kraj najbliže staje promatra jedan od crnaca.

- Ne, kažem ti! - rekla je, sjedajući na jedne od jaslji i pre-križivši ruke - odlučila sam da mi je dosta traljavih ljudi za cijeli život, i neću provesti svoje posljednje godine gubeći vrijeme sa Shortlevjima i Ringfieldima i Collinsima kad je svijet pun ljudi koji *moraju* raditi.

- Kako to da ih toliko ima viška? - pitao je on.

- Ljudi su sebični - rekla je ona. - Rađaju previše djece. To više nema smisla.

Mašio se za ručke na tačkama i krenuo unatrag kroz vrata, no onda je zastao, napola na suncu, napola u hladovini, i stao

tako muljajući nešto po ustima kao da je zaboravio u kojem je smjeru htio poći.

- Vi crnci nikako ne shvaćate - rekla je ona - da jedino ja ovdje držim sve na okupu. Ako vi ne radite, ja neću zaraditi i neću vam moći platiti. Svi vi ovisite o meni, a svejedno se svi do zadnjega ponašate kao da je obratno.

Na njegovu licu nije se moglo pročitati je li je čuo. Naposljetku je izgurao tačke. - Sudac je govorio da je bolji vrag kojeg poznaš nego vrag kojega ne poznaš - promrmljao je razgovijetno, okrenuo se i odgurao tačke.

Ustala je i krenula za njim, a usred čela najednom joj se pojavila duboka vertikalna udubina, odmah ispod njezinih crvenih šiški. - Sudac je ovdje odavno prestao plaćati račune - povikala je za njim prodornim glasom.

On je jedini od njezinih crnaca poznavao suca i mislio je da mu to daje posebna prava. Nije imao dobro mišljenje o g. Croomsu i g. McIntvreu, njezinim drugim muževima, i na svoji prikriveno pristojan način čestitao joj je nakon svake rastave. Kad je to smatrao nužnim, radio bi pod prozorom kraj kojega je znao da ona sjedi i razgovarao sam sa sobom; oprezno bi poveo cijelu zaobilaznu raspravu, s pitanjima, odgovorima i refrenom. Jednom je tiho ustala i tako snažno zalupila prozor da je pao na leđa. Ili bi katkad razgovarao s paunom. Paun ga je pratio po cijelom imanju, ne ispuštajući iz vida klip kukuruza koji je virio iz starčeva stražnjeg džepa, ili bi sjeo kraj njega i čistio perje. Jednom ga je s otvorenih kuhinjskih vrata čula kako kaže ptici: - Sjećam se kad vas je tu bilo dvajset, a sad si osto samo ti i dvije paunice. Crooms je držo dvanajst. McIntvrepet. A sad si samo ti i dvije paunice.

Tog puta je izašla s praga na trijem i rekla: - GOSPODIN Crooms i GOSPODIN McIntvre! I da te nisam više čula da ih spominješ. A nek ti bude jasno i ovo: kad krepa i taj, nove neću nabavljati.

Paune je ostavila samo zbog praznovjernog straha da ne uvrijedi suca u grobu. On ih je volio gledati kako se šeću uokolo jer je govorio da se zbog njih osjeća bogat. Od njezina tri muža sudac joj je ostao najživlje u sjećanju premda je samo njega pokopala. Ležao je na obiteljskome groblju, malenom ograđenom prostoru usred kukuruznog polja iza kuće, zajedno sa svojom majkom i ocem i djedom i tri pratete i dva bratića koji su umrli kao djeca. G. Crooms, njezin drugi suprug, nalazio se četrdeset milja dalje u državnoj umobolnici, a g. McIntvre, njezin posljednji, vjerojatno je pijan ležao u nekoj hotelskoj sobi na Floridi. Ali sudac, ukopan u kukuruzno polje zajedno sa svojom obitelji, uvijek je bio kod kuće.

Udala se za njega kad je već bio star i to zbog njegova novca, ali postojao je još jedan razlog koji tada nije htjela priznati, čak ni samoj sebi: sviđao joj se. On je bio stari prljavac iz sudnice vječito s burmutom među zubima, slavan u cijelom okrugu sa svoga bogatstva, a nosio je visoke cipele, kaubojsku kravatu, sivo odijelo na crne pruge i požutjeli panama šešir, i zimi i ljeti. Imao je zube i kosu boje duhana, a lice mu je bilo gline-noružičasto, izbrazdano i prošarano tajanstvenim prapovijesnim brazgotinama kao da su ga iskopali među fosilima. Oko njega se širio osebujan vonj znojnih prepipanih novčanica, ali sa sobom nikad nije nosio novac, niti je ikad imao ijednog novčića. Ona je nekoliko mjeseci bila njegova tajnica, a starčevo oštro oko odmah je primijetilo da uz sebe ima ženu koja mu se divi zbog njega samoga. One tri godine koliko je poživio

nakon što su se vjenčali bile su godine najveće sreće i blagostanja u životu gde McIntvre, ali kad je umro, pokazalo se da je njegovo imanje pod stečajem. Ostavio joj je kuću pod hipotekom i pedeset rali s kojih je uspio posjeći gradu prije nego što je umro. Bilo je to kao da je, u ime konačne pobjede na kraju jednog uspješnog života, uspio sve ponijeti sa sobom.

Ali ona je preživjela. Preživjela je cijeli niz zakupaca, farmera i mljekara koje bi i sam starac teško nadmudrio, i uspješno se nosila sa stalnim odljevom plemena ćudljivih, nepredvidljivih crnaca, čak se uspjela obraniti od usputnih krvopija, trgovaca stokom i drvom i prodavača i kupaca svega i svačega koji bi se dovezli u pokrpanim kamionetima i počeli trubiti po dvorištu.

Stajala je tako malko nagnuta prema natrag s rukama prekrizanim ispod kute i zadovoljnim izrazom na licu, promatrajući Raseljenu osobu kako zatvara cijev i nestaje u staji. Bilo joj je žao što su jadnika istjerali iz Poljske, što je morao bježati preko cijele Europe i zakupiti daščaru u nepoznatoj zemlji, ali ona za to nije bila kriva. I sama se napatila. Zнала je što to znači mučiti se. Svi bi se ljudi trebali mučiti. G. Guizac vjerojatno je sve dobio na tanjuru dok je putovao Europom i ovamo. Vjerojatno se nije morao dovoljno mučiti. Ona mu je dala posao. Nije znala je li joj zahvalan ili nije. Nije znala ništa o njemu, osim to da hoće raditi. Istinu govoreći, on joj još nije postao stvaran. Bio je kao neko čudo kojemu je pribivala i o kojem je govorila, ali u koje još nije vjerovala.

Gledala je kako izlazi iz staje i domahuje Sulku, koji je upravo dolazio iza obora. Počeo je gestikulirati a onda je izvadio nešto iz džepa, u što su se obojica zagledali. Uputila se niz stazu prema njima. Visoki crnac držao se mlitavo i pružao okruglu glavu prema naprijed na svoj uobičajen idiotski način. Bio je gotovo

zaostao, ali takvi su obično dobri radnici. Sudac je uvijek govorio da treba unajmiti zaostalog crnca jer takvi nemaju dovoljno pameti da prestanu raditi. Poljak je nešto žustro gestikulirao. Ostavi je nešto mladom crncu i otišao, i još prije nego što je skrenula za ugao čula je kako pali traktor. Već je krenuo na polje. Crnac je još bio ondje i blejao u ono što je držao u ruci.

Ušla je u dvorište i prošla kroz staju, s odobravanjem promatrajući mokat i besprijekorno čist betonski pod. Bilo je tek devet i trideset, a g. Shortlev nikad ništa ne bi očistio do jedanaest. Kad je izašla kroz drugi kraj staje, ugledala je crnca kako polako hoda preko ceste ispred nje, još zureći u ono što mu je g. Guizac dao. Nije je vidio pa je zastao, povio koljena i nagnuo se nad ruku, jezikom opisujući krugove. U ruci je držao fotografiju. Podigao je prst i njime lagano prešao preko površine slike. Onda je podigao pogled, ugledao je i kao da se sledio; usta su mu bila namještena u polusmijesak a prst još podignut.

- Zašto nisi otišao na polje? - pitala je ona.

Podigao je jednu nogu i još jače otvorio usta, a ruku s fotografijom polako počeo primicati prema džepu na hlačama.

-Stoje to? - rekla je,

- Ništa - promrmljao je i automatski joj je dao.

Bila je to fotografija djevojčice od kojih dvanaest godina odjevene u bijelu haljinu. U plavoj kosi imala je vijenac i gledala pred sebe svijetlim očima, blagim i spokojnim. - Tko je ovo dijete? - pitala je gđa McIntvre.

- To mu je rođaka - rekao je mladić piskutavim glasom.

- I što ti radiš s tim? - upitala je ona.

- Ona će se udati za mene - rekao je on još piskutavije.

- Udati za tebe! - vrisnula je ona.

- Ja plaćam pola da je dovedemo - rekao je. - Plaćam mu tri dolara na tjedan. Sad je veća. To mu je rođaka. Svejedno joj je za koga se uda, samo oće pobjeći. - Njegov piskutav glas kao da je poletio u visine poput prenapetog zvučnog mlaza i onda jenjao dok joj je gledao lice. Oči su joj bile boje granita obasnog sunčevim žarom, ali ona nije gledala njega. Gledala je niz cestu gdje se u daljini čuo zvuk traktora.

- Ali ionako mislim da neće doći - promrmljao je mladić.

- Pobrinut ću se da dobiješ svaki cent natrag - rekla je ona bezbojnim glasom te se okrenula i otišla, držeći presavijenu fotografiju. Ništa na njezinoj sitnoj, ukočenoj figuri nije odavalo da je potresena.

Čim je ušla u kuću, legla je na svoj krevet, zatvorila oči i pritisnula ruku na srce kao da ga želi zadržati na mjestu. Usta su joj se otvorila i iz njih su izašla dva-tri tiha, suha zvuka. Minutu poslije uspravila se i naglas rekla: - Svi su oni isti. Oduvijek je tako bilo - da bi se opet srušila na krevet. - Dvadeset godina mi lažu i varaju, čak su mu i grob opljačkali! - i kad se toga sjetila, počela je tiho plakati, svako malo brišući oči krajičkom kute.

Mislila je na anđela na sučevu grobu. Bio je to goli granitni kerubin što ga je starac jednom vidio u gradu u izlogu prodavaonice nadgrobnih spomenika. Odmah mu se svidio, dijelom i zato što ga je njegovo lice podsjećalo na njegovu ženu, a dijelom zato što je na svome grobu htio pravo umjetničko djelo. Vratio se doma i donio ga u vlak u zelenom plišanom sjedalu kraj sebe. Gđa McIntvre nikad nije primijetila da joj je sličan. Uvijek joj je bio stravično ružan, ali kad su ga Herrini ukrali sa starčeva groba, bila je šokirana i ogorčena. Gđa Herrin se on vrlo svidao i često je išla na groblje da ga gleda, a kad su Herrini

otišli, s njima je otišao i anđeo, cijeli osim prstiju na nogama jer je sjekira kojom ga je stari Herrin odlomio udarila mrvicu previsoko. Gđa McIntvre nikad nije mogla platiti za novog.

Kad se isplakala, ustala je i otišla u stražnji hodnik, nevelik prostor nalik na ormar, mračan i tih poput kapelice, te je sjela na krajičak sučeva crnog mehaničkog stolca i naslonila lakat na njegov stol. Bio je to golem rolo pisaći stol izbušen pre-tincima punim prašnjavih papira. Stare bankovne knjižice i knjige poslovanja bile su naslagane u poluotvorenim ladicama, a bio je tu i maleni sef, prazan ali zaključan, smješten na sredinu poput svetišta. Taj je dio kuće ostavila onakvim kakav je bio za starčeva života. Bila mu je to neka vrst spomenika, svet zbog toga jer je tu vodio poslove. Na najmanji pokret u stranu stolac je ispuštao zahrdao, škripav mrtvački jecaj koji je pomalo podsjećao na njegove tužaljke o siromaštvu. Njegovo prvo pravilo bilo je govoriti kao da je najsiromašniji čovjek na svijetu i ona je to načelo poštovala, ne samo zato što je bilo njegovo, nego i zato što je to bila istina. Kad bi sjela usredotočena, ukročena lica okrenuta prema praznom sefu, znala bi da na svijetu nema nikoga siromašnijeg od nje.

Nepomično je sjedila za stolom nekih deset-petnaest minuta, a onda, kao da je zadobila novu snagu, ustala, ušla u auto i odvezla se do kukuružišta.

Cesta je prolazila kroz sjenovit borov šumarak i završavala navrh brda koje se lepezasto spuštalo i opet dizalo tvoreći široko prostranstvo zelenih kičanki kukuruza. G. Guizac rezo je izvana ukrug prema središtu polja na kojemu se nalazilo groblje gotovo skriveno kukuruzom, i vidjela ga je na samome kraju obronka kako sjedi na traktoru i vuče silokombajn i prikolicu. S vremena na vrijeme morao je sići s traktora i popeti se u

prikolicu da razastre silažu jer crnac još nije stigao. Gledala je nestrpljivo, stojeći pred svojim crnim kupeom ruku prekriženih ispod kute, a on je lagano napredovao po obodu polja i naposljetku joj se dovoljno približio te mu je mogla domahnuti rukom da side. Zaustavio je stroj, skočio dolje i potrčao prema njoj, brišući crvenu čeljust krpom za ulje.

- Želim razgovarati s tobom - rekla je ona i pozvala ga do ruba šumarka u hladovinu. Skinuo je kapu i pošao za njom, nasmiješen, ali osmijeh mu je izbljedio kad se okrenula i pogledala ga. Njezine obrve, tanke i nakostriješene poput paukove noge, zlokobno su se spojile, a duboka vertikalna udubina naglo se spustila ispod njezinih crvenih šiški sve do korijena nosa. Izvadila je savijenu sliku iz džepa i nijemo mu je pružila. Onda je zakoračila unatrag i rekla: - G. Guizac! Vi biste doveli to siroto nedužno dijete ovamo i udali je za zaostalog, kradljivog, smrdljivog crnog crnca! Kakvo ste vi to čudovište?!

Uzeo je fotografiju, a na lice mu se polako vraćao osmijeh. - Moja rođaka - rekao je. - Tu dvanaest godine. Prva pričest. Sad šesnaest.

Čudovište! rekla je u sebi i pogledala ga kao da ga prvi put vidi. Njegovo čelo i lubanja bili su bijeli ondje gdje ih je zaklanjala kapa, ali ostatak lica bio mu je crven i obrastao kratkim žutim čekinjama. Oči su mu bile nalik na dva sjajna čavla iza naočala sa zlatnim okvirom koje su iznad nosa bile pokrpane žicom. Cijelo njegovo lice izgledalo je kao da je skrpano od nekoliko drugih. - G. Guizac - rekla je, isprva govoreći polako a onda sve brže, sve dok se nije bez daha prekinula usred riječi - taj crnac ne može imati bijelu ženu iz Europe. Ne možete tako razgovarati s crncem. Uzbudit ćete ga, a osim toga, to se ne radi. Možda se tako radi u Poljskoj, ali ovdje ne i morate

prestati s tim. To su budalaštine. Taj crnac nema ni trunka mozga i uzбудit ćete...

- Ona u logoru tri godina - rekao je.

- Vaša rođakinja - rekla je ona odlučno - ne može doći ovamo i udati se za jednog od mojih crnaca.

- Ona imala šesnaest godine - rekao je. - Iz Poljska. Mama umro, tata umro. Ona čekati u logoru. Tri logora. - Izvukao je novčanik iz džepa, počeo prebirati po njemu i izvadio drugu sliku iste djevojčice, sad nekoliko godina starije, odjevene u nešto tamno i bezoblično. Stajala je uza zid s niskom ženom koja naizgled nije imala nijedan zub. - To mama - rekao je, pokazujući na ženu. - Ona umro u dva logora.

- G. Guizac - rekla je gda McIntvre, odgurujući sliku - ne dopuštam da mi uznemiravate crnce. Ne mogu upravljati imanjem bez svojih crnaca. Mogu bez vas, ali bez njih ne i ako još jednom spomenete Sulku tu djevojku, ovdje više nećete imati posao. Razumijete li?

Njegovo lice nije odavalo razumijevanje. Činilo se kao da spaja sve te riječi u glavi kako bi sastavio misao.

Gda McIntvre sjetila se riječi gde Shortlev: "On razumije sve, samo se pretvara da ne razumije jer onda može uraditi onako kako mu se sviđa", a lice joj je ponovno poprimalo izraz šokirana gnjeva kao na početku. - Ne mogu shvatiti kako čovjek koji za sebe kaže da je kršćanin - rekla je - može dovesti sirotu nedužnu djevojčicu ovamo i udati je za nešto takvo. Ne mogu to shvatiti. Ne mogu! - te je zamahnula glavom i zagledala se u daljinu paćeničkim plavim pogledom.

Idućeg trena on je slegnuo ramenima i ruke su mu klonule uz tijelo kao da je umoran. - Njoj ne bitno crnac - rekao je. - Ona u logoru tri godina.

Gda McIntvre osjetila je neobičnu slabost u pregibu koljena. - G. Guizac - rekla je - ne želim još jednom s vama o ovome razgovarati. Ako budem morala, vi ćete morati tražiti drugi posao. Razumijete li?

Skrpano lice nije odgovorilo. Imala je dojam kao da je on ne vidi. - Ovo je moje imanje - rekla je. - Ja određujem tko će doći, a tko neće.

- Je - rekao je i stavio kapu na glavu.

- Nisam ja odgovorna za patnje cijelog svijeta - nadometnula je.

- Je - rekao je on.

- Imate dobar posao. Trebali biste biti zahvalni što ste tu - dodala je - ali nisam sigurna da jeste.

- Je - rekao je on, lagano slegnuo ramenima i krenuo prema traktoru.

Promatrala ga je kako se penje na traktor i ulazi u kukuruzište. Kad je prošao kraj nje i zaokrenuo, popela se na vrh obronka i prekriženih ruku stala mrko promatrati polje. - Svi su oni isti - promrmljala je - bilo da su iz Poljske ili iz Tennesseeja. Izašla sam na kraj s Herrinima i Ringfieldima i Shortlevjima, mogu i s Guizacom - suzila je pogled sve dok nije čvrsto obuhvaćao samo sve manju i manju figuru na traktoru, kao da ga gleda kroz nišan. Cijelog života borila se protiv svjetskog viška, a sad ju je zadesio u obliku jednog Poljaka. - Isti si kao svi ostali - rekla je - samo si pametan i okretan i poduzetan, ali i ja sam. A ovo je moje imanje - i ostala je tako stajati, sitna figura u crnom šeširu i crnoj kuti s ostarjelim licem anđelka, i prekrižila ruke kao da je dorasla svemu. Ali srce joj je udaralo kao da joj je već učinjeno neko

unutarnje nasilje. Proširila je pogled tako da obuhvati cijelo polje i figura na traktoru postala je sitna poput skakavca.

Ostala je tako stajati neko vrijeme. Puhao je lagan povjetarac i kukuruz je podrhtavao u velikim valovima s obje strane obronka. Veliki silokombajn, monotono hučeći, nastavio je mljeti i ubacivati u prikolicu jednoličan mlaz stočnog brašna. Do mraka će Raseljena osoba obrati cijelo polje sve dok na obje strane brda ne ostane samo strnika, a u sredini, uzdignuto poput otočića, groblje u kojemu leži sudac i ceri se pod svojim oskvrnutim spomenikom.

### III

Oslonivši svoje duguljasto, blago lice na jedan prst, svećenik je već deset minuta govorio o Čistilištu dok je gđa McIntvre bijesno škiljila u njega iz stolice nasuprot. Pili su dumbirov sok na njezinu trijemu i ona je stalno zveckala ledom u čaši, zveckala perlama, zveckala narukvicom poput nestrpljivog ponija koji tresе svojom ormom. Nema moralne obveze da ga zadrži, govorila je ispod glasa, nema ama baš nikakve moralne obveze. Najednom se pridigla i njezin glas zagrizao je u njegov irski naglasak poput bušilice u automatsku pilu. - Slušajte! - rekla je. - Ja nisam teolog. Ja sam praktičar! Želim s vama razgovarati o nečem praktičnom!

- Ooooo - prostenjao je on, zaustavljajući se uz škripu.

U svoj sok stavila je najmanje prst viskija kako bi izdržala njegov cjelodnevni posjet i sad je nespretno sjela, iznenađena što je stolac bliže nego što je očekivala. - Nisam zadovoljna g-Guizacom - rekla je.

Starac je podigao obrve tobože u čudu.

- On mi je suvišan - rekla je. - Ne uklapa se. Moram imati nekoga tko se uklapa.

Svećenik je pažljivo okrenuo šešir na koljenima. Njegov je trik bio odšutjeti jednu sekundu a onda skrenuti razgovor u povoljnom smjeru. Bilo mu je osamdesetak godina. Ona nije poznavala nijednog svećenika dok se nije obratila ovome da joj nade Raseljenu osobu. Nakon što joj je doveo Poljaka, iskoristio je to poslovno poznanstvo da je pokuša obratiti - baš kao što je i očekivala.

- Dajte mu vremena - rekao je starac. - Naučit će, uklopit će se. A gdje vam je ona krrrrrasna ptica? - upitao je i onda rekao: - Ooooo, vidim je! - te ustao i zagledao se preko poljane gdje su paun i dvije ženke koračali pomno i pozorno, dok su im se nakostriješeni dugi vratovi - u pauna plamteće plav a u ženki srebrno-zeleni - presijavali na kasnom popodnevnom suncu.

- G. Guizac - nastavila je gđa McIntvre, oborivši se na njega ravnim, čvrstim glasom - vrlo je marljiv. To priznajem. Ali ne razumije kako treba s mojim crncima i oni ga ne vole. Ne mogu dopustiti da mi crnci pobjegnu. I ne sviđa mi se njegovo držanje. Nije nimalo zahvalan što je tu.

Svećenik se jednom rukom uhvatio za mrežasta ljetna vrata i otvorio ih, spreman da umakne. - Oooo, moram ići - pro-mrmljao je,

- Kažem vam, da nađem bijelca koji razumije crnce, morala bih otpustiti g. Guizaca - rekla je i opet ustala.

Onda se okrenuo i pogledao je u oči. - On nema kamo - rekao je. A onda je rekao: - Draga gospodo, dobro vas poznajem i znam da ga ne biste izbacili zbog obične tričarije! - i



ne čekajući odgovor podigao je ruku i blagoslovio je potmulim glasom.

Ona se bijesno nasmiješila i rekla: - Ja nipošto nisam kriva za njegove nedaće.

Svećenikov pogled odlutao je prema pticama. One su već bile na sredini livade. Paun je naglo zastao i svinuo vrat prema natrag, te podigao rep i raširio ga uz svjetlucavo zvonko šuštanje. Redovi malih, jedrih sunaca lebdjeli su u zeleno-zlatnoj izmaglici ponad njegove glave. Svećenik je stajao kao skamenjen, obješene vilice. Gđa McIntvre se pitala je li ikad vidjela takvog budalastog starca. - Tako će i Krist doći! - rekao je on glasno i živahno te obrisao usta rukom i ostao tako zuriti.

Lice gđe McIntvre poprimilo je ukočen puritanski izraz i zarcvjenjelo se. Krist u razgovoru dovodio ju je u neugodnost kao seks njezinu majku. - Nisam ja kriva što g. Guizac nema kamo - rekla je. - Ne preuzimam odgovornost za sve te suviše ljude na svijetu.

Starac kao da je nije čuo. Pogled mu je bio uperen prema paunu koji je sitno koračao unatrag, a glava mu se ocrtavala o rašireni rep. - Preobraženje - promrmljao je.

Ona nije imala pojma o čemu on govori. - G. Guizac, na kraju krajeva, nije morao doći - rekla je ona, oštro ga pogledavši.

Paun je spustio rep i počeo cupkati travu.

- Na kraju krajeva, on nije morao doći - ponovila je ona, naglašavajući svaku riječ.

Starac se odsutno nasmiješio. - Došao je da nas otkupi - rekao je i spokojno posegnuo za njezinom rukom, stisnuo je i rekao da mora ići.

Da se g. Shortlev nije vratio nekoliko tjedana kasnije, ona bi potražila novog radnika. Nije htjela da se vrati, ali kad je ugledala poznati crni automobil kako se približava i staje kraj kuće, obuzeo ju je osjećaj da je ona ta koja se nakon dugog, mučnog putovanja vraća svojoj kući. Smjesta je shvatila da joj je zapravo nedostajala gđa Shortlev, Nije imala s kim razgovarati otkako je gđa Shortlev otišla, pa je potrčala na vrata, očekujući da će je ugledati kako se tegobno pentra uza stube.

G. Shortlev je stajao sam. Imao je crni pusteni šešir i košulju s crvenim i plavim palmama, ali udubine u njegovu duguljastom, oljuštenom, nagrizenom licu bile su dublje nego prije mjesec dana,

- Dakle! - rekla je. - Gdje je gđa Shortlev?

G. Shortlev nije progovorio. Promjena na njegovu licu kao da je dolazila iznutra; izgledao je poput čovjeka koji je dugo bio bez vode. - Bila je anđeo Božji - rekao je on glasno. - Bila je to najbolja žena na svijetu.

- Gdje je? - promrmljala je gđa McIntvre.

- Umrta - rekao je on. - Udarila ju je kap onoga dana kad je otišla odavde. - Njegovo lice odisalo je mrtvačkom smirenošću. - Ja mislim da ju je dotukao onaj Poljak - rekao je. - Odmah ga je prozrela. Znala je da ga je sam vrag poslao. Rekla mi je.

Gđa McIntvre trebalo je tri dana da preboli smrt gđe Shortlev. Sebi je govorila kako bi svatko pomislio da su bile u rodu. Ponovno je uzela g. Shortlevja da joj obavlja poslove na farmi, premda ga bez žene nije htjela. Rekla mu je da će krajem mjeseca Raseljenoj osobi dati otkazni rok od trideset dana, a on se onda može vratiti na svoj posao u mljekarnicu. G. Shortlevju bio je draži posao u mljekarnici, ali bio je voljan čekati. Rekao je da će mu to donekle biti zadovoljština kad bude vidio

Poljaka da odlazi, a gđa McIntvre rekla je da će njoj to biti velika zadovoljština. Priznala je da je trebala biti zadovoljna s ispomoći koju je imala a ne tražiti dalje po cijelome svijetu. G. Shortlev je rekao da on nikad nije previše mario za strance, jer je bio u Prvom svjetskom ratu i vidio kakvi su. Rekao je da ih je tada vidio svakakvih, ali da nijedni nisu bili kao mi. Rekao je da se sjeća lica čovjeka koji je na njega bacio ručnu granatu, i da je imao male okrugle naočale baš kao g. Guizac.

-Ali g. Guizac je Poljak, nije Nijemac- rekla je gđa McIntvre.

- Nema vam tu baš previše razlike između te dvije sorte - objasnio je g. Shortlev.

Crcima je bilo drago što se g. Shortlev vratio. Raseljena osoba je od njih očekivala da rade marljivo kao i on, dok je g. Shortlev znao koliko mogu. Ni sam nikad nije bio vrijedan radnik, čak ni dok ga je gđa Shortlev držala pod paskom, a bez nje bio je još zaboravniji i sporiji. Poljak je radio mahnito kao i uvijek i činilo se da uopće ne sluti kako će biti najuren. Gđa McIntvre gledala je kako se završavaju poslovi za koje je mislila da se nikad neće dovršiti. No svejedno je odlučila da će ga se riješiti. Pogled na njegovu sitnu, ukočenu figuru koja se mota tamo-amo postao joj je najmrskiji prizor na cijelom imanju i osjećala je da ju je stari svećenik prevario. Rekao joj je da je nikakva zakonska obveza ne prisiljava da zadrži Raseljenu osobu ako nije njime zadovoljna, ali onda je potegnuo pitanje morala.

Mislila mu je reći da *ona* ima moralnu obvezu prema svojim ljudima, prema g. Shortlevju, koji se borio u Prvom svjetskom ratu za svoju zemlju, a ne prema g. Guizacu koji je došao ovamo samo kako bi se okoristio koliko god može. Osjećala je da mora to izvesti na čistac sa svećenikom prije nego što otpusti

Raseljenu osobu. Kad je došao prvi u mjesecu a svećenik je nije posjetio, odlučila je da će još malo pričekati s obavijesti o otkazu.

G. Shortlev rekao je sam sebi da je trebao odmah znati kako nijedna žena neće učiniti ono što je rekla onda kad je rekla. Nije znao koliko još može čekati dok se ona izmotava. Mislio je da se smekšala i da se boji izbaciti Poljaka jer strahuje da neće tako lako naći drugi posao. On joj je mogao reći istinu: da će, ako ga ona pusti, za tri godine on imati vlastitu kuću s televizijskom antenom na krovu. Lukavo joj je počeo svake večeri dolaziti na stražnja vrata i iznositi stanovite činjenice. - Prema bijelcu ljudi katkad imaju manje obzira nego prema crncu - rekao je - ali nije važno jer je on ipak bijel, ali katkad - tu bi zastao i zagledao se u daljinu - prema čovjeku koji se borio i prolio krv i umro služeći rodnu zemlju ljudi imaju manje obzira nego prema onima protiv kakvih se borio. Pitam ja sad vas: je li to pošteno? - Kad bi joj postavio takvo pitanje, iz pogleda na njezino lice mogao je vidjeti da ju je kosnuo. Posljednjih dana nije izgledala previše dobro. Primijetio je da oko očiju ima bore koje nije imala kad su on i gđa Shortlev bili jedina bijela ispomoć na imanju. Kad god bi se sjetio gde Shortlev, osjetio bi kako mu srce tone poput stare vjedrice u isušen bunar.

Stari svećenik nije navraćao, kao da gaje zaplašio posljednji posjet, ali naposljetku, vidjevši da Raseljenu osobu nisu otpustili, usudio se svratiti i nastavio poučavati gđu McIntvre ondje gdje je stao. Ona nije tražila pouku, ali on ju je svejedno poučavao, gurajući poneku definiciju jednog od sakramenata ili neke dogme u svaki razgovor koji je vodio, bez obzira s kim. Sjedio je na njezinu trijemu ne obraćajući pozornost na njen

djelomično posprdan, djelomično razljućen izraz lica dok je drmusala stopalom i čekala priliku da zarije klin u njegove argumente. - Jer - govorio je kao da govori o nečemu što se jučer dogodilo u gradu - kad je Bog poslao svoga Jedino-rodenoga Sina, Isusa Krista, Gospodina našega - lagano je pog-  
nuo glavu - kao Otkupitelja svega svijeta, On je...

- Velečasni Flynn! - rekla je ona glasom od kojega je poskočio. - Moramo razgovarati o ozbiljnim stvarima!

Koža pod starčevim desnim okom trznula se.

- Što se mene tiče - rekla je ona i bijesno ga ošinula pogle-  
dom - i Krist je bio obični R.O.

Lagano je podigao ruke i pustio da mu padnu na koljena. -  
Ooooo - promrmljao je kao da o tome razmišlja.

- Otpustit ću tog čovjeka - rekla je. - Nemam nikakvu  
obvezu prema njemu. Imam obvezu prema ljudima koji su  
učinili nešto za svoju domovinu, a ne onima koji su se došli  
okoristiti gdje god mogu - i počela je brzati, prisjećajući se  
svih svojih argumenata. Svećenik kao da je svoju pozornost  
usmjerio u neku privatnu kapelicu da ondje pričeka dok ona  
završi. Jednom-dvaput pogled mu je odlutao na livadu kao da  
traži neki izlaz, ali ona nije stajala. Rekla mu je kako već trideset  
godina pokušava zadržati ovo imanje, oduvijek jedva spaja kraj  
s krajem i bori se protiv ljudi koji dođu niotkuda i nemaju  
nikakvog cilja, kojima je krajnji cilj imati automobil. Rekla je  
da je otkrila kako su svi oni isti, bilo da dolaze iz Poljske ili  
Tennesseeja. Kad Guizaci budu spremni, rekla je, neće oklijevati  
nego će je napustiti. Rekla mu je da su ljudi koji izgledaju bogati  
zapravo najsiromašniji od svih jer o najviše toga moraju voditi  
računa. Pitala ga je kako on misli da ona plaća račune za hranu.  
Rekla mu je da bi rado preuredila kuću, ali ne može si to

priuštitu. Ne može si priuštitu ni da opet podigne mužu spo-  
menik. Pitala ga je bi li pokušao pogoditi koliku godišnju  
premiju ona plaća za osiguranje. Naposljetku gaje pitala misli  
li on da ona ima novca na bacanje, na što se starac odjednom  
grohotom nasmijao, kao da je to neko komično pitanje.

Kad je posjet završio, osjetila se iznevjerenom, premda je  
bilo jasno da je odnijela pobjedu nad njim. Sad je odlučila da  
će prvog u mjesecu dati Raseljenoj osobi otkazni rok on trideset  
dana i to je rekla g. Shortlevju.

G. Shortlev nije rekao ništa. Njegova žena bila je jedina koja  
se nikad nije bojala učiniti ono što je rekla. Ona je rekla da su  
Poljaka poslali sam davao i svećenik. G. Shortlev uopće nije  
sumnjao da svećenik posjeduje neku čudnovatu moć nad  
gdom McIntvre i da će ona ubrzo ići na misu. Izgledala je kao  
da je nešto iznutra izjeda. Bila je mršavija, nemirnija i ne više  
onako britka kao nekoć. Više nije vidjela daje kanta za mlijeko  
prljava, a nekoliko puta vidio ju je da bez glasa pomiče usnice.  
Poljak nikad ništa nije učinio kako ne treba, ali svejedno ju je  
silno živcirao. Što se tiče g. Shortlevja, on je sve radio onako  
kako mu se sviđi - ne uvijek onako kako je ona htjela - ali to  
kao da nije primjećivala. No primijetila je da su se Poljak i  
cijela njegova obitelj udebljali; skrenula je pozornost g.  
Shortlevju kako im obrazi više nisu upali i da štede svaki cent  
koji zarade. - Tako je, i ubrzo će moći kupiti imanje pa će vas  
istjerati - usudio se reći g. Shortlev, i vidio je da ju je ta izjava  
potresla.

- Samo čekam prvi - rekla je tada.

I g. Shortlev je čekao, i prvi je došao i prošao, ali ona ga nije  
otпустиła. Svima je on mogao reći da će tako biti. Nije bio  
nasilan čovjek, ali mrzio je gledati kako jednu ženu tako vara

stranac. Osjećao je da takvo što jedan muškarac ne smije mirno gledati.

Nije bilo razloga da gđa McIntvre odmah ne otpusti g. Guizaca, ali ona je to odlagala iz dana u dan. Brinula se zbog svojih računa i svoga zdravlja. Noću nije mogla spavati, a kad bi zaspala, sanjala bi Raseljenu osobu. Dosad još nikad nikoga nije otpustila; svi su je napustili sami. Jedne noći sanjala je da se g. Guizac i njegova obitelj useljavaju u njezinu kuću, a ona se mora preseliti g. Shortlevju. To joj je bilo previše, pa se probudila i idućih nekoliko noći nije zaspala; a jedne noći usnula je da joj je u posjet došao svećenik i da joj je dugo tupio govoreći: - Draga gospodo, znam da vam vaše dobro srce neće dopustiti da izbacite tog srrrrrotog čovjeka. Pomislite samo na tisuće tih ljudi, pomislite na plinske komore i stočne vagone i logore i bolesnu djecu i Krista, Gospodina našega.

- On je suvišan i poremetio je ravnotežu na imanju - rekla je - a ja sam logična praktična žena i nema plinskih komora i nema logora i nema Krista Gospodina našega a kad ode, još će više zarađivati. Radit će u tvornici i kupiti auto i nemojte mi više ništa govoriti - oni samo žele auto.

- Na plinske komore i stočne vagone i bolesnu djecu - tupio je svećenik - i našeg dragog Gospodina Boga.

- Suvišan je - rekla je.

Idućeg jutra za doručkom odlučila je da će ga smjesta otpustiti, te je ustala, izašla iz kuhinje i zaputila se niz stazu s ubrusom u ruci. G. Guizac upravo je polijevao staju, stojeći onako uleknutih leđa i podbočivši se rukom. Zavrnuo je vodu i pogledao je nestrpljivo kao da ga ometa u poslu. Nije bila smislila što će mu reći, samo je došla. Stajala je na vratima

staje, strogo gledajući moker, besprijekorno čist pod i stupove s kojih je kapala voda. - Vi dobri? - rekao je.

- G. Guizac - rekla je - teško mi je ispuniti svoje obveze. - A onda je rekla malo glasnije i čvršće, naglašavajući svaku riječ: - Moram plaćati račune.

- I ja - rekao je g. Guizac. - Mnogo računi, malo novci - i slegnuo je ramenima.

Na drugom kraju staje uočila je izduženu nosatu sjenu kako je poput zmije kliznula na pola puta uz otvorena, suncem obasjana vrata i zastala; a negdje iza sebe bila je svjesna tišine koja je nastala ondje odakle je maloprije dopirao zvuk crnačkih lopata. - Ovo je moje imanje - rekla je ona bijesno. - Svi ste vi višak! Svi do zadnjega ste višak!

- Je - rekao je g. Guizac i opet odvrnuo vodu.

Obrisala je usta ubrusom koji je držala u ruci i udaljila se, kao da je postigla ono zbog čega je došla.

Sjena g. Shortlevja povukla se s vrata i on se naslonio na zid staje, te zapalio polovicu cigarete koju je izvadio iz džepa. Više nije mogao ništa osim čekati da udari Božja ruka, ali znao je jedno: neće čekati zatvorenih usta.

Od toga jutra počeo se žaliti i iznositi svoje viđenje slučaja svakome koga je vidio, bio on crnac ili bijelac. Žalio se u prodavaonici mješovite robe, u sudnici, na ulici i izravno gđi McIntvre, jer u njemu nikad nije bilo ni trunke nepoštenja. Da je Poljak razumio što ima reći, rekao bi i njemu. - Svi su ljudi stvoreni slobodni i jednaki - rekao je on gđi McIntvre - a ja sam riskirao svoj život i tijelo da to i dokažem. Otišao sam tamo i borio se i prolio krv i umro i vratio se opet ovamo i koga nađem da radi moj posao? Istog onog protiv koga sam se borio. Zamalo me ubila granata, a vidio sam tko ju je bacio -

čovječuljak s naočalama istim kao njegove. Mogao ih je kupiti kod istog trgovca. Svijet je mali - i nato bi se kratko i ogorčeno nasmijao. Kako više nije imao gdu Shortlev koja bi govorila, počeo je govoriti sam i otkrio da ima dara. Znao je ljude navesti da vide njegovu logiku. Često je govorio crncima.

- Zašto se ne vratiš u Afriku? - pitao je Sulka jednog jutra dok su čistili silos. - To je tvoja zemlja, jel tako?

- Ja tamo ne idem - rekao je mladič. - Da me pojedu!

- Pa, ako se budeš lijepo ponašao, nema razloga da ne ostaneš ovdje - rekao je ljubazno g. Shortlev. - Ti niotkuda nisi pobjegao. Tvog su djeda doveli. On nije imao ništa s tim. Ali one ljude koji pobjegnu iz svoje zemlje, takve ne trpim.

- Nikad meni nije bilo do putovanja - rekao je crnac.

- Pa - rekao je g. Shortlev - kad bih ja opet krenuo na put, išao bih ili u Kinu ili u Afriku. Odeš tamo i odmah vidiš koliko si drukčiji od njih. Ako odeš na neko drugo mjesto, vidiš da su drukčiji samo ako progovore. A ni onda ne možeš uvijek reći, jer pola njih zna engleski jezik. Tu mi griješimo - rekao je - što puštamo sve te ljude da uče engleski. Bilo bi stoput manje problema kad bi svi znali samo svoj jezik. Moja žena je govorila da je to kad znaš dva jezika kao da imaš oči na leđima. Njoj nisi imo što prigovoriti.

- Bome nisi - promrmljao je mladič i dodao: - Bila je dobra. Bila je baš dobra. Nikad nisam vidio bolju bjelkinju od nje.

G. Shortlev okrenuo se u drugu stranu i neko vrijeme radio šutke. Nakon nekoliko minuta uspravio se i potapšao mladog crnca drškom svoje lopate. Jednu sekundu samo ga je gledao, a u njegovim vlažnim očima skupilo se podosta značenja. Onda je tiho rekao: - Osveta je moja, govori Gospodin.

Gda McIntvre otkrila je da svi u gradu znaju za njezin problem u verziji g. Shortlevja i daje svi osuđuju. Počela je shvaćati da ima moralnu obvezu otpustiti Poljaka i da od toga zazire jer joj je teško. Nije više mogla podnijeti sve veću krivnju i jednog hladnog subotnjeg jutra nakon doručka krenula ga je otpustiti. Došetala je do šupe za strojeve gdje ga je čula kako pali traktor.

Na zemlju je pao jak mraz zbog kojega su polja izgledala kao neravna ovčja leđa; sunce je bilo gotovo srebrno, a šume su stršile poput suhih čekinja na horizontu. Okoliš kao da se povlačio pred uskim krugom buke oko šupe. G. Guizac je čučao na zemlji kraj malog traktora i umetao neki dio. Gda McIntvre nadala se da će uzorati polja tijekom tih trideset dana koliko još mora raditi za nju. Mladi crnac stajao je kraj njega držeći nekakve alatke u ruci, a g. Shortlev upravo se spremao popeti na veliki traktor i istjerati ga van. Odlučila je da će pričekati dok on i crnac izađu i onda obaviti svoju neugodnu dužnost.

Stajala je i gledala g. Guizaca, cupkajući po stvrđutoj zemlji, jer joj se hladnoća penjala u stopala i noge poput paralize. Na sebi je imala težak crni kaput i crveni rubac oko glave, a crni šešir navukla je preko njega kako bi zaštitila oči od odbleska. Ispod crnog oboda lice joj se doimalo odsutno, a jednom-dvapat usnice su joj se pomaknule bez glasa. Nadglasavajući se s traktorom, g. Guizac je povikao crncu da mu doda odvijlač, a kad ga je dobio, legao je na leđa na zaleđeno tlo i posegnuo ispod stroja. Nije mu vidjela lice, samo stopala, noge i trup koji je drsko virio ispod traktora. Imao je napuknute gumene čizme poprskane blatom. Podigao je koljeno, spustio ga i okrenuo se na stranu. Od svega što je mrzila kod njega, najmrskije joj je bilo to što nije sam otišao.

G. Shortlev se popeo na veliki traktor i istjerao ga van iz šupe unatrag. Činilo se da ga je zagrijao, kao da je njegova toplina i snaga odašiljala impulse kroz njegovo tijelo kojima se on u trenu pokoravao. Okrenuo ga je prema malom traktoru, ali na laganoj ga je nizbrdici zakočio, skočio s njega i zaputio se natrag prema šupi. Gđa McIntvre netremice je gledala noge g. Guizaca koje su sada bile položene ravno na zemlju. Čula je kako popušta kočnica na velikom traktoru i podigavši pogled vidjela kako kreće naprijed u vlastitoj zamišljenoj putanji. Kasnije se sjetila da je vidjela crnca kako se nečujno miče s puta kao da ga je odbacila neka opruga u zemlji, i da je vidjela kako g. Shortlev s nevjerojatnom sporošću okreće glavu i tiho gleda preko ramena, i da je počela vikati Raseljenoj osobi, ali nije. Osjetila je kako se njezine oči i oči g. Shortlevja i crnčeve oči sreću u jednom pogledu koji ih je zamrznuo u tajnom dogovoru zauvijek, i čula je tihi uzdah koji je ispustio Poljak kad mu je pod kotačem traktora prepukla kralješnica. Dvojica muškaraca potrčali su u pomoć, a ona se onesvijestila.

Sjetila se da je, kad se osvijestila, nekamo otrčala, možda u kuću i opet van, ali nije se mogla sjetiti zašto ni je li se opet onesvijestila kad je stigla. Kad se napokon vratila onamo gdje su stajali traktori, stigla je Hitna pomoć. Tijelo g. Guizaca bilo je pokriveno presamićenim tijelima njegove žene i dvoje djece i nekim crnim tijelom koje se naginjalo nad njega i mumljalo riječi koje nije razumjela. Isprva je pomislila da je to sigurno doktor, te se ozlovoljila kad je prepoznala svećenika, koji je došao u kolima Hitne pomoći i sad je nešto gurao u usta zgnječenog čovjeka. Nakon minute ustao je i ona je prvo pogledala u njegove krvave nogavice, a onda u njegovo lice koje nije odvratio od nje, ali je bilo jednako suspregnuto i

beizražajno kao i priroda. Samo je zurila u njega, jer doživljaj ju je toliko šokirao da nije bila posve pri sebi. Njezin um nije mogao pojmiti sve što se događalo. Osjećala se kao da je u nekoj stranoj zemlji, kao da su ljudi sagnuti nad tijelom domoroci, i poput stranca je gledala kako mrtvog čovjeka odnose kola Hitne pomoći.

Te večeri g. Shortlev je nenajavljeno otišao tražiti novi posao, a crnca Sulka odjednom je spopala želja da vidi svijeta pa se otputio na jug države. Stari Astor nije mogao raditi sam. Gđa McIntvre jedva da je i primijetila kako više nema radnika jer su joj stradali živci pa je morala u bolnicu. Kad se vratila, shvatila je da bi upravljanje imanjem sad bilo previše za nju pa je predala krave profesionalnom dražbovatelju (koji ih je prodao uz gubitak) i odlučila živjeti od onoga što ima, pokušavajući spasiti svoje sve slabije zdravlje. Jedna noga potpuno joj se ukočila, ruke i glava počeli su joj se tresti i na kraju je morala stalno ležati, a dvorila ju je samo jedna crna sluškinja. Vid joj se postupno pogoršavao, a glas je potpuno izgubila. Malo bi se ljudi sjetilo da joj dođe na selo u posjet, osim starog svećenika. On je dolazio redovito svaki tjedan s vrećom krušnih mrvica te bi, nakon što bi njima nahranio pauna, ušao i sjeo kraj njezina kreveta, te joj stao tumačiti doktrine Crkve.